

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

In. Epistolas M. Tvllii Ciceronis Qvae Familiares Vocantvr Paulli Manutii Commentarius

Manuzio, Paolo

Venetiis, 1579

Argumentum ep. I. lib. IV.

[urn:nbn:de:gbv:45:1-764133](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:gbv:45:1-764133)

IN . EPISTOLARVM

M . TVLLII . CICERONIS

QVAE

FAMILIARES

VOCANTVR

LIBRVM QVARTVM

AD . SVLPICIVM . ET . ALIOS

PAVLLI . MANVTII

COMMENTARIVS

Argumentum ep. I. lib. IV.

STATIS patebit huius epistolae argumentum, si lector sciat scriptam esse, cum Caesar, pulso ex Italia Pompeio, bellum contra legatos eius in Hispaniam pararet, L. Lentulo, C. Marcello cos. ante mensem Maium, quod sequenti cognoscitur epistola. Respondet Sulpicio congressum petenti: in quo suam uoluntatem cum eius uoluntate consentire demonstrat, sed eam esse rationem temporum, ut remedium extinctae reip. nullum afferre possint. Negotiale argumentum: moralia quaedam interiecta, ut de Sulpicij laude, de utriusque in patriam studio, de dolore ex amissa reip. salute:

M. Cicero S. D: Ser. Sulpicio. I.

TREBATVS, familiaris meus, ad me scripsit, te ex se quae fuisse quibus in locis essem; molestae ferre, quod me propter ualitudinem tuam, cui ad urbem accessissem, non uidisses; & hoc tempore uelle te mecum, si propius accessissem, de officio utriusque nostrum communicare. Utinam, Serui, saluis rebus (sic enim est dicendum) colloqui potuissemus inter nos: profecto aliquid opis occidenti reip. tulissemus. cognoram enim iam absens, te haec mala multo ante prouidentem, defensorem pacis & in consularu tuo, & post consularum fuisse. ego autem cum consilium tuum probarem, & idem ipse sentirem, nihil proficiebam. sero enim ueneram: solus eram: rudis esse uidebar in causa: incideram in hominum pugnandi cupidoru m

dorum insanias . nunc , quoniam nihil iam uidemur posse opitulari reip. si quid est , in quo nobismet ipsis consulere possimus , non ut aliquid ex pristino statu nostro retineamus , sed ut quam honestissime lugeamus ; nemo est omnium , quicum potius mihi , quam tecum , communicandum putem . nec enim clarissimorum uirorum , quorum similes esse debemus , exempla , neque doctissimorum , quos semper coluisti , praecepta te fugiunt . Atque ipse antea ad te scripsissem , te frustra in senatum , siue potius in conuentum senatorum esse uenturum , ut ueritus essem , ne eius animum offenderem , qui a me , ut te imitaret , petebat . cui quidem ego , cum me rogaret ut adessem in senatu , eadem omnia , quae a te de pace , & de Hispanijs dicta sunt , ostendi me esse dicturum . Rem uides , quo modo se habeat ; orbem terrarum , imperijs distributis , ardere

bello ; urbem sine legibus , sine iudicijs , sine iure , sine fide , relictam direptioni , & incendijs . itaque mihi uenire in mentem nihil potest , non modo quod sperem , sed uix iam quod audeam optare . sin autem tibi , homini prudentissimo , uideatur utile esse , nos colloqui : quamquam longius etiam cogitabam ab urbe discedere , cuius iam etiam nomen inuitus audio ; tamen propius accedam . Trebatioq. mandauit , ut , si quid tu cum uelles ad me mittere , ne recusaret : idq. ut facias , uelim . aut , si quem tuorum fidelium uoles , ad me mittas ; ne aut tibi exire ex urbe necesse sit , aut mihi accedere . ego tibi tantum tribuo , quantum mihi fortasse argeo : ut exploratum habeam , quidquid nos communi sententia stauerimus , id omnes homines probaturos . Vale .

EXPLANATIO

◀ **TREBATIO** , } iurifconsultus , ad quem misit Topicorum libros . fuit in Gallia cum Caesare ante bellum ciuile , commendatus a Cicerone diligenter . ep. 5 . lib. VII .
FAMILIARIS MEUS , } & quidem cum eo saepe familiariter iocatur in ep. lib. VII .
ACCESSISSEM , } reuersus e Cilicia . nam , triumphis spe , urbem ingressus non est . dicebant ueteres , Ad urbem accedere , & Ad urbem esse , de ijs , qui extra pomerium , triumphandi spe , morabantur . **PROPIVS** } urbem . **DE OFFICIO**
UTRIUSQUE NOSTRUM , } quid nos , exorto ciuili bello , deceat agere . Licebat autem per Caesarem , neutram partem sequi , & uel in urbe , uel , ubi quisque uellet , longe ab armis tutam ac quietam uitam ducere . id Pompeius non concedebat , qui discedens ab urbe dixerat , hostium se loco habiturum , qui suis in praesidijs non fuisset . tueri autem remp. Pompeius uidebatur , quia consules , omnesq. fere magistratus secum haberet : sed Caesaris castra firmiora : itaque bonos ac sapientes ciues , quo in numero & fuit , & habitus est Sulpicius , iure sollicitabat officij deliberatio . **SALVIS REBUS** , } salua , incolumi , stante rep. eodem modo locutus est , cum de re priuata loqueretur , ep. 30 . lib. VII . **SIC ENIM EST DICENDUM** , } nunc enim perditae res sunt , afflicta rep. **OCCIDENTI** } eadem translatione , Reuiuifcentis reip. dixit ep. 4 . **ABSENS** , } cum esset in prouincia . **DEFENSOREM PACIS** } nam , cum M. Marcellus consul , & prouincias Gallias ante legitimum tempus , & priuilegium Caesari , quod ei populus concesserat , ut absens cōsulatum petere posset , eripere conaretur ; Sulpicius collega restitit ; quod iniquum putaret ea rescindi , quae populus iusserat , eamq. fore ciuili belli causam intelligeret . Suetonius .
IN CONSULATU } consule Sulpicio in prouinciam Cicero profectus est . ep. 3 . lib. III . **POST CONSULATUM** } cum C. Marcellus , M. Marcelli frater patruelis , consul eadem in Caesarem tentauit : ut scripsit Suetonius . is enim consulatum ex Marci fratris auctoritate gessit : ut legitur in ep. 9 . cui successit L. Lentulus , & ipse Caesaris causae acerrimus aduersarius . **VENERAM** : } ex prouincia . uenit autem pridie non . Ian . L. Lentulo , C. Marcello cos. abfuit igitur toto anno , quo C. Marcellus , Marci frater , cum L. Paulo consul fuit . **SOLVS ERAM** : } cum dixerit , suam , & Sulpicij sententiam de rep. eandem fuisse ; solus non fuit . quare , Solus , accipio , idest cum paucissimis **RVDIS** } quattuor causas colligit , cur pacem suadens nihil profecerit : primum , quod sero uenerit , ita iam aucta discordia , ut sedari uix posset : deinde , quod optima sententiae socios non habuerit : tum , quia parum auctoritate ualuerit , quod in publica causa , cum sero uenisset , rudis esse uideretur : postremo , quod in homines pugnandi cupidus incidit . significat autem maxime L. Lentulum consulem , Domitium Ahenobarbum , Scipionem Pompeijsocerum : quos etiam tacite carpit ep. 14 . & lib. VI . ep. 21 . lib. IX . ep. 6 . lib. XVI . ep. 10 . & ad Att. ep. XI . lib. IIX . **NIHIL** } cum iam occiderit resp. quod proxime dixit . **QUAM HONESTISSIME** } ut in his miserijs , quam licet honeste uitam traducamus . **NEC ENIM** } causam affert , cur nemo sit , quicum sibi potius , quam cum Sulpicio , communicandum putet , Nosti , inquit , egregie , quid clarissimi uiri fecerint , quid doctissimi faciendum praeceperint . itaque , quid nobis quoque faciendum sit , optime iudicabis . **CLARISSIMORVM** } Clarissimos , & doctissimos , quia tum a rebus , tum a libris petitur prudentia . **QUOS SEMPER COLUISTI** , } quorum libros diligentissime legisti . sic enim interpretor : aut , si quis hoc ad homines ipsos potius , quibus ob doctrinae praestantiam Sulpicius honorem semper habuerit , referre malit ; ualde non contenderim : modo illud , Praecepta , sic accipiatur , non quae e sermonibus uiuentium , sed quae ex doctissimorum libris accepta sint . **TE FRVSTRA IN SENATUM** , } aperire incipit sententiam suam , quam paullo post clarius etiam ostendit , cum ait , urbem esse sine legibus , iudicijs , iure , fide . ut in ea bonis , ac sapientibus ciuibus , quales Cicero , & Sulpicius habiti sunt , uix iam honestum esse domicilium uideretur . **CONVENTVM SENATORVM** } nam senatus appellari non debet , in quo nec senatores multi , nec eorum libera , metuq. soluta uoluntas est . non enim decerni quidquam potest , quod ei displiceat , cuius arma dominantur , erat urbs hoc tempore , ac tota iam Italia in Caesaris potestate , Pompeio in Graeciam ,
cum

cum utroque consule, ac maiore parte magistratuum profecto. EIVS } Caesaris. VT TE imitaver, }
 ut irem in senatum. id enim Caesar cupiebat: ne, absente Pompeio, simul abesse resp. uideretur. locutus
 autem erat Sulpicius in senatu de pace, & de Hispanijs: quod proxime subiungitur: contra quam Caesar
 uolebat. itaque hoc, VT TE imitaret, interpretor, ut iret quidem Cicero in senatum, non tamen ut eadem,
 quae Sulpicius, de pace, & de Hispanijs diceret. Quae cum Cicero se dicturum ostendisset, ego uero, in-
 quit Caesar, ista dici nolo. ep. 17. lib. IX. ad Att. Iuisse autem Sulpicium hoc tempore in senatum, ostendit
 ep. 3. lib. X. ad Att. in qua sunt haec: Facile patior, quod scribit, secum Tullum, & Seruium questos esse,
 quia non idem quoque sibi, quod mihi, remisisset. homines ridiculos; qui, cū filios misissent ad Cn. Pom-
 peium circumfidendum, ipsi in senatum uenire dubitarent. CVM ME rogaret } Formijs: quod ex
 ep. 17. & 18. lib. IX. ad Att. intelligitur. DE PACE, } ut ageretur de concordia Caesaris, &
 Pompeij. DE HISPANIIS } senatui non placere, Caesarem in Hispanias contra Pompeij
 legatos proficisci. OSTENDI me esse dicturum. } ep. 1. lib. X. ad Atticum: Quid essem de pa-
 ce dicturus, dixi; ipse ualde repudiavit. DICTA sunt, } in senatu, antequam Caesar iret in
 Hispanias. REM VIDES, quomodo se habeat; } perditum reip. statum demonstrat, ut confir-
 met quod dixit, nihil iam esse, licet colloquantur, in quo reip. opitulari possint. Notandus Latini
 sermonis usus. REM uidet, quomodo se habeat: pro, uidet, quomodo se res habeat: ut apud
 Coelium, ep. 8. lib. IIX. Nosti Marcellum, quam tardus. & ad Att. ep. 21. lib. XIV. Nosti uirum,
 scio. & Caesar lib. I. bel. Gal. Rem frumentariam, ut satis commode supportari posset, timebant. OR-
 BEM terrarum, } Orbem terrae, ep. 7. lib. V. Orbem simpliciter, lib. 2. de rep. apud Lactantium: quod
 poetis usitatus. IMPERIIS distribuis, } cum Italiam, & Gallias Caesar, Hispanias, Graeciam,
 & reliquas populi Romani prouincias Pompeius teneat. ARDERE bello, } apta translatio: quia nec
 incendio quidquam citius consumit, nec igni quidquam bello similis: aequae enim prostermit, ac delet,
 quaecumque inuaserit. ad Att. ep. 5. lib. VI. Cum arderet Syria bello. In Oratore: Ex omnibus terris una
 Gallia communi non ardet incendio. SINE legibus, } quarum uocem quis in armorum strepitu exau-
 diat? IUDICIIS, } bello intermissis, fuga magistratuum. nec uero iudicij locus esse potest, cum
 sublatae leges sint. IURE, } non modo iudicia, sed omnino ius uniuersum iacet. legum enim, & iu-
 diciarum exitium sequitur iuris euersio. FIDE, } pertinet, opinor, hoc ad creditas pecunias: qua-
 rum in solutione, nisi iudicia fiant, debitores fidem non praestant. pro lege Manilia, Scimus, inquit, Ro-
 mae solutione impedita, fidem concidisse. & Caesar lib. III. de bel. ci. Cum fides tota Italia esset angustior,
 neque creditae pecuniae soluerentur. RELICTAM direptioni, & incendijs. } Pompeij, & consulum
 fuga. nam cum Caesar primum Pisaurum, Fanum, Anconam, deinde Iguuium, Auximum occupasset,
 tantus repetente, his uerbis auditis, in urbe terror inuasit, ut, cum Lentulus consul ad aperiendum aera-
 rium uenisset, ad pecuniam Pompeio ex S. C. proferendam, protinus, aperto sanctiore aenario, profuge-
 ret. Caesar enim aduentare, iam iamq. adesse eius equites falso nunciabantur. hunc Marcellus collega, &
 plerique magistratus consecuti sunt. Cn. Pompeius, pridie eius diei ex urbe profectus, iter ad legiones
 habebat, &c. Hoc ipse Caesar scripsit lib. I. bell. ci. Dio lib. XLI. & Cicero ipse ad Tironem, ep. XI. lib. XVI.
 Patriam ipsam uel diripiendam, uel inflammandam reliquimus. & ep. 2. lib. IIX. ad Att. Non expulsi, sed
 euocati e patria; quam non seruandam ad reditum nostrorum, sed diripiendam, inflammandamq. reli-
 quimus. AUDEAM } eo redacta res est, ut nec optare quidquam audeam: cum tamen optare multa,
 uel sine spe, soleamus. unde illud lib. I. de Orat. Insperanti mihi, sed ualde optanti, cecidit, ut in istum
 sermonem delaberemur. SIN } saepius, antecedente Si usurpatur: interdum tamen simpliciter, ut lib. I.
 de Orat. Plerique ad honores adipiscendos, & ad remp. gerendam nudi ueniunt, atque inermes, nulla co-
 gnitione rerum, nulla scientia ornati: sin aliquis excellit unus e multis, effert se. HOMINI prudentis-
 simo, } eidem in epistola sequenti summam tribuit sapientiam, in tertia prope singularem. COLLO-
 QUI: } de officio utriusque nostrum. quod Trebatius scripserat. LONGIUS } Formijs enim, aut
 prope, fuit initio belli ciuilib. ep. 10. lib. XVI. Italiae regiones descriptae sunt, quam quisque partem tue-
 retur. nos Capuam sumpsimus. Et ep. XI. Ego adhuc orae maritimae praesum a Formijs. Et ad Att. ep. XI.
 lib. VII. INVITVS } quia relicta sit direptioni, & incendijs, & quia non leges in ea, non iudicia,
 non ius, non fides ulla sit. ep. 30. lib. VII. Cupio aliquo peruenire, ubi nec Pelopidarum nomen, nec fa-
 cta audiam. SI QUID } si quam ob rem. EXIRE ex urbe } ut colloquamur. FORTAS-
 SE arrego: } fortasse enim mihi assentor, cum mihi tantundem, quantum tibi, tribuo. Arrogare di-
 cimur nobis ea, quae nostra non sunt. STATVERIMVS, } ut nobismetipsis consulamus: quoniam
 nihil iam uidemur opitulari posse reip.

Argumentum ep. 2.

Relicta urbe a Pompeio, occupata iam a Caesare Italia, quaesierat a
 Cicerone per litteras Sulpicius, quid agendum censeret in tanta rerum
 omnium

30
30
30
4

omnium perturbatione. Modeste Cicero respondet cum Sulpicij laude; explicatq. sententiam suam, hoc modo: si recta quaerantur, satis patere, quid agendum sit; si utilia, non item. nam, cum rectum uideretur, pro communi libertate contra Caesarem arma capere; tamen id quam expediret, obscurum erat: cum Caesaris caussa firmior, Pompeij esset honestior. Concludit, esse longius ab urbe discedendum, in qua manere uel turpe sit, si probentur ea, quae fiunt; uel, si non probentur, periculosum: ac sibi captum iam consilium esse de itione ad Pompeium ostendit. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 2.

AD III. Kal. Maias, cum essem in Cumano, accepi tuas litteras: quibus lectis, cognoui non satis prudenter fecisse Philotimum; qui, cum abs te mandata haberet, ut scribis, de omnibus rebus ipse ad me non uenisset, litteras tuas misisset: quas intellexi breuiores fuisse, quod eum perlatorum putasses. sed tamen, postquam litteras tuas legi, Postumia tua me conuenit, & Seruius noster. his placuit, ut tu in Cumanum uenires: quod etiam mecum, ut ad te scriberem, egerunt. Quod meum consilium exquiris: id est tale, ut capere facilius ipse possim, quam alteri dare. quid enim est, quod audeam suadere tibi, homini summa auctoritate, summaq. prudentia? si, quid rectissimum sit, quaerimus: perspicuum est, si, quid maxime expediat: obscurum. sin uero sumus, qui profecto esse debemus, ut nihil arbitremur expedire, nisi quod rectum, honestumq. sit: non potest esse dubium, quid faciendum nobis sit. Quod existimas meam causam coniunctam esse cum tua: certe, similis in utroque nostrum, cum optime sentiremus, error fuit. nam omnia utriusque consilia ad concordiam spectauerunt. qua cum

ipso Caesari nihil esset utilius; gratiam quoque nos inire ab eo, defendenda pace, arbitrabamur. quantum nos fecerit, & quam in locum res deducta sit, uides: neque solum ea perspicis, quae geruntur, quaeq. iam gesta sunt, sed etiam qui cursum rerum, qui exitus futurus sit. Ergo aut probare oportet ea, quae sunt; aut interesse, etiam si non probes. quorum altera mihi turpis, altera etiam periculosa ratio uidetur. Restat, ut discedendum putem: in quo reliqua uidetur esse deliberatio, quod consilium in discessu, quae loca sequamur. omnino cum miserior res numquam accidit, tum ne deliberatio quidem difficilior. nihil enim constitui potest, quod non incurrat in magnam aliquam difficultatem. Tu, si uidebitur, ita censeo facias: ut, si habes iam statutum, quid tibi agendum putes, in quo non sit coniunctum consilium tuum cum meo, super sed eas hoc labore uideris; sin autem est, quod mecum communicare uelis, ego te expectabo. tu, quod tuo commodo fiat, quamprimum uelim uenias; sicut intellexi & Seruio, & Postumiae placere. Vale.

EXPLANATIO

PHILOTIMUM; libertum Terentiae Ciceronis. ep. 3. lib. ix. ep. 18. lib. xiv. & ad Att. ep. 7. lib. vi. **POSTUMIA;** uxor Sulpicij, de qua Suetonius in Iulio sic: Pronum, & sumptuosum in libidines fuisse constans opinio est, plurimasq. & illustres feminas corrupisse, in quibus Postumiam Scr. Sulpicij, Lolliam A. Gabinij, Tertullam M. Craesi, Cn. Pompeij Muciam. Hoc nomen cum originem inde duxerit, quod, qui post humatem parentum nascerentur, Postumij dicebantur, tamen in antiquis nummis, & lapidibus Capitolinis sine aspirandi nota scriptum est. **SERUIVS;** Sulpicij filius, patris praenomine; quo appellabantur filij primo loco nati. Hic Sulpicij filius ad obsidendum Brundisij Cn. Pompeium iuerat. ep. ultima lib. ix. ad Att. & 3. & 12. lib. x. ad eundem. **IN CUMANVM;** quo posset cum Cicerone colloqui. ep. 8. lib. x. ad Att. Seruium, inquit, expecto: rogor enim ab eius uxore, & filio. **MEVM consilium;** quid tibi agendum sit. **AUCTORITATE;** ob honores magna cum laude administratos. gesserat autem Sulpicius biennio ante cum M. Marcello consulatum. **QUID rectissimum sit;** eadem sententia ep. 19. lib. 7. iisdem fere uerbis: Qui d rectum sit, apparet; quid expediat, obscurum est. **NON. POTEST esse dubium;** in ep. 19. lib. v. dixit, Dubitare non possumus. ostendit eundem ad Pompeium, etiam si non expedire uideatur. **MEAM causam;** ut idem ab utroque capi consilium oporteat, nam, Coniuncta mea caussa cum tua est, ualet, eodem in statu sumus, eadem ratio est, pertinet idem ad utrumque nostrum. Contrarium est illud ep. 9. lib. 1. Mea ratio fuit alia. **NIHIL esset utilius;** ut quidem ipse Cicero putabat, cui, quod honestum, id unum utile uidebatur. Caesar autem nihil melius, quam regnare existimabat: itaque uersus illos Euripidis de Phoenissis in ore habere solitus est,

Εἴτε γὰρ ἀδικῶν χεῖρ, τρυφῶντος πέρι
Κἀλλιστον ἀδικῶν. τ' ἄλλ᾽ ἂν ὀυσεῖαν χρεώγ.

quos Cicero ita uertit lib. III. Off.

Nam, si uiolandum est ius, regnandi gratia
Violandum est: alijs rebus pietatem colas.

DEFEN-

DEFENDENDA pace, } genus loquendi, pro, si pacem defenderemus: ut in prooemio lib. I. Off
 Orationem Latinam, legendis nostris, efficias pleniorē: pro, si nostra leges. Nos fefellerit, } non
 Caesar, sed id, quod arbitramur. dicimus enim simpliciter interdum, Non mefallit. Fefellit autem in eo
 Ciceronem opinio, quod Caesar, cum ei nihil esset utilius concordia, rem tamen ad arma deducere ma-
 luerat. GERUNTIVR, } a Caesare in Hispania contra Pompeij legatos. pulso enim Italia Pompeio, ad
 urbem Caesar excurrit, inde in Hispaniam. Quo autem tempore cum Sulpicio collocutus est Cicero, bel-
 lum in Hispania gerebatur. id cognoscitur ex ep. XI. 12. lib. x. ad Att. GESTA sunt, } cum Pom-
 peius cinctus Italia sit, Caesar urbe, & Italia sit potius. CVRSVS rerum, } ut enim adhuc, ita dein-
 ceptis armis agentur omnia. QVI exitus } perspicis exitum fore uel Caesaris, uel Pompeij tyrannidem.
 ep. XI. lib. IX. ad Att. Vterque regnare uult. & alibi saepe. ERGO } cum uideas, quem in locum res
 deducta sit; sequitur, ut, in urbe si manserimus, uel probare ea, quae fient, quod turpe est, uel saltem in-
 teresse cogamur, etiam si non probemus: quod periculosum erit. QVORVM altera } sic in decem
 antiquis libris: in duobus, Quarum. antiquitatem magis redolet, Quorum: & uereor, ne quis ob uer-
 bum, Altera, scribendum putauerit, Quarum. RESTAT, } cum uideas, probare, turpe esse; inter-
 esse, etiam si non probes, periculosum; restat, ut discedendum putemus. QVOD consilium } de di-
 scessu dubitandum non est: restat deliberatio, quid consilij discedentes capiamus, maxime quidem, quo
 nos conferre debeamus. NVM QVAM } quia salutis publicae spes nulla superest. NON SIT
 coniunctum } satis plane significat, si uelit Sulpicius ad Pompeium transire, colloquendum esse: alioqui
 non oportere: sibi enim captum iam esse consilium. id cognoscitur ex ep. 10. lib. x. ad Att. Seruium, in-
 quit, exspecto, nec ab eo quidquam uideat. Cum in eadem paullo ante scripserit, se de Hispania cogitare.
 EX SPECTABO. } & hoc uerbo captum sibi de discessu consilium ostendit. QVOD tuo commodo
 fiat, } de hoc loquendi genere dictum est ep. I. lib. I. SERUIO, & Postumiae } ep. 8. lib. x. ad
 Att. Hic ego Seruium exspecto: rogor enim ab eius uxore, & filio.

Argumentum ep. 3.

Sulpicium, Achaiae, post uictum in Pharsalia Pompeium, a Caesare
 praepositum, consolatur in dolore, quem ex reip. calamitate capiebat.
 Quid autem ad consolandum ualet? primum illud, cum ostendimus, com-
 munem fortunam esse, nec decere eum, qui praecipuis non affligatur incom-
 modis, praecipuo dolore angī. Alterum est, cum in alienis malis nostra bo-
 na recordamur; id est, cum ea, quae, uitandi communis exitij gratia, re-
 cte, ac sapienter acta, dicta, cogitata sint a nobis, animo, ac mente con-
 templamur. nam ad leuandas miseras magnam habet uim bene actae ui-
 tae conscientia. Tertio loco. si minuit sollicitudinem ipsa per se conscien-
 tia; quanto magis, cum ad eam accedit hominum opinio, qui nihil a nobis
 non sancte, nihil imprudenter, aut indecore actum existiment? atque haec
 ratio, a generali quodam iudicio ducta, tum est firmior, si ad clarorum ui-
 rorum exempla confugimus: ideo Caesarem quoque ipsum idem, quod cete-
 ros omnes, de Sulpicio iudicare dixi. Quid, cum illud adiungimus, in eo
 ipso, quod, quasi malum sit, grauius dolemus, aliquid inesse, cur dolen-
 dum omnino non sit? facit hoc Cicero, cum ait: Quod autem a tuis abes.
 Lenitur etiam studio litterarum, praesertim philosophiae, doloris acerbitas.
 quod in Sulpicij cura Cicero non neglexit. quamquam hanc partem conside-
 rate attingit: nec monendum aperte talem uirum putat, quod esset arrogan-
 tiae: sed cum ait, Mihi ita persuasite quoque in iisdem uersari rebus: pla-
 ne indicat, quid eum facere, tam aduersis temporibus, oporteat. Nec uero
 leuis est ex eorum, quos diligimus, probitate, ac uirtute consolatio. ergo
 hic

hic laudatur Seruius adolefcens, ut afflictum patris animum grata filij mentio recrearet. Haec, & similia in ceteris epistolis obseruanda: quae si colligantur, adhibito ordine, sine quo praeceptorum copia propemodum inanis est; artem inuentionis, alioqui difficillimam, in promptu habebimus. Scripta est post bellum Africanum. apparet enim, Caesarem in urbe commorari, Pompeianarum partium metu liberatum. quod certe non ante bellum in Africa gestum consecutus est. perpetuo enim uictoriae cursu Pompeium, Aegyptios, Pharnacem superauit: inde Romam profectus, paullo post in Africam contra Scipionem, & M. Catonem contendit: quibus deuictis, ad urbem redijt, cum tertium consul esset; ibiq. tam diu permansit, donec in Hispaniam, ubi magnas copias a Pompeij liberis contractas esse audiebat, eundem necessario iudicauit. Videtur autem Sulpicius in Achaia permansisse usque ad exitum Hispaniensis belli. quod ex eo suspicor, quia, quo tempore ad Ciceronem litteras consolatorias misit, quae infra leguntur, eodem Caesar ex Hispania lenire Ciceronis dolorem, ex interitu filiae susceptum, per litteras conatus est. ep. 20. lib. 13.

Cicero S. D: Sulpicio. 3:

VEHEMENTER te esse sollicitum, & in communibus miserijs praecipuo quodam dolore angitur, multi ad nos quotidie deferunt. quod quamquam minime miror, & meum quodam modo agnosco: doleo tamen, te, sapientia praeditum prope singulari, non tuis bonis delectari potius, quam alienis malis laborare. Me quidem, nisi nemini concedo, qui maiorem ex pernicijs, & peste reip. molestiam traxerit; tamen multam con solantur, maximeq. conscientia consiliorum meorum. multo enim ante, tanquam ex aliqua specula, prospexi tempestatem futuram; neque id solum mea sponte, sed multo etiam magis monente, & denunciante te. nisi enim absui magnam partem consulatus tui: tamen & absens cognoscebam, quae esset tua in hoc pestifero bello cauendo, & praedicendo sententia: & ipse absui primis temporibus tui consulatus, cum accuratissime monuisti senatum, collectis omnibus bellis ciuilibus, ut & illa timerent, quae meminissent; & scirent, cum superiores, nullo tali exemplo antea in rep. cognito, tam crudeles fuissent, quicumque postea temp. oppressisset armis, multo intolerabiliorem futurum. NAM, quod exemplo fit, id etiam iure fieri putant, & aliquid, atque adeo multa addunt, & afferunt de suo. Quare meminisse debes, eos, qui auctoritatem, & consilium tuum non sunt securi, sua stultitia occidisse, cum tua prudentia salui esse potuissent. Dices: Quid me ista res consolatur in tantis tenebris, & quasi parietinis reip? Est omnino uix consolabilis dolor: tanta est omnium rerum amissio, & desperatio recuperandi. sed tamen & Caesar ipse ita de te iudicat, & omnes ciues sic existimant, quasi lumen ali quod, extinctis ceteris, elucere sanctitatem, & prudentiam, & dignitatem tuam. Haec tibi ad leuandas molestias magna esse debent. Quod autem a tuis abes, id eo

leuius ferendum est, quod eodem tempore a multis, ac magnis molestijs abes; quas ad te omnes perscriberem, nisi uererer, ne ea cognosceres absens, quae quia non uides, mihi uideris meliore esse condicione, quam nos, qui uidemus. Haec tenus existimo nostram consolationem reete adhibitam esse, quod certior ab homine amicissimo fieres ijs de rebus, quibus leuari possent molestiae tuae. reliqua sunt in te ipso, neque mihi ignota, nec minima solatia, & ut quidem ego sentio, multo maxima, quae ego ipse experiens quotidie sic proba, ut ea mihi salutem afferre uideantur: te autem ab initio aetatis, memoria teneo, summe omnium doctrinarum studiosum fuisse, omniaque, quae a sapientissimis ad bene uiuendum tradita essent, summo studio, curaq. didicisse: quae quidem, uel optimis rebus, & usui, & delectationi esse possent: his uero temporibus habemus aliud nihil, in quo acquiescimus. nihil faciam insolenter: nec te, tali uel scientia, uel natura praeditum, hortabor, ut ad eas te referas artes, quibus a primis temporibus aetatis studium tuum dedisti. tantum dicam, quod te spero approbatum; me, posteaquam illi arti, cui studueram, nihil esse loci neque in curia, neque in foro uiderim, omnem meam curam, atque opera ad philosophiam contulisse. tuae scientiae excellenti, ac singulari, non multo plus, quam nostrae, relictum est loci. Quare non equidem te moneo; sed mihi ita persuasum, te quoque in ijsdem uersari rebus, quae etiam si minus prodesse, animum tamen a sollicitudine abducerent. Seruius quidem tuus in omnibus ingenijs artibus, in primisq. in hac, in qua ego me scripsi acquiescere, ita uersatur, ut excellat; a me uero sic diligitur, ut tibi uni concedam, praeter ea nemini: mihiq. ab eo gratia refertur: in quo ille existimat, quod facile appareat, cum me colat, et obseruet, tibi quoque in eo se facere gratissimum. Vale.

EXPLA-

EXPLANATIO

SOLLICITVM, } ob rem. feruitute oppressam. iam enim Caesar, iterum deuictis Pompeij partibus, unus omnia tenebat. **PRAECIPVO** } cum enim communc sit exitium, cur tu praecipue doleas? Iterum Plancium admonuit epistola ultima: Non debes aut propriam fortunam, & praecipuam postulare, aut communem recusare. **QVODAM** } ita loquimur, cum singulare quiddam notamus, ut ep. 4. lib. 2. Est enim tibi grauis aduersaria constituta, & parata, incredibilis quaedam expectatio. Et in oratione de prouincijs: Quod magni cuiusdam hominis, & persapientis uidetur. Et lib. 2. de Orat. Craesi responsum excellentis cuiusdam ingenij, & singularis. **MINIME miror**, } cum plane perierit resp. **MEVM** } dolorem. **QVODAM modo** } si dixisset, Meum agnosco, suum quoque praecipuum esse in communibus miserijs dolorem significasset. ita nullum sibi locum ad leuandam Sulpicij sollicitudinem relinqueret. dixit igitur, **Quodam modo**, ut indicet, sibi quoque acerbissimam fuisse perniciem reip. nec tamen in communibus miserijs praecipuo quodam dolore angere. **AGNOSCO**: } me quoque dolere confiteor. ep. seq. Illam excusationis tuae partem nec agnosco, nec probo. **PROPE singulari**, } cur addit, Prope? ne uiro graui, uerborum quasi lenocinia respicienti, nimium assentari uideatur. Sic Acad. 4. Omitto per ipsum Aristotelem, meo iudicio in philosophia prope singularem. Valet autem, **Singularis**, interdu minus, quam incredibilis, interdum plus: minus, ut ep. 54. lib. XIII. In longa apparitione singularem, & prope incredibilem patris Marcilij fidem cognoui. Plus, ut lib. I. de Orat. Antonij incredibilis quaedam, & prope singularis, & diuina uis ingenij. **TUIS bonis** } tua uirtute, & memoria recte factorum. **ALIENIS malis** } quibus afflicta resp. concidit. Notat perditos hominum mores, in primisq. perniciosam publicae libertati ambitionem Caesaris, & Pompeij. **LABORARE**. } Malis laborare, apte coniunguntur. **ME. QUIDEM**, } consolamur & ratione, & exemplo. ratione usus est in proxima superiore sententia: exemplum hic affert de se ipso. **NEMINI concedo, qui maiorem &c.** } nemo est, cui molestiae plus attulerit interitus reip. simile illud ep. 3. lib. X. Nunc me, amantissimum tui, nemini concedentem, qui tibi uetustate necessitudinis potior possit esse, si audies; omnem tibi reliquae uitae dignitatem ex optimo reip. statu acquires. & eodem libro, ep. 29. Nec ijs concedo, ut te saluum malint, quam ego. **PERNICIE, & peste** } augent superlata nomina: quod etiam retores docent, maior autem est in peste, quam in pernicie, significatio. **CONSILIORVM** } quia de rep. semper optime sensi. quod tibi quoque, optimo, ac sapientissimo uiro, solatio esse debet. **MULTO enim ante**, } quattuordecim annis ante cum esset consul. Id clarissime ostendit ep. 4. ad Att. lib. X. Praeclara, inquit, conscientia sustentor, eam cogito me de rep. aut meruisse optime, cum potuerim, aut certe nunquam, nisi diuinem, cogitasse, cum ipsa tempestate euersam esse rem. quam ego quattuordecim annis ante prospexerim. **TEMPESTATEM** } procellam, quaeremp. afflixit. **ABFVIT** } cum esset in Cilicia proconsul: quo iuit Sulpicio consule, ut patet ex ep. 3. lib. III. & ad Att. lib. V. **MAGNAM. PARTEM** } menses circiter octo. nam uidetur ineunte Maio, aut extremo Aprili mense Roma discessisse. ep. 2. lib. V. ad Att. **MONVISTI senatum**, } consolationem affert anteaetae uitae commemoratio. ideo narrationem hanc induxit, ut, quemadmodum se leuare dixit grauitate doloris ob conscientiam consiliorum suorum, itidem Sulpicius e suis in rem. officijs consolationem capiat. **OMNIBVS bellis ciuilibus** } tribus, quae commemorat his uerbis Phil. 8. Contendit Sulla cum Sulpicio de iure legum, quas per uim latas Sulla dicebat: Cinna cum Octauio de nouorum ciuium suffragijs: rursus cum Mario, & Carbone Sulla; ne dominarentur indigni. **SVPERIORES**, } sic locutus in Verrem, & in Acad. **CONSILIVM tuum** } ne Caesari ante concessum lege Trebonia tempus succederetur, & ut absenti consulatum petere liceret. in quo dissentiebat a M. Marcello collega. epitome Liuiana CIIIX. Contentiones inter consules de successore C. Caesari mittendo, agente in senatu M. Marcello consule, ut Caesar ad petitionem consulatus ueniret, &c. Suetonius, Plutarchus, Dio, alij. **OCCEDISSE**, } consulares, Pompeium Magnum, L. Lentulum, Bibulum, Domitium Ahenobarbum, Scipionem Pompeij focerum; praetorium, M. Catonem; alios praeterea, qui bellum paci, odio Caesaris, praetulerant. **IN. TANTIS tenebris**, } non dicit, conscientiam optimorum consiliorum nihil prodesse, sed pro malis reip. parum. nam, esse aliquem conscientiae fructum, paullo ante ostendit in se ipso. **PARIETINIS** } libri ueteres quinque, Perpetuis: duo, Perditiuis: unus diserte, Parricidijs: Medicus, Partetinis: ex quo, Parietinis, legendum, alij ante nos recte censuerunt. Sunt autem Parietinae, parietum ruinae. Cicero ad rem. transtulit, & Quasi praeposuit, ueritus ne paullo durior translatio uideretur. quod praecipit Crassus lib. III. de Orat. Mollenda, inquit, translatio est praeposito saepe uerbo. **VIX consolabilis** } recte addidit, Vix: ut consolabilem tamen esse ostendat: quod ei propositum est: cum hanc unam ob causam ad Sulpicium scribat, ut eum a macrone abducatur. **IPSE** } cuius in potestate sunt omnia. **LVMEN** } tribus uerbis metaphoram absoluit, Lumen, Exstinctis, Elucere. & hac fortasse translatione usus est, cum illud proxime dictum, In tantis tenebris, recordaretur. **EXSTINCTIS ceteris**, } luminibus reip. Phil. V. Pompeio patre, quod imperij populi Romani lumen fuit, extincto. **SANCTITATEM**, } Sanctitatem definiit lib. I. de Nat. de. Scientia colendorum deorum. hic accipitur pro summa probitate, ut in Phil. I. Quod in iuuentute habemus illustrius exemplum ueteris sanctitatis? **PRVDENTIAM**, } non enim satis est, optima uelle, quod sanctitatis est; sed, optima

etiam uidere, in praestanti ciue requiritur. HAEC} primum optimorum consiliorum recordatio, deinde iudicium Caesaris, omniumq. ciuium. MAGNA esse debent.} dixit iam, debere cum suis bonis delectari potius, quam alienis malis laborare. A. TVIS} uxore, & filio. A. MVLTVIS, ac magnis molestijs} saepe Cicero consolatur absentem miseria ciuitatis, quam afflictam, & deformatam ciuis bonus libenter nemo uidet. unde illud ad Sextium, ep. 17. lib. v. Illud utinam ne uere scriberem, ea te rep. cauere, in qua neminem prudentem hominem res ulla delectet. Et ad Torquatum, ep. 1. lib. vi. Oculi augent dolorem. VERERER,} uereret, inquit, quia graues, atque acerbae audienti etiam essent, non modo uidenti. MELIORE} non igitur dolendum est, quod a tuis absis. CERTIOR fieres,} quia scire haec ipse per te non posses. significat autem duas maxime res, de quibus certior Sulpicium fecit, iudicium Caesaris, omniumq. ciuium, & miserimum statum ciuitatis. RELIQUA} non dubito, quin studia philosophiae significet: cum inferat, Quae ego ipse experiens quotidie sic proba, ut ea mihi salutem afferre uideantur. Euerfa enim rep. philosophiae studia longo interuallo intermissa reuocauit: quod ipse confirmat in prooemio Tusc. 1. & lib. III. Off. & alibi. SALVTEM} eandem sententiam retulit ep. 12. lib. vi. Vnum, inquit, est perfrugium, doctrina, ac litterae, quibus semper uti sumus: quae secundis rebus delectationem modo habere uidebantur, nunc uero etiam salutem. ep. 2. lib. ix. Stet, inquit, nobis illud, una uiuere in studijs nostris; a quibus antea delectationem modo petebamus, nunc uero etiam salutem. ep. 28. lib. XIII. Studia illa nostra, quibus antea delectabamur, nunc etiam uiuimus. OMNIVM doctrinarum} ergo & philosophiae: quod paullo post confirmat, cum ait: Ad eas te referas artes, quibus a primis temporibus aetatis studium dedisti. AD BENE uiuendum} bene uiuendi praecepta philosophorum libris continentur. OPTIMIS rebus,} florenter rep. IN QVO acquiescamus.} in ep. 3. lib. ix. Nulla nunc in re alia acquiescimus. VEL SCIENTIA, uel natura} non modo enim a litteris, sed a natura etiam ipsa prudentiam accipimus. Quid te, inquit, & scientia, & natura prudentem, hortor, ut ad eas te referas artes, quibus &c. ILLI arti,} eloquentiae. NE QVE in curia, neque in foro} neque in senatu, neque in iudicijs. ep. 6. Nihil in foro agere libebat: adspicere curiam non poteram. Idem queritur in prooemio lib. III. Off. Exstincto senatu, deletisq. iudicijs, quid est, quod dignum nobis aut in curia, aut in foro agere possimus? TVAE scientiae} iuris ciuilis. Scientias quoque, numero multitudinis, Cicero dixit in libro de Sen. quod singulare tamen exemplum adhuc inueni. EXCELLENTI, ac singulari,} uicit enim hac laude Sulpicij superiores omnes. quod ei tribuit Cicero in libro de claris Orat. cum cum dicat ad ius ciuile non modo dialecticam, uerum etiam litterarum scientiam, loquendiq. elegantiam adiunxisse. NON multo plus,} plus omnino, sed non multo: quia, sublata causarum actione, pauci de iure consuluntur. quorsum enim? cum iudices, non quid leges iubeat, sed quid is nolit, cuius libido pro legibus est, in sententijs ferendis spectare cogantur? NON equidem te moneo,} tali uel scientia, uel natura praeditum. facerem enim insolenter. MIHI ITA persuasi,} prorsus ita credo, te quoque in iisdem philosophiae studijs uersari. REBUS,} pro, artibus. dixit enim, Ut ad eas te referas artes. SIMINVS prodesse,} cum tamen uehementer profint, quippe quae salutem afferre uideantur. paullo ante. ANIMVM a sollicitudine abducent.} quasi enim aberramus a molestijs, dum litteras tractamus. ep. 37. lib. xii. ad Att. Ego hic, scribendo dies totos, nihil equidem leuor, sed tamen aberro. Et ibidem proxime: Siue hanc aberrationem a dolore delegerim. & ep. 44. ibidem: ego hic duo magna συντάγματα absolui: nullo enim alio modo a miseria quasi aberrare possum. TIBI uni concedam, praeterea nemini:} sic in extrema oratione pro Marcello: Ut uix C. Marcello, optimo, & amantissimo fratri, praeterea quidem cederem nemini. GRATIA refertur:} quod amantem redamat, atque obseruat.

Argumentum ep. 4.

Excusanti Sulpicio, quod saepius uno exemplo litteras misisset, culpamq. conferenti tum in eorum, qui eas acciperent, negligentiam, aut improbitatem, tum in orationis inopiam, qua ipse laboraret, respondet Cicero, primam sibi excusationis partem probari, alteram omnino falsam uideri: se enim ipsum non admodum esse uerborum inopem, qui tamen sibi & subtilitate, & elegantia scribendi Sulpicium anteponat. Causas probat, quibus Achaiæ administrationem Sulpicius recusandam non putauerat. Narrat senatus officium, suppliciter de reditu M. Marcelli Caesarem rogantis: quo impetrato, gratias a se Caesari actas esse demonstrat. De suo philosophiae studio, eiusq. fructu, de Seruij filij probitate, ac doctrina quaedam addit.

addit. Concludit, eum esse statum reip. ut ea, quae Romae fiant, audire sit optabilius, quam uidere. Negotialis est epistola, tum alias ob causas, tum quia reditum Marcello Caesaris liberalitate concessum significat. Caesare III. M. Aemilio Lepido cos. deuictis in Africa Pompeij partibus.

Cicero S. D. Sulpicio. 4.

ACCIPIO excusationem tuam, qua usus es, cur saepius ad me litteras uno exemplo dedisses; sed accipio ex ea parte, quatenus aut negligentia, aut improbitate eorum, qui epistolas accipiant, fieri scribis, ne ad nos perferantur. illam partem excusationis, qua te scribis, orationis paupertate, (sic enim appellas) iisdem uerbis epistolas saepius mittere, nec agnosco, nec probo: & ego ipse, quem tu per iocum (sic enim accipio) diuitias orationis habere dicis, me non esse uerborum admodum inopem agnosco. *ἔγω γὰρ οὐκ ἐπιεικὴς* enim non necesse est. sed tamen idem, nec hoc *ἔγω γὰρ οὐκ ἐπιεικὴς*, facile cedo tuorum scriptorum subtilitati, & elegantiae. Consilium tuum, quo te usum scribis hoc Achaicum negotium non recusauisse, cum semper probauissem, tū multo magis probaui, lectis tuis proximis litteris. omnes enim causas, quas commemoras, iustissimae sunt, tuaque & auctoritate, & prudentia dignissimae. Quod aliter cecidisse rem existimas, atque opinatus sis: id tibi nullo modo assentior. sed, quia tanta perturbatio, & confusio est rerum, ita percussa, & prostrata foedissimo bello iacent omnia, ut is cuique locus, ubi ipse sit, miserimus esse uideatur: propterea & tui te consilij paenitet, & nos, qui domi sumus, iusti beati uidemur: at contra nobis non tu quidem uacuis molestijs, sed prae nobis beatus. atque hoc ipso melior est tua, quam nostra condicio; quod tu, quid doleas, scribere audeas; nos ne id quidem turo possumus; nec id uictoris uitio, quo nihil moderatius, sed ipsius uictoriae, quae ciuilibus bellis semper est insolens. Vno te uicimus, quod de Marcelli, collegae tui, salute paullo ante, quam tu, cognouimus; etiam mehercule, quod, quemadmodum ea res ageretur, uidimus. nam sic fac existimes, post has miseras, id est postquam armis disceptari coeptum est de iure publico: nihil esse actum aliud cum dignitate. nam & ipse Caesar, accusata acerbitate Marcelli, (sic enim appellabat) laudat. aq. honorificentissime & aequitate tua, & prudentia, repente praeter spem dixit, se senatui roganti de Marcello, ne ho-

minis quidem causa, negaturum. fecerat autem hoc senatus, ut, cum a L. Piſone mentio esset facta de Marcello, & cum C. Marcellus se ad Caesaris pedes abiiecisset, cunctus conſurgeret, & ad Caesarem supplex accederet. noli quaerere: ita mihi pulcher hic dies uisus est, ut speciem aliquam uiderer uidere quasi reuiuiscens reip. itaque, cum omnes ante me rogari gratias Caesari egissent, praeter Volcatium; (is enim, si eo loco esset, negauit se facturum fuisse) ego rogatus mutauit meum consilium. nam statueram, non mehercule inertia, sed desiderio pristinae dignitatis, in perpetuum tacere. fregit hoc meum consilium & Caesaris magnitudo animi, & senatus officium. itaque pluribus uerbis egi Caesari gratias: meque, metuo, ne etiam in ceteris rebus honesto otio priuarim: quod erat unum solatium in malis. sed tamen, quoniam effugi eius offensionem, qui fortasse arbitraretur, me hanc rem. non putare, si perpetuo tacerem, modice hoc faciam, aut etiam intra modum; ut & illius uoluntati, & meis studijs seruiam. nam, etsi a prima aetate me omnis ars, & doctrina liberalis, & maxime philosophia delectauit: tamen hoc studium quotidie ingravescit, credo & aetatis maturitate ad prudentiam, & his temporum uitijs, ut nulla res alia leuare animum molestijs possit. a quo studio te abduci negotijs, intelligo ex tuis litteris: sed tamen aliquid iam noctes te adiuuabunt. Seruius tuus, uel potius noster, summa me obseruata colit: cuius ego cum omni probitate, summaque uirtute, tum studijs, doctrinaque delector. is mecum saepe de tua mansione, aut decessione, communicat. adhuc in hac sum sententia, nihil ut faciamus, nisi quod maxime Caesar uelle uideatur. res sunt eiusmodi, ut, si Romae sis, nihil te praeter tuos delectare possit. de reliquis nihil melius ipso est. ceteri, & cetera eiusmodi, ut, si alterutrum necesse sit, audire ea malis, quam uidere. Hoc nostrum consilium nobis minime incundum est, qui te uidere cupimus: sed consulimus tibi. Vale.

EXPLANATIO

VNO EXEMPLO } ut, si qua periret, aliqua tamen perferretur epistola. **NEC AGNOSCO,** } ueram esse non confiteor. agnosco enim, quae antea nouimus: ignota uero agnoscere non possumus. non agnoscit igitur Cicero causam excusationis, quam Sulpicius in orationis paupertatem referebat: quia uerborum inopem eum non cognouerat. ep. 20. lib. v. Id ego agnouit meo iussu esse factum. et ep. 3. lib. xi. Neque agnosco quidquam eorum. et in Laelio: Quod mihi tantum tribui dicis, quantum ego nec agnosco, nec postulo, facis amice. *Ἐπιεικὴς* } dissimulare. quod Socrati usitatum in disputando fuit, cum ijs, quos refellere uolebat, plus tribuere uideretur. *Ἐπιεικὴς* } simulans. Est enim ironia modo dissimulatio, ut proxime; modo simulatio, ut hic. dissimulamus enim uera; cum occultamus ea, quae sunt; simulamus falsa, cum ea fingimus esse, quae non sunt. Late igitur patet ironia: & est omnino, ut ait Aquila, cum aliud uerbis significamus, aliud re sentimus. Addit Beda: grauitate pronuntiationis adiuuandam. alioqui confiteri uidebitur, quod negare contendit. **SUBTILITATI,** & **elegantiae.** } subtilitas in sententijs, elegantia in uerbis. subtilitas autem a dialectica maxime sumitur,

quam Sulpicius egregie cognouit: eoq. maxime adiumento & Scacuolae, & ceteris omnibus iuriconsultis antecelluit. hoc enim ei testimonium tribuitur in lib. de claris Orat. quo in libro subtilitas etiam eius, & elegantia nominatur his uerbis: Adiunxit & litterarum scientiam, & loquendi elegantiam; quae e scriptis eius, quorum similia nulla sunt, facillime perspici potest; cumq. dicendi caussa, duobus peritissimis operâ dedisset, L. Lucilio Balbo, C. Aquillio Gallo; Galli, hominis acuti, & exercitati, promptam in agendo, & in respondendo celeritatem subtilitate, diligentiaq. superauit. Quintilianus etiam, Sulpicium ex tribus orationibus insignem famam consecutum esse, lib. x. scriptum reliquit. Alibi Subtilitas non idem ualeat, sed uenustas potius quaedam est orationis, & naturalis quasi color, nullo adhibito artis pigmento: qualis apud nos est Caesaris sermo; apud Graecos Lysiae: itaque lib. III. de Orat. subtilitatem quidem illi Cicero tribuit, acumen autem Hyperidi. Et in Bruto illud: Lysias egregie subtilis scriptor, atque elegans: sic accipio, non ut acutum scriptorem Lysiam dici putem, sed ut purum, ut uenustum, ut politum, ut plane Atticum. Attica enim subtilitas ipsa per se laudatur, ijs carens ornamentis, quae ab arte sumuntur. qua laude Catonem censorium afficit Cicero in eodem libro infra. Qui in Graecis, inquit, antiquitate delectantur, eaq. subtilitate, quam Atticam appellant, hanc in Catonem non nouerunt quidem. Hyperidae uolunt esse, & Lysiae laudo: sed cur nolunt Catonis? Atticum igitur dicendi genus, illud, in quo Lysias excelluit, (nam plura genera, ut ait Cicero, fuerunt) non ornatum, copiosum, illustre, ut Demosthenis, & Aeschinis, non acutum, ut Hyperidis, sed exsile, ieiunum, siccum, politum tamen, & uenustum fuit: idq. tum indicant eae, quae exstant, illius orationes: tum ipse Cicero, si Lysiae orationes non haberemus, clarissime tamen ostenderet. nam in eodem libro, aliquanto post, Atticum, ait, se Caluus noster dici oratorem uolebat. inde, erat ista exsilitas, quam ille de industria consequebatur. Et paullo post: Si quis ieiunitatem, & siccitatem, & inopiam, dummodo sit polita, dum urbana, dum elegans, in Attico genere ponit: hoc recte dumtaxat: sed quia sunt in Atticis alia meliora, uideat ne ignoret & gradus, & dissimilitudines, & uim, & uarietatem Atticorum. Et infra: Si acutum, prudens, & idem sincerum, & solidum, & exsiccatum genus orationis probant; nec ullo grauiore ornatu oratorio utuntur; & hoc primum esse Atticorum uolunt: recte laudant: est enim in arte tanta, tamq. uaria, etiam huic minutae subtilitati locus. Nam, quod non ita multo post dicitur, Lysia pictius esse nihil posse: id affertur ex Attici persona, nimium in Graecos ambitiosi, & a Ciceronis dissentientis, qui Catonem Lysiae comparauerat. Cicero autem ipse de Lysia quid sentiat, declarat in Oratore hic uerbis: Dicat igitur Attice uenustissimus ille scriptor, ac politissimus Lysias, (qui enim id possit negare?) dum intelligamus hoc esse Atticum in Lysia, non quod tenuis sit, atque inornatus; sed quod nihil habeat insolens, aut ineptum. Et, paucis interiectis, Qui Lysiam, inquit, sequuntur, causidicum quendam sequuntur, non illum quidem amplum, atque grandem, subtilem, & elegantem tamen. Eandem subtilitatem, quae ab acumine distat, notauit in Lysia Quintilianus lib. x. Lysias, inquit, subtilis, atque elegans, & quo nihil, si oratori satis sit docere, quaeras perfectius. nihil enim est inane, nihil accersitum: puro tamen fonti, quam magno flumini, propior. Et lib. XII. Quid Periclem? similem ne credimus Lysiacae gracilitati? Item lib. IX. Neque illud in Lysia dicendi textum tenue, atque rarum laetioribus numeris corrumpendum erat. Hinc Agere causas subtiliter, pro, simplici quodam, & puro, & ad docendum, non ad promouendum, aut delectandum, apto dicendi genere in causis uti, dixit Cicero ep. 21. lib. IX. Priuatas, inquit, causas, & eas tenues, agimus subtilius. Et in Oratore: Tenues, acuti, omnia docentes, & dilucidiora, non ampliora facientes, subtili quadam & pressa oratione limari. Et infra: Orationis subtilitas imitabilis illa quidem uideretur esse existimanti, sed nihil est experienti minus. Et pro Balbo: A quo haec, quae ego nunc percurro, subtilissime sunt omnia perpolita. Et ep. 21. ad Att. lib. 2. De rep. quid ego tibi subtiliter? tota perijt. Et in ep. ad M. Brutum: Messallam habes: quibus igitur litteris tam accurate scriptis assequi possum, subtilius ut explicem, quae gerantur, quaeq. sint in rep. quam tibi is exponet, qui & optime omnia nouit, & elegantissime expedire, & deferre ad te potest? Elegantiam autem differre ab ornatu, ostendit Cicero in epistola ad Cornelium Nepotem: Quis, ait, sententij aut acutior, aut crebrior? quis uerbis aut ornator, aut elegantior? *ACHAICVM negotium* } Achaiae administrandae curam, a Caesare mandata. quamquam opinor ei maiorem Graeciae partem esse commissam, licet Achaiae nomine prouincia uocaretur. nam in ep. 1. & 4. lib. VI. & ep. 18. 21. 22. lib. XII. uideo Sulpicium Athenis praesse: quae non Achaiae urbs, sed inter Achaiam & Macedoniam fuit. in sexta uero eiusdem libri epistola, Brutum, ait, Galliae, Sulpicium Graeciae praefecit. uide infra, ep. 12. *OMNES causae*, } quarum una fuit, ut minus miser esset, cum ea non uideret, quae in oppressa patria contra leges, moremq. maiorum fierent. nam oculi dolorem augent, nec auertere a miseris cogitationem sinunt. *AUCTORITATE, & prudentia* } decet enim, qui auctoritate, & prudentia ualeat, eum nihil committere, quod in aliquam reprehensionem possit incurrere. *ALITER cecidissetem* } putasti te, cum ab urbe abesses, a molestijs etiam abfuturum. id, ut scribis, te fefellit. ep. 7. lib. 1. Si cecidisset, ut uolumus, & optamus. *PERCVLSA, & prostrata iacent* } dixi iam, superlatis augeri nim sententiae. sequitur autem, ut percussa prosterantur, prostrata iaceant. *FOEDISSIMO* } ex ijs, quae sequuntur. bello enim omnia deformantur. alibi quoque episthetum idem cum bello iunxit. *IS. CUIQUE locus*, } uide eandem sententiam in ep. 1. lib. VI. *TVI consilij* } quod Achaicum negotium non recusaueris. *NE ID quidem* } non modo libere sentire, ac dicere, sed ne scribere quidem tuto possumus. sumus enim hic in eorum potestate, qui diligenter, quae cumque agimus, obseruant: quicq. uel minima re si offendantur, parata nobis grauissima iniuria est. *MODERATIUS*, } sane in uictoria se moderatissimū Caesar praebuit: de quo Suetonius haec: Moderationem,

nem, clementiamque tum in administratione, tum in uictoria belli ciuilibus admirabilem exhibuit: nec ulli perijisse, nisi in proelio, reperientur, exceptis dumtaxat Afranio, & Fausto, & L. Caesare iuueni. denique, extremo tempore, etiam quibus nondum ignouerat, cunctis in Italiam redire permisit, magistratusque & imperia capere. Confirmat ipse Cicero saepe in his epistolis, in hac quidem in extremo: De reliquis, nihil melius ipso est. in sexta liberalem Caesarem appellat: in septima, non passurum ait, ut iniuria fieret. in decimatertia: Obtinemus ipsius Caesaris summam erga nos humanitatem; sed ea plus non potest, quam uis & mutatio omnium rerum, atque temporum. **INSOLENS.** } uictores enim insolentes facit. ep. 9. Miserius nihil, quam ipsa uictoria: quae, etiam si ad meliorem uenit, tamen eos ipsos ferocios, impotentiosque reddit. **VNOTE uicinus,** } cum in reliquis tua melior, quam nostra condicio sit. **MARCELLI,** } M. Claudij Marcelli, qui, Pompeio in Pharsalia deuicto, cuius partes secutus erat, exsulabat. **COLLEGAE** } in consulatu. **SALUTE** } restitutione, a Caesare impetrata. **ARMIS disceptari** } iudiciale uerbum ad arma transtulit, cum disceptari legibus, non armis, de iure soleat. ep. 14. Videbam, quanto periculo de iure publico disceptaretur armis. Ep. 1. lib. 6. Docebam, pilis, & gladijs, non consilijs, neque auctoritatibus nostris, de iure publico disceptari. Quid autem proprie sit Disceptare, locus indicat in Partitionibus: Aut auscultator est modo, qui audit, aut disceptator, id est rei, sententiaeque moderator. Et in oratione pro Deiotaro: Hanc, C. Caesar, causam si in foro dicerem, eodem audiente, & disceptante te, quantam mihi alacritatem populi Romani concursus afferret. Id ad praetorem proprie attinebat: nam lib. III. de leg. ita scriptum animaduerti: Iuris disceptator, qui priuata iudicet, iudicariue iubeat, praetor esto. Et pro Caecina: Per saepe disceptatore domestico diiudicatur. sic lib. XIII. ep. 26. ad Sulpicium: Perscripsimus tuis, ut omnibus in rebus, quae in aliquam controuersiam uocarentur, te arbitro, & quod commodo tuo fieri posset, te disceptatore uterentur. itidem dixit: Videbam, quanto periculo de iure publico disceptaretur. **ACERBITATE Marcelli,** } significatur id, quod Suetonius exposuit his uerbis: M. Marcellus consul, edicto praefatus, de summa se rep. acturum, retulit ad senatum, ut Caesaris succederetur ante tempus, & ne absentis ratio haberetur. nec prouincias ei, & priuilegium eripere contentus, resultit etiam, ut colonis, quos rogatione Vatinia Nouumcomum deduxisset, ciuitas adimeretur; quod per ambitionem, & ultra praescriptum data esset. Commemorauit igitur Caesar **offensiones Marcelli**, quo scilicet maius faceret beneficium suum: deinde se reditum eius in patriam senatus precibus largiri dixit in oratione pro ipso: Intellectum est enim, cum M. Marcellum senatui, populo Romano & reip. concessisti, commemoratis praesertim etiam offensionibus, te auctoritatem huius ordinis, dignitatemque reip. tuis uel doloribus, uel suspitionibus anteferre. **AEQVITATE tua,** } cum Marcello collegae tuo restitisti, de quo idem Suetonius: Summa ope restitit, partim per intercessores tribunos, partim per Ser. Sulpicium, alterum consulem. Id significatur etiam in ep. 3. in eo loco: Cognoscebam, quae tua esset in hoc pestifero bello cauendo, & praedicendo sententia. **SENATVI roganti** } non modo preces, uerum etiam lacrimas senatus, ut Marcelli reditum impetraret, nominat in extrema oratione, qua Caesari, ob Marcellum restitutum, & suo, & senatus nomine gratias egito. **NE HOMINIS quidem causam negaturum.** } Alij legunt, Ne omnis quidem: quibus assentiri nullo modo possum, dixit enim Caesar; se non esse roganti senatui, ne ipsius quidem Marcelli causa, a quo grauius esset offensus, negaturum: quamquam, aiebat, in me fuerit acerbius: tamen, ne hac quidem causa, senatui deprecanti eius reditum negabo. non tanti apud me erit Marcelli ipsius iniuria, quanti senatus uniuersi consensus, & deprecatio. Ad hunc locum pertinet illud ex ep. 6. lib. VI. Marcellum, cui maxime succensebat, cum summa illius dignitate restituit. **L. PISONE** } patriciae gentis Calpurniae: nam Calpurnij Bibuli plebeij: is Caesaris locer erat: exstat in cum Ciceronis oratio. **C. MARCELLVS** } Marci frater germanus, qui cum L. Lentulo consul fuit, biennio post Marcium consulem: nam patruelis fuit alter Caius, qui consulatum gessit cum L. Paulo, anno post Marcum consulem proxime sequenti: ut ep. 9. h. l. & ep. 9. lib. xv. & apud Suetonium in Iulio. de germano fratre infra; ep. 7. 9. II. & in oratione pro Marcello, in extremo. **ABIICISSET,** } nulla suae dignitatis habita ratione: quo magis Caesarem moueret. dolor enim summus in uerbo, Abieciisset, ostenditur. **SUPPLEX** } senatus amorem, ac desiderium absentis Marcelli Seneca in Consolatione ad Albinam declarat his uerbis: Illi redditum impetrauit senatus publicis precibus, tam sollicitus, ac maestus, ut omnes isto die Bruti habere animu uiderentur, & non pro Marcello, sed pro se deprecari, ne exsules essent, si sine illo fuissent. **ACCEDERET.** } Accedere ad se supplicem senatum, Caesar passus est: eundem accedere supplicem ad pedes suos, passus certe numquam esset. alia enim C. Marcelli, fratris reditum deprecantis, alia senatus ratio fuit: quem supplicare quidem pro M. Marcello decuit, abijcere se ad Caesaris pedes, oblitum suae dignitatis, haud quaquam decuit: nec Caesar ipse, qui omnia quidem suae potestatis esse, speciem tamen adhuc aliquam reip. manere uellet, indignitatem illam tulisset. Quare nihil mutandum. **NOLI querere:** } cum res eiusmodi est, ut eam ne longa quidem oratione pro uoluntate nostra satis exprinere uideamur posse; confugimus ad hoc loquendi genus, & ad illud, Quid quaeris? & similia quaedam. **ROGATI** } sententiam. Hic mirari licet, cur in re minime dubia sententiae rogarentur. consentit enim senatus uniuersus in Marcelli salute deprecanda: quod illud, proxime dictum, ostendit: Fecerat hoc senatus, ut cunctus consurgeret, & ad Caesarem supplex accederet. Quod cum ita sit: cur sententiae, quasi parum certa senatorum uoluntas esset, rogabantur? scripte enim Varro, teste Gellio, lib. IV. Epistolarum quaestionum, S. C. duobus modis fieri solitum, aut per discessionem, si consentiretur, aut, si res dubia esset, per singulorum sententias exquisitas. Ego Caesarem opinor, licet senatus uoluntatem perpexisset, uoluisse tamen sententias rogari, quo certius, quid quisque

que sentiret, intelligere posset, fortasse etiam, ut in dicenda sententia singuli sibi gratias agerent de Marcello reip. restituto. **VOLCATIVM;** } L. Volcatium Tullum, qui cum M. Aemilio Lepido consul fuerat, triennio ante Ciceronem. **SI EO loco esset,** } an hoc dicit? si ea, qua Marcellus, dignitate esset, negavit se in patriam rediturum: cum ep. 18. lib. XIV. similiter dixerit: Videte, quid aliae faciant isto loco feminae. Hoc mihi non probatur. non enim, quod ad dignitatem attinet, sibi Marcellum Volcatius anteposuisse, quippe qui consul ante eum fuerat annis XIV. An, Si eo loco esset, si esset in senatu? ut se Caesari, dum in senatu esset, gratias acturum negaverit. Ineptum hoc videtur. ubi enim magis, quam in senatu, ea de re, quae in senatu agebatur, agi Caesari gratias decuit? Puto igitur hoc dici: negavit se in patriam fuisse rediturum, si Marcellus fuisset; id est, si eadem, quae Marcellus consul, contra Caesarem fecisset; & si cum Pompeio postea aduersus eundem Caesarem pugnasset, nec se, post uictum Pompeium, uictori credidisset: quae cum Marcellus fecisset, inconstantiae uidebatur esse, nec satis honorificum, beneficio eiusdem Caesaris, quem uehementer oppugnauerat, in patriam redire. Atque ad hanc sententiam pertinet illud Plauti in Bacch.

Verum, ut ego opinor, si ego in isto siem loco,

Dem potius aurum, quam illum corrumpi sinnam.

Et Catonis illud apud Rufinianum: Si uos in eo loco essetis, quod aliud faceretis? **MAGNITUDO animi,** } quia salutem inimico suo largitus esset. **EGI Caesari gratias;** } luculenta exstat oratio: cuius in extremo sunt haec: Sic tibi gratias ago, ut, omnibus rebus a te non conferuato solui, sed et ornato, tam ad tua innumerabilia in me unum merita, quod fieri iam posse non arbitrabar, maximus hoc tuo facto cumulus accesserit. **METUO,** } metuo, ne, cum in senatu loqui coeperim, idem posthac saepe cogar facere, ut Caesaris uoluntati seruiam. Idem in oratione: Meae pristinae uitae consuetudinem mihi, C. Caesar, interclusam aperuisti. **HONESTO otio** } litterato dixit enim ep. 3. se, posteaquam nihil esse loci eloquentiae, neque in foro, neque in curia uiderit, omnem suam curam, atque operam ad philosophiam contulisse. & hic paulo post subiungit, Ut meis studiis seruiam. **INTRA modum;** } Modice, est cum modo: Intra modum, minus. ut enim Supra, & Infra, sic Ultra, & Citra, atque interdum etiam Ultra, & Intra opponuntur: quod Gellius lib. XII. cap. 13. ostendit, modeste refutata Apollinaris sententia, qui, Intra, negabat pro Citra posse accipi. Epistola ult. lib. IX. Epulamur una non modo non contra legem, sed etiam intra legem. **STVDIIS** } quod esse unicum solatium in malis proxime dixit. **INGRAUESCIT,** } augetur. a ponderibus translatio. **AETATIS maturitate** } sexagenarius iam erat Cicero, cum hanc epistolam scripsit. est enim hic annus urbis DCCCVI, quo Caesar III. cum M. Lepido consul fuit: Cicero autem natus est anno DCXLVI, L. Cassio Longino, C. Mario cos. **HIS temporum uitis,** } ut nulla res alia etc. } ep. 3. His uero temporibus habemus aliud nihil, in quo acquiescamus. & ep. 3. lib. IX. Nulla nunc in re alia acquiescimus. Et sane plura breui tempore, euerfa, quam multis annis, stante rep. scripsit: quod ipse fatetur in prooemio lib. III. Off. **ALIQUID iam noctes te adiuuabunt.** } eadem sententia, non iisdem uerbis ep. 25. lib. VII. Aliquantum iam etiam noctis assumo. **VIRTUTE,** } uirtus hic neque probitatem, neque doctrinam significat: cum probitatis antecedit mentio, doctrinae subsequatur. est igitur praestantia quaedam in omnibus rebus; quae licet cum probitate non idem sit, ab ea tamen, & ab animi magnitudine, prudentiaq. oritur: qui enim uirtutis nomen in eum cadere possit, qui uel probitate careat, uel humili, atque imbecillo animo sit, uel denique parentem, altricemq. uirtutum omnium prudentiam desideret? Eodem modo Virtute usurpauit ep. 5. lib. VI. & ep. 27. lib. XIII. **DOCTRINAQ.** } dabat in primis operam philosophiae. ep. 3. **COMMUNICAT.** } Seruio patre per litteras mandante, cui molestum iam esset Achaicum negotium. ideo supra dixit, Tui te consilij paenitet. **IPSO** } quo nihil esse moderatius, iam dixit ep. 17. lib. IX. **NOSTRUM consilium** } qui suademus tibi, ne decedas. **CONSULIMVS tibi.** } non quid uoluntas nostra ferat, sed quid ere tua sit, in consilio dando spectamus.

Argumentum ep. 5.

Est haec Sulpicij epistola si non perfectae, certe admodum diligentis, & elaboratae consolationis exemplum. Nam, cum officium consolandi minime deceat eos, qui prorsus dolore uacant; siquidem, qui uere amat, doloris expers in amici casu esse non potest: ut hanc suspicionem tolleret, a molestia sua Sulpicius exordiendum putauit. Rursus, quia consolatio nihil omnino aliud est, quam aegroti animi remedium, a ratione, prudentiaq. sumptum; quos si caretis, quem consolamur, ratione simul, ac prudentia careat necesse est: propterea culpam Sulpicius temeritatis a se uoluit auertere, retulitq.

tulitq. suae consolationis causam non ad ullam Ciceronis inscitiam, aut im-
 prudentiam, sed ad dolorem, quo impeditus minus ea perspiceret, quae pa-
 tere sibi possent, paullo moderatius dolenti. Haec quasi prooemij loco praepo-
 nuntur. Sequitur narratio, in qua maxime colliguntur exempla calami-
 tatum, ne quis dolori nouo relinquere uideatur locus. Prima consolandi ratio
 ducitur a conditione temporum; quae sunt eiusmodi, ut optanda minime ui-
 ta uideatur: altera ab exitio florentissimarum urbium, quae perpetuo man-
 surae uidebantur: tertia ab interitu uirorum clarissimorum; qui cum &
 multi, & uno tempore perierint, una muliercula amissa dolendum multo le-
 uius est. Accedit imperij deminutio, prouinciarum deuastatio: quae ipsa
 quoque non mediocrem in primatae rei iactura consolationem afferunt. Quid
 moriendi necessitas? non ne ad leuandam sollicitudinem plurimum ualet?
 Quid uita, iucunde feliciterq. traducta? Quid mortis opportunitas, appro-
 pinquantibus malis? Haec omnia commemorat Sulpicius in Tulliae morte:
 mox ad ipsum Ciceronem orationem conuertit. Non debet, inquit, is, a quo
 multi consilium petere soliti sunt, committere, ut eguisse consilio, & ea, quae
 alijs praeceperit, ignorasse uideatur: nec uero clarum sapientia ciuem ex-
 spectare decet beneficium temporis, quo dolor exstinguitur, sed a ratione, ac
 sapientia contra quaelibet fortunae tela praesidium petere. Adduntur pre-
 ces. Si hoc a te ratio ipsa non impetrat, certe non negabis patriae roganti,
 non amicis, & familiaribus, non filiae mortuae, quae carissimum sibi pa-
 trem maerore angere non uult: Incommodum proponitur. Vide, ne tuo luctu
 offendantur ij, qui rerum potiuntur, interpretantes doloris tibi causam es-
 se dominationem suam. Postremo, ne tuam gloriam contemnas, quae ex
 multis collecta uirtutibus, addita fortitudinis, & constantiae fama cumu-
 labitur. Scripta est Caesare consule 14. sine collega, deuictis iam in Hispa-
 nia Pompeij liberis: quod ex duabus ad Att. epistolis, 19. & 21. lib. 12. licet
 conijcere: quod illa fere postrema huius epistolae uerba declarant: Noli com-
 mittere, ut quisquam te putet non tam filiam, quam reip. tempora, & alio-
 rum uictoriam lugere. Id confirmatur epistola 21. lib. XII. ad Att. cuius ini-
 tium est: A Caesare litteras accepi consolatorias, datas Hispali. Nam Hi-
 spalim Caesar iuit post interfectum Cn. Pompeium, Magni filium, ut in li-
 bro de bello Hispaniensi scriptum est.

Sulpicius S. D. Ciceroni. 5.

POSTEA QUAM mihi renunciatum est de obitu
 Tulliae filiae tuae; sanequam pro eo, ac debui, gra-
 uiter, molesteq. tuli, comminensq. tam calamitatem
 existimauit: qui si istuc affuisssem, neque tibi defuisssem, co-
 ramq. meum dolorem tibi declarasssem. etsi genus hoc co-
 solationis miserum, atque acerbum est; propterea quia, per

quos id fieri debet, propinquos, ac familiares, ipsi pari
 molestia afficiuntur, neque sine lacrimis multis id conari
 queunt; ut magis ipsi uideantur aliorum consolatione in-
 digere, quam alijs posse suum officium praestare: tamen,
 quae in praesentia mihi in mentem uenerunt, decreui breui
 ad te perscribere: non, quod ea te fugere existimem; sed,
 quod

quod forsitan dolore impeditus, minus ea perspicias. Quid est, quod tantopere te commoueat tuus dolor intestinus? cogita, quemadmodum adhuc fortuna nobiscum egerit; ea nobis erepta esse, quae hominibus non minus, quam liberi, cara esse debent, patriam, honestatem, dignitatem, honores omnes. hoc uno incommodo addito, quid ad dolorem adiungi potuit? aut qui non in illis rebus exercitatus animus callere iam debet, atque omnia minoris aestimare? An illius uicem, credo, doles? Quoties in eam cogitationem necesse est & tu ueneris, & nos saepe incidimus, hisce temporibus non pessime cum ijs esse actum, quibus sine dolore licitum est mortem cum uita commutare. Quid autem fuit, quod illam hoc tempore ad uiuendum magnopere inuitare posset? quae res? quae spes? quod animi solatium? ut, cum aliquo adolescente primario coniuncta, aetatem ageret? licitum est tibi, credo, pro tua dignitate ex hac iuuentute generum deligere, cuius fidei liberos tuos te tuto committere putas. An ut ea liberos ex sese pareret, quos cum florentes uideret, laetaretur? qui rem a parente traditam per se tenere possent, honores ordinatum petituri essent in rep. in amicorum negotijs liberalitate sua uterentur? quid horum fuit, quod non prius, quam datum, ademptum sit? At uero malum est liberos amittere: malum, nisi hoc peius sit, haec sufferre, & perpeti. Quae res tibi non mediocrem consolationem attulit, uolo tibi commemorare; si forte eadem res tibi minuire dolorem possit. Ex Asia rediens, cum ab Aegina Megaram uersus nauigarem, coepi regiones circumcirca prospicere. post me erat Aegina, ante Megara, dextra Piraeus, sinistra Corinthus: quae opida quodam tempore florentissima fuerunt, nunc prostrata, & diruta ante oculos iacent. coepi egomet mecum sic cogitare: Hem, nos homunculi indignamur, si quis nostrum interijt, aut occisus est, quorum uita breuior esse debet; cum uno loco tot opida cadauera proiecta iaceant. uis ne tu te, Serui, cohibere, & meminisse, hominem te esse natum? Crede mihi, cogitatione ea non mediocriter sum confirmatus. hoc idem, si tibi uideretur, fac ante oculos tibi proponas. modo, uno tempore tot uiri clarissimi interierunt: de imperio

praeterea tanta deminutio facta est: omnes prouinciae conuassatae sunt: in unius mulierculae animula si aetura facta sit, tantopere commoueris? quae si hoc tempore non suum diem obijisset, paucis post annis tamen ei moriendum fuit, quoniam homo nata fuerat. Etiam tu ab hisce rebus animum, ac cogitationem tuam auoca; atque ea potius reminiscere, quae digna tua persona sunt: illam, quam diu ei opus fuerat, uixisse: una cum rep. fuisse: te, patrem suum, praetorem, consulem, augurem uidisse: adolescentibus primarijs nuptam fuisse: omnibus bonis prope perfunctam esse: cum resp. occideret, uita excessisse. quid est, quod tu, aut illa cum fortuna hoc nomine queri possitis? Denique noli te obliuisci Ciceronem esse, & eum, qui alijs consueueris praecipere, & dare consilium; neque imitari malos medicos, qui in alienis morbis profitentur se tenere medicinae scientiam, ipsi se curare non possunt: sed potius, quae alijs tute praecipere soles, ea tute tibi subijce, atque apud animum propone. **NVLVS** dolor est, quem non longinquitas temporis minuat, atque molliat. hoc te expectare tempus, tibi turpe est, ac non ei rei sapientia tua te occurrere. quod si quis etiam inferis sensus est, qui illius amor in te fuit, pietasq. in omnes suos, hoc certe illa te facere non uult. da hoc illi mortuae: da ceteris amicis, & familiaribus, qui tuo dolore maerent: da patriae; ut, si qua in re opus sit, opera, & consilio tuo uti possit. Denique, quoniam in eam fortunam deuenimus, ut etiam huic rei nobis seruiendum sit; noli committere, ut quisquam te putet non tam filiam, quam reip. tempora, & aliorum uictoriam lugere. Plura me ad te de hac re scribere pudet, ne uidear prudentiae tuae diffidere. quare, si hoc unum proposuero, finem faciam scribendi. Vidimus aliquoties secundam pulcherrime te ferre fortunam, magnamq. ex ea re te laudem adipisci. fac aliquando intelligamus aduersam quoque te aequae ferre posse; neque id maius, quam debeat, tibi onus uideri; ne ex omnibus uirtutibus haec una tibi uideatur deesse. Quod ad me attinet, cum te tranquilliore esse animo cognouero, de his rebus, quae hic geruntur, quem admodumq. se prouincia habeat, certiore faciam. *Ve le.*

EXPLANATIO

TULLIAE } quam extinctam morbo, quem ex partu contraxerat, ut ait Plutarchus, pater ita gra-
uiter doluit, ut nec ab amicorum consilijs, nec a philosophiae praeceptis quidquam solatij capere posset. **PROPTEREA** quia, } Ciceroni, Terentio, Plauto usitatus est, Propterea quod. sic, Ideo quod, Ideo quia, ueteres dicebant. **PARI molestia** } simili potius, quam pari, nam, si par esset, afflictus afflictum consolari non posset. & infra, maiorem esse Ciceronis dolorem, quam suum, in eo significat: Non quod ea te fugere existimem: sed, quod forsitan dolore impeditus, minus ea perspicias. **CONARI** } conamur ea, quae minime licet perficere. unde illud Ciceronis, opinor, in Oratore: Nos conamur, Demosthenes perficit. **IN. PRAESENTIA** } In praesenti, ep. 9. lib. 2. alibi tamen, In praesentia. **BREVI** } modo rei, modo temporis breuitatem demonstrat: hic rei, & ep. 9. lib. 1. Tantum dicam breui: & ep. 3. lib. 2. Breui tamen sic habeto. Temporis autem breuitas indicatur ep. 6. lib. vi. Ut spero, breui gratulabimur. Et lib. v. in Verrem: Breui postea est mortuus. Et in epistola Pompeij lib. iix. ad Att. Cum ille maiores breui copias habiturus sit. Plautus in Rudente: Possit cum breui fieri diuitem. **NON**, quod ea te fugere existimem; sed, quod forsitan, dolore impeditus, minus ea perspicias. } hoc addit, ne sibi prudentiae laudem, Ciceroni ademptam, tribuere uideatur. sic Cic. ep. 5. lib. vi. Quia fieri potest, ut tu ea perturbatiore animo cogites; puto esse meum, quid sentiam, exponere. **EREPTA** } cum enim ea, quae antea bonis ac fortibus uiris resp. deferebat, ad unius potestatem translata cuncta sunt, erepta nobis uidentur esse: quando quidem non iam amplius a nostra uirtute, & industria expectantur. **HONESTATEM**, } Honestas definiri potest, honesti, & recti species quaedam, collecta ex ijs rebus, quae laudem habent singulae. **DIGNITATEM**, } existimationem, ortam ex honoribus, praeclara administratis.

administratis. **QVI. NON?** Qui, pro Quo modo, ut alibi quoque, hic usurpari constat. **IN illis rebus?** in amissione patriae, honestatis, dignitatis, honorum omnium. **CALLERE?** quasi callo ex consuetudine facto sic obduruisse, ut nouum dolorem iam non sentiat. Proprie Plautus in Pseud. Plautus costae callent. Ad animum hic Cicero trāstulit, ad stomachum autem ep. 2. lib. IX. Diuturna consuetudo callum iam obduxit stomacho meo. Dicimus, & Occalleo, simpliciter, ut ad Att. ep. 18. lib. 2. Angor equidem, sed iam prorſus occallui. **MINORIS?** quam illa, quae sunt crepta. **AN. ILLIUS uicem, credo, doles?** an doles id, quod illi contigit? uerbum enim, uicem, hoc uidetur significare, ubi cum uerbo, doleo, coniungitur. ad Att. ep. 6. lib. IV. Illius uicem minime dolemus. Alibi aliter accipitur, ut ep. 9. lib. I. Nostram uicem ultus est ipse sese. pro, ultus est ipse iniurias nobis illatas: quod ipsi facere debuimus. **CREDO,** ironia: quasi credendum minime sit, ob ea, quae sequuntur. nec abest indignationis quaedam uis, cum haec duo coniunguntur, An credo, quod enim per interrogationem pronunciat, in eo simplex ironia non est. sic Lucretius:

An, credo, in tenebris uita, ac maerore iacebat?

Legi etiam posset simplici ironia: At illius uicem, credo, doles. **ET. TV. VENERIS,** & nos saepe incidimus, apparet modestia Sulpicij, qui Ciceroni plus, quam ipse sibi, tribuat. nam in, Veneris, ratio; in Incideris, casus est. necesse, inquit, est, pro tua prudentia, in eam cogitationem saepe ueneris, in quam nos quoque saepe incidimus. hoc non pendet ab eo, Necesse est, sed per se consistit, interpositum, ut se quoque incidere in eam cogitationem Sulpicius ostenderet. Quod quia parum est animaduersum, propterea legendum alij putarunt, **Vt, pro, Et;** contra ueteres omnes libros, quos quidem ego inspexerim: multis autem, amicorum studio & benignitate, nunc utor. **NON pessime cum ijs esse alium,** pessime ijs non euenisse. In Laelio: Cum Scipione, quis neget, actum esse praecclare? **MORTEM cum uita commutare,** notandum loquendi genus, Ciceroni, quod sciam, non usitatum. **SINE dolore** extinctos naturali morte significat. cum dolore enim moriuntur, quibus uita per uim eripitur. **CVM aliquo adolescente primario coniuncta,** diuortium cum Tullia fecerat Dolabella antequam pareret. quod cum ex hoc loco, tum ex ep. 18. lib. VI. in qua sunt haec: Me Romae tenuit omnino Tulliae meae partus: sed, cum ea, quemadmodum spero, satis firma sit, teneor tamen, dum a Dolabellae procuratoribus exigam primam pensionem. Scripsit tamen ad Dolabellam ep. XI. lib. IX. de filiae morte cum amoris in eum significatione non uulgari, ob eam causam, opinor, quod temporis causa, Caesare dominante, apud quem gratus erat Dolabella, simulandum fuit. Notanda Pediani indiligentia, qui Tulliolam scripsit apud uirum suum P. Lentulum ex partu decessisse: cum neque Lentulus inter Ciceronis generos quisquam fuerit; & illa, ut Sulpicij uerba ostendunt, & ut ipso teste Cicrone probauimus, post diuortium perierit. **PARERET,** pepererat: sed infans obiit: de quo sic Cicero ad Att. ep. 16. lib. X. Tullia mea peperit puerum *ἐπιγαμνισίων*. quod *ἐπτόχησεν*, gaudebam; quod quidem est natum, perimbecillum est. Alij legunt, Pararet. decem octo libri habent, Pareret: unus omnino, Pareret. mihi, Pareret, esse rectius, & librorum consentientium auctoritas, & sententia ipsa persuasit. Optandum, inquit, uidetur, ut filios pareret, quos aliquando cum florentes cerneret, lactaretur. **PER. SE?** suo studio, suaq. industria. **ORDINATIM?** honorum hic erat ordo, quaestura, tribunatus pl. aedilitas, praetura, consulatus, censura. inter quaesturam & tribunatum, itemq. inter tribunatum, & aedilitatem annuum erat interuallum. aedilitatem, interposito biennio, praetura: praeturam, eodem interiecto spatio, consulatus sequebatur. censuram post consulatum definitus annus non erat. **LIBERALITATE?** dissentientibus antiquis libris, quorum alij, Liberalitatem, alij, Libertatem, habeant, sententiam consului; quae mihi, Liberalitate, probare magis uisa est. quo nomine non largitio tantum, sed officium quod libet, omnisq. benignitas indicatur, ut ep. 9. lib. I. in extremo: Ad tuam liberalitatem, qua te scio libentissime solere frui, pertinet, te sine ulla mora prouinciam successori concedere. Quamquam ex, Libertate, aliquid etiam elicio sententiae: ut ostendat Sulpicius, neminem amicis iam nauare operam, aut studium posse, cum libertas omnibus adempta sit. **VTERENTVR?** omnino hic diu me torſit anceps dubitatio: cum in octo scriptis libris, Vti, uiderem, non, Vterentur. nam, etsi non est, unde uerbum, Vti, commode pendeat; cum ab illo, Possent, interposita bonorum mentione disiungatur: tamen, quia plurimi apud me solet esse ueterum exemplarum testimonium, haerebam, haesiq. tamdiu, donec in libro perantiquo Caroli Sigonij, plane, & diserte scriptum uidi, Vterentur. quod in hoc toto uerborum ordine, atque ambitu, locum habet aptissimum. **HORVM?** quae sunt haec? nimirum, quae proxime nominauit, res a parente tradita, honores, amici. **ADEMP-PTVM?** ui, & iniuria bellorum ciuiliu. supra: Cogita ea nobis erepta esse, quae hominibus non minus, quam liberi, cara esse debent, patriam, honestatem, dignitatem, honores omnes. Quid igitur, inquit, horum, quae adempta prius, quam data sunt; ad uiuendum illam incitare potuit? **AT. VERO malum est, liberos amittere:** artis est, ex aduersarij persona nobis obijcere, quod eius tueri causam uideatur, nec tamen ad tuendum satis ualeat. adhibetur hoc genus, ubicumque disputatur, in orationibus quidem frequentissime, in epistolis nonnumquam, ut Ciceronis ad Brutum, quem locum lib. III. recitat Quintilianus: Propositis plurimis, quae honeste suaderi Caesari possent; sim ne bonus uir, si haec suadebam? minime, suavis enim est finis, utilitas eius, cui quisque suadet. At recta sunt. Quis negat? sed non est semper rectis in suadendo locus. & ad Gallum, ep. 23. lib. VII. At pulchellae sunt. Non ui optime, & saepe uidi: nominatim tibi signa, mihi nota, mandassem, si probassem. In oratione autem pro Coelio: At enim postea scimus, & uidimus esse hunc in illius amicis. **Quis negat?** *Ἀνταγορῶν*

Graece uocatur haec figura: cum difficile aliquid, & contrarium fateri cogimur: sed contra inijcimus non minus firmum; qualia sunt haec de Ptolomaeo rege apud Ciceronem. Difficilis ratio belli gerendi: at plena fidei, plena pietatis. Aquila de figuris. **HAEC** } quae cum patimur, iucunda esse uita non potest. **EX ASIA** } non quae tertia orbis terrarum pars est, sed ea, in qua Attalus regnauerat, quam ab eo legatam possedit postea populus Romanus. **AEGINA** } inter Cyclades insula nobilissima, ab Aegina, Acaci matre, nominata, cum Oenopia uocaretur antea, teste Quidio lib. VII. Met. & Stephano, de hac Strabo, Plinius, Mela, alij. **MEGARAM** } sitam urbem inter Peloponnesum, Atticam, & Boeotiam. **PIRAEVS** } Athenarum portus, quadringentiarum nauium capax: opidum quoque eiusdem nominis, quod L. Sulla, praefecto Mithridatis regis Archelao defendente, oppugnauit. uide Gellium lib. XV. cap. I. **CORINTHVS** } Achaiae urbs opulentissima, quam L. Mummius euertit, anno urbis DCVI. Plutarchus, Velleius, alij. belli causa fuit, quod legatos Romanos sordibus Corinthij maculauerant. Strabo lib. 8. Cicero in oratione pro lege Man. **OPIDA** } urbes nobilissimas uocat Opida. Corinthum quidem totius Graeciae lumen appellat in oratione pro lege Manilia. & lib. I. de Diuin. modo urbem, modo opidum Pheras nominat. Aristoteles, inquit, scribit, Eudemum Cyprium Pheras uenisse; quae erat urbs in Thessalia tum admodum nobilis: in eo igitur opido ita grauiter aegrum Eudemum fuisse, ut omnes medici diffiderent. **DIRUTA** } Corinthi quidem uix relictum uestigium, ait Cicero in Agraria 2. postea restituta a Caesare, Strabo narrat libro ultimo. **NOS HOMINCVLI** } argumentum a maiori. nam, si opida intercunt; quis perire homines miretur? Priscianus lib. III. Saepe inueniuntur deminuti uorum deminutiua in diuersas definitia formas, ut homo, homuncio, homunculus, homullus, homullulus. **SI QVIS nostrum interijt** } Alijs placet, Nostrorum: ut de propinquis dicatur. Sed mutare non est necesse. eodem enim sententia redit, si, Nostrum, legimus cum omnibus antiquis libris. nam, etsi de uniuerso hominum genere dictum sit, Si quis nostrum interijt; pro, cum accidit, ut homo aliquis intereat: ad eos tamen homines referri, qui nobis cari sunt, quis non intelligit? cari enim sunt non omnes omnibus, sed omnes suis: & quia nemo fere est, qui carus alicui non sit: ideo generatim recte Cicero dixit, quod deinde in partes diuiditur: Si quis nostrum interijt, indignamur. **CADAVERA** } interitus opidorum est euerfio. apte igitur, Cadauera. **COHIBERE** } uel, Cohibere, in timore mortis, nec uitam hanc magis, quam deceat, diligere; cum opida quoque eundem cum hominibus interitum expectent: uel, Cohibere, pro colligere: quod est, accurata cogitatione rationem perpendere: ut ep. 9. lib. I. Collegi ipse me, & cum ipsa quasi rep. sum colloctus. **HOMINEM te esse natum?** } id est, eum, cui moriendi necessitas impendat. unde illud Anaxagorae, nunciata filij morte, Sciebam me genuisse mortalem, Tusc. 3. quo spectasse arbitror poetam illum, cum Telamonem, audita Aiakis filij nece, dicentem induxit: Ego, cum genui, moriturum sciu. In eadem Tusc. Et hic infra: Quoniam homo nata fuerat. **MODO, uno tempore, tot uiri clarissimi** } emphasim habent singula. Omitto, inquit, uetera. modo interitum uidisti & uirorum, & clarissimorum, & multorum, & uno tempore. cur angeris ob amissam unius mulierculae animulam, cui tamen, communi naturae lege, moriendum aliquando fuit? **TANTA deminutio** } non, quod ab imperio populi Romani gentes defecerint, sed quod, ciuili bello, & uestigialium fructus, & maiestas, ac uires etiam populi Romani, caesis tot hominum millibus, imminutae sunt. **OMNES prouinciae** } Italia, cum Caesar Pompeium eiecit: Hispania, cum Pompeij legatos & exercitum in suam potestatem redegit: Graecia, cum ipsum Pompeium deuicit: Aegyptus, unde uictoriam, non sine uitae periculo, reportauit: Asia, propter Pharnacem, Mithridatis regis filium, quem Caesar, Alexandria reuertens, nullo negotio superauit: Africa, in qua Scipionem, & Iubam regem uicit: Hispaniam rursus, in qua hoc tempore Caesar, consul IV. aduersus Pompeij liberos bellum gerebat. motum in Gallia fuisse nullum puto. **CONQUASSATAE** } impetu belli labefactatae, incommodis, & calamitatibus affectae. pro Sextio: Etiam exteris nationes illius anni furore conquassatas uidebamus. **MVLIERCVLAE animula** } deminutis nominibus iactura leuior ostenditur. **HOMO nata** } nata, ut moreretur, morti enim homines debentur. paullo ante: Hominem te esse natum. Hominem, incerti sexus Donatus dicit esse, cum illud Terentij in Eun. interpretatur: Inhonestum hominem, quem mercatus est here, senem mulierem. Et Plautus in Cist. Hominis miserae misereri. Alij tamen aliter sentiunt. **ETIAM tu ab hisce rebus animum ad cogitationem tuam auoca** } nescio quo modo mendum huc irreperat, quod uulgatos omnes libros occupauit, ijs tantum exceptis, quos olim edidit pater meus, quem pro eximia conseruandae antiquitatis cura laudare satis nemo possit. ac mutationem quidem esse factam, eo magis miror, quod omnes libri ueteres, quotquot unquam uiderim, habent, Ad cogitationem non, Ac cogitationem, ut impresi. restituumus igitur ueritatem, uel negligentia, uel opinione corruptam. Fac, inquit Sulpicius, quod ego feci; qui cum opida, quondam florentissima, prostrata, ac diruta uidissem, inde animum ad cogitandum auocaui, reprehendiq. communem errorem, quod indignamur, si quis nostrum interijt, aut occisus est, quorum uitae exiguos natura terminos circumscripsit; cum uno loco tot opidum cadauera proiecta iaceant. haec me cogitatio ualde confirmauit. Etiam tu, cum tot uiri clarissimi uno tempore perierint, imminutum ualde sit imperium, prouinciae omnes conquassatae, ab hisce rebus, ut ego ab opidorum excidio, ad cogitationem animum auoca; nec unius mulierculae tantopere commouearis interitu; sed ea potius reminiscere, quae digna tua persona sunt. Ad cogitationem tuam, dixit, pro ad eam cogitationem, quae ad te ipsum pertinet; cum illa, de tot uirorum clarissimorum interitu, de imperij deminutione, de prouinciarum clade, non de ipso proprie, sed aliena cogitatio fuerit. ab hisce igitur rebus ad cogitandum de te ipso animum conuerte. **AB HISCE rebus** } quae te excruciant; cum in caede tot uirorum

uirorum clarissimorum, in imperio deminuto, prouincijs conuassatis, plus omnino damni, quam in uinis mulierculae animula, factum sit. *TVA persona* } grauem enim personam sustines, cum amplissimos magistratus eximia cum laude gesseris. Videtur in uerbo, Persona, honorificum quiddam inesse: ut lib. I. de Fin. Suspicio fore, qui genus hoc scribendi, et si sit elegans, personae tamen, & dignitatis esse negent. *QVAMDIU ei opus fuerat*, } non enim, cum resp. occideret, opus fuit. *PRAETOREM, consulem*, } magistratuū alij maiores, alij minores uocabantur: maiores, praetor, consul, censor. minores, reliqui. hic maiores duo nominantur, Praetura, & consulatus. nam censuram Cicero non gessit. Gellius lib. XIII. cap. 14. *AVGUREM* } augur creatus est, ut ait Plutarchus, in locum P. Crafsi, a Parthis cum patre M. Crafsio interfecti: cum ab exsilio restitutus esset, antequam iret in prouinciam. nam antea sacerdotium illud non appetuerat: ut ipse ad Catonem scripsit ep. 4. lib. XV. *ADOLESCENTIBVS primarijs* } tribus. nupsit enim primum C. Calpurnio Pisoni Frugi, ut est in ep. 2. lib. I. ad Att. deinde Furio Crafsipedi, de quo ep. 7. lib. 1. ad Lentulum, & ep. 4. lib. 2. ad fratrem: quo mortuo, uel relicto, (nam neque de obitu eius, neque de diuortio constat) P. Cornelio Dolabellae collocata est, ut in ep. 12. lib. III. & ep. 16. lib. 2. & alibi, a Dolabella, ut iam diximus, dimissa, perijt ex partu. in quo notauimus olim Plutarchi, & Ascenij indiligentiam; qui duos tantum Ciceronis generos nominarunt, Pisonem, & Lentulum, in Lentuli etiam nomine peccantes: nam inter Ciceronis generos Lentulus nemo fuit. *PRIMARIIS* } omnibus quidem patricij generis. patriciae enim gentes, & admodum antiquae, Calpurnia, Furia, Cornelia. *CVM RESP. occideret, uita excessisse*. } Eandem sententiam initio lib. 3. de Orat. cum de L. Crafsi morte loqueretur, consolationis loco posuit. Non uidit, inquit, flagrantem bello Italiam, non ardentem inuidia senatum, non sceleris nefarij principes ciuitatis reos, non luctum filiae, non exsiliū generi, non acerbissimam C. Marij fugam, non illam post reditum eius caedem omnium crudelissimam, non denique in omni genere deformatam eam ciuitatem, in qua ipse florentissima multum omnibus gloria praeflisset. ut ille, qui haec non uidit, & uixisse cum rep. pariter, & cum illa simul exstinctus esse uideatur. Et in libro de claris oratoribus opportuno tempore Hortensium obijisse ostendit, appropinquante reip. interitu. Occidit, inquit, cum lugere facilius remp. posset, quam iuuare: uixitq. tam diu, quam licuit in ciuitate bene, beateq. uiuere. *Hoc nomine* } hanc ob causam, quod uita nunc excesserit. *CICERONEM esse*, } multis iam clarum uirtutibus. uis maior est in ipso nomine, quam si dixisset, Cogita quis tale illud ep. 7. lib. III. Appius Lentulo, Lentulus Appio processit obuiam. Et ep. 2. ad Att. lib. V. Cum Hortensius ueniret, & infirmus, & tam longe Hortensius. Et ep. 2. ad Q. Fratrem lib. 1. Cato adolescens, nullius consilij, sed tamen eius Romanus, & Cato. Et illud Caesaris ad gubernatorem tempestati diffidentem: Caesarem uehis. Lugere autem in funere, & in reliquis calamitatibus, quo quisque nobilior & praestantior est uir, eo minus licet. itaque praecclare Ennius:

Plebes in hoc regi antestat loco: licet

Lacrumare plebi, regi honeste non licet:

NE QVE imitari } ita pendet hoc a uerbo, Noli, ut ex eo tamen eliciatur affirmatio: hoc modo: neque uelis imitari malos medicos, nam quaedam ex negatione, & affirmatione composita, ut, Nemo, ex non & homo, Nolo ex non & uolo, in prima sententiae parte uim habent negandi, ut hic, Noli te obliuisci Ciceronem esse: in secunda affirmant, ut, Neque imitari: quod ita regitur, ut diximus, a uerbo Noli, ut subaudiatur non ea pars, quae in eo uerbo negat, sed ea tantum, quae affirmat. Sic & Cicero locutus ep. 30. lib. 2. Noli imprudens esse, nec mihi molestiam exhibere. nam particula, Nec, respicit ad Noli, sic tamen, ut, Velis, eliciatur, quod in, Noli, inclusum est. Horatius quoque affirmationem ex, Nemo, eduxit in ijs uersibus.

Qui sit Maecenas, ut nemo, quam sibi fortem

Seu ratio dederit, seu fors obiecerit, illa

Contentus uiuat, laudet diuersa sequentes?

hoc enim, Laudet diuersa sequentes, cum

referri necesse sit ad, Nemo; tamen affirmate sumi, plane constat. *QVAE alijs tute praecipere soles, ea tute tibi subijce*, } sic Cicero ad M. Brutum: Est alienum tanto uiro, ut es tu, quod alteri praeceperit, id ipsum facere non posse. *LONGINQVITAS temporis* } eadem sententia alijs uerbis ep. 16. lib. V. & ep. 4. lib. VI. & ep. 28. lib. VII. Tale illud Philippidae:

Ο κοινός ιατρός σε θεραπεύσει χρόνος.

& Menandri: Πάντων ιατρός ἢ ἀναγκάων κακῶν χρόνος ἐστίν. & Diphili:

Λύπης δὲ πάσης γινέται ιατρός χρόνος. & Philetiae: Ἀλλ' οὐτ' αὖτ' χρόνος ἔλθῃ, ὃς ἐκ διός ἀλγεαπίσσειν.

— *Ἐμὰ καὶ, καὶ πειθέων φάρμακα μῆνος ἔχει.* *SAPIENTIA occurrere*. } Impetret ratio, quod dies impetratura est, dixit ep. XI. lib. XII. ad Att. *SI QVIS inferis sensus est*: } dubitat in eo, quod philosophorum alij negauerant, alij crediderant potius, quam probauerant. Cicero in Catone maiore, Platonem secutus, residere in morte sensum putat: ep. 16. lib. XV. ita disputat, quasi ancipiti sententia distra-

hatur. Isocrates dubitauerat. nam in Euagora, *Ἐί τις*, inquit, ἐστὶν ἀλγῶνας τοῖς τετελευτηκόσι περὶ τῆς ἐνθάδε γινομένην. Et in Plataeensiū supplicatione: *Ἐί τις ἄρα τοῖς ἐκὰ φρονήσις ἐστὶ περὶ τῶν ἐνθάδε γινομένων.* Et in oratione Aegimeticā. *Θεασύλοχος, ὁ πατὴρ ταύτης, ἤγοιτ' ἂν θανάτου πάσσαν, ἢ τις ἐστὶν αἰσθησις τοῖς τεθνεώσι περὶ τῶν ἐνθάδε γινομένων, ὧν πῶ μὲν θυγατέρα ἀπογεγμένῃ τῶν χειμάτων.* *QVI ILLIUS amor in te fuit*, } notum loquendi genus: quod ualet, Pro amore in te tuo. ep. 78. lib. XIII. Quae tua natura est. et ad Att. ep. 9. lib. VI. Quae tua prudentia, & temperantia est. Et ad eundem ep. 7. lib. VII. Quae tua est humanitas. & in ep. M. Bruti ad Ciceronem. *PIETAS in omnibus suis*, } dixi iam, Pietatis nomen plus omnino, quam amoris, significare. ut in ep. 9. lib. I. perspicue

cernitur. usurpatur in deos. parentes, propinquos, optime de nobis meritos. *REIP. tempora*; miserrima, ob amissam libertatem. *ALIORVM uictoriam*; hoc dicit, quia paullo ante Caesar Pompeij liberos in Hispania deuicerat. *SI. HOC unum proposuero*; sic loquimur, cum ita nos aliquid dicturos esse ostendimus, ut aliquid tamen praeponeere uelimus. ep. 10. lib. XII. Videor mihi, cum separatim de probitate eius, & moribus dicturus fuisset, si prius causam, cur cum tantopere diligerem, tibi exposuisset. Et lib. 2. Off. Quoniam nonnumquam hoc subsidium necessarium est, quemadmodum eo sit utendum, dicemus, si prius ijs de rebus, quae uirtuti propiores sunt, dixerimus. Et in Phil. XIV. Ad litteras ueniam, quae sunt a consulibus, & praetore missae: si pauca ante, quae ad ipsas litteras pertinent, dixerim. Et in eo commentariolo, qui de optimo genere oratorum inscribitur: Aggrediamur iam, quod suscepimus, si prius exposuerimus, quae causa in iudicium deducta sit. In Verrem lib. III. Haec dicentur alio loco: nunc proficiscemur ad reliqua; si pauca erimus a uobis, iudices, deprecari. Et ibidem, infra: Omnes iniquitates, de quibus ante dixi, sui quaestus causa reperisse conuincam; si prius illud propugnaculum, quo contra meos omnes impetus usurum se putant, ex defensione eius deiecerim. *ADIPISCI*; Apisci, placet alijs. non contemno antiquitatem, colo etiam, & obseruo: sed, Adipisci, cur non retineam, cum omnes in eo mei ueteres libri, nullo discrepante, consentiant? *ONVS*; ut ferre non queas. respexit ad id, quod proxime dixerat, Aequae ferre. *HAEC VNA*; in aduersis constantia, & fortitudo. *TRANQUILLIORE esse animo*; sic libri septem antiqui: alij, Tranquilliores. utrumque recte. *PROVINCIA*; Achaia: quae & Graecia dicta est. ep. 6. lib. VI. & Ptolemaeus. de tota Sulpicij Achaica iurisdictione, uide, quae diximus ep. 12.

Argumentum ep. 6.

Respondet Sulpicio consolanti, dolorem suum, lectis illius litteris, aliqua ex parte lenitum: sed nemini umquam in eiusmodi casu aut plures, quam sibi, dolendi causas, aut grauiores fuisse: leuationem tamen sibi fore maximam, si eius consuetudine, sermonibusq. frui liceat.

Cicero S. D: Sulpicio. 6.

Ego uero, Serui, uellem, ut scribis, in meo grauissimo casu affuisses. quantum enim praesens me adiuuare potueris & consolando, & prope aequae dolendo, facile ex eo intelligo, quod, litteris tuis lectis, aliquantulum acquirui. nam & ea scripsisti, quae leuare luctum possent; & in me consolando, non mediocrem ipse animi dolorem adhibuisti. Seruius tamen tuus, omnibus officijs, quae illi temporibus tribui poterunt, declarauit, & quanti ipse me faceret, & quam suum talem erga me animum tibi gratum putaret fore: cuius officia iucundiora scilicet saepe mihi fuerunt, numquam tamen gratiora. me autem non oratio tua solum, & societas paene aegritudinis, sed etiam auctoritas consolatur. turpe enim esse existimo, me non ita ferre casum meum, ut tu, tali sapientia praeditus, ferendum putas. sed opprimor interdum, & uix resisto dolori: quod ea me solatia deficiunt, quae caeteris, quorum mihi exempla propono, simili in fortuna non defuerunt. nam & Q. Maximus, qui filium consularem, clarum uirum, & magnis rebus gestis, amisit, & L. Paullus, qui duos septem diebus, & uester Gallus, & M. Cato, qui summo ingenio, summa uirtute filium perdidit, ijs temporibus fuerunt, ut eorum tum ipsorum dignitas consolaretur ea, quam ex rep. consequebantur. mihi autem, amissis ornamentis ijs, quae ipse commemoras, quaeq. eram maximis laboribus adeptus, unum manebat illud solatium, quod ereptum est, non amicorum negotijs, non reip. procuratore impedienda-

tur cogitationes meae: nihil in foro agere libebat: adspicere curiam non poteram. existimabam id, quod erat, omnes me & industriae meae fructus, & fortunae perdidisse. sed, cum cogitarem haec mihi tecum, & cum quibusdam esse communia; & cum frangerem iam ipse me, cogere, illa ferre toleranter: habebam quo confugerem, ubi conque scerem; cuius in sermone, & suauitate omnes curas, doloresq. deponerem. nunc autem hoc tam graui uulnere etiam illa, quae consensu uidebantur, recrudescunt, non enim, ut tum me a rep. maestum domus excipiebat, quae leuaret: sic nunc, domo maerens, ad temp. confugere possum, ut in eius bonis acquiescam. itaque & domo absum, & foro: quod nec eum dolorem, quem a rep. capio, domus iam consolari potest, nec domesticum resp. quo magis te exspecto, teq. uidere quamprimum cupio. maior mihi leuatio afferri nulla potest, quam coniunctio consuetudinis, sermonumq. nostrorum. quamquam sperabam tuum aduentum (sic enim audirebam) appropinquare. ego autem cum multis de causis te exopto quamprimum uidere, tum etiam, ut ante commentemur inter nos, qua ratione nobis eradicandum sit hoc tempus, quod est totum ad unius uoluntatem accommodandum, & prudentis, & liberalis, & ut perspexisse mihi uideor, nec a me alieni, & tibi amicissimi, quod cum ita sit; magnae tamen est deliberationis, quae ratio sit inuenda nobis, non agendi aliquid, sed illius concessu, & beneficio quiescendi. Vale.

EXPLA-

EXPLANATIO

EGO. VERO, *Serui, uellem*, } cum in rescribendo amici consilium, aut uoluntatem comprobamus, utinur simili principio: ad Curium, ep. 30. lib. VII. Ego uero iam te nec hortor, nec rogo, ut dum redeas: quin hinc ipse euolare cupio. Ad Varronem, ep. 5. lib. IX. Mihi uero, ad nonas, bene matrum uidetur fore. Ad Tironem, ep. 12. & 22. lib. XVI. Ad Att. ep. 40. 42. lib. XIII. & ep. 3. lib. XVI. **E**A SCRIPSISTI, } quod prudentiae, & doctrinae fuit. **D**OLOREM adhibuisti, } quod humanitatis, & amoris. **I**LLI tempori } illi calamitati: ut ep. 9. lib. I. Habui non temporum solum rationem meorum, sed etiam naturae. Et ibidem, paullo post: Scripsi tres libros de temporibus meis. **T**IBI gratum } eadem fere sententia clausit epistolam tertiam. **I**UCUNDIORA } iucunditati locus non est in rebus miseris: nec fere iucundum quidquam, quod non idem gratum: grata uero multa, non eadem iucunda. ep. 18. lib. XII. Tale iudicium tuum non potest mihi non summe esse iucundum, quod cum ita sit, esse gratum necesse est. ep. 15. lib. V. Gratus, & optatus amor tuus: dicerem, iucundus, nisi id uerbum in omne tempus perdidissem. Similiter ep. 15. lib. I. ad Att. Fuit mihi saepe & laudis nostrae commemoratio iucunda, & timoris consolatio grata. et ep. 20. lib. III. ad eundem: Auunculum tuum officio functum esse, probo: gaudere me tum dicam, si mihi hoc uerbo licebit uti. Ibidem, ep. 24. Ista ueritas, etiam si iucunda non est, mihi tamen grata est. **A**EGRITVDINIS, } Ut Aegrotatio in corpore, sic Aegritudo in animo, nomen habet. Tusc. 4. & ibidem: Praeclare nostri molestiam, sollicitudinem, angorem, propter similitudinem corporum aegrorum, Aegritudinem nominauerunt. **N**ON: ORATIO tua solum, & societas paene aegritudinis, sed etiam auctoritas } tria consolantur, rationes ad minuendum luctum aptae; dolor eius ipsius, qui consolatur; auctoritas demum sapientis, & clari uiri, quae rationibus uim, & pondus addat. rationes, & auctoritatem attigit in ep. ad Brutum, hoc modo: Me quidem cum rationes, quas collegeras, tum auctoritas tua a nimio maerore deterruit. Et ibidem proxime: Iudicium tuum magni aestimans, idq. ueritus, me ipse collegi, & ea, quae didiceram, legeram, acceperam, grauiora duxi, tua auctoritate addita. **Q**. MAXIMVS. } Quos hic nominat, eosdem, & alios praeterea, ut exemplo multorum sedaret luctum suum, in eo libro collegit, quem, De consolatione ad se ipsum, inscripsit: legimus enim haec in Epithaphio Nepotiani, apud Diuum Hieronymum: L. Paullus septem diebus inter duorum exsequias filiorum triumphans urbem ingressus est. Praetermitto Maximos, Catones, Gallos, Pisones, Brutos, Scaeuolas, Metellos, Marcios, Crassos, Marcellos, atque Aufidios; quorum non minor in luctu, quam in bellis, uirtus fuit; & quorum orbitates in Consolationis libro Tullius explicauit. In tertia Tusculana Gallum non nominat. Qualis, inquit, Q. Maximus fuit, efferens filium consularem: qualis L. Paullus, duobus paucis diebus filijs amissis: qualis M. Cato, praetore designato, mortuo filio: quales reliqui, quos in Consolatione collegimus. Q. Maximus est ille Fabius, qui rem Romanam secundo Punico bello, superiorum ducum temeritate euerfam, cunctando restituit: de quo Ennius,

Vnus, qui nobis cunctando restituit rem. quem uersum Virgilius usurpauit lib. VI. et si Maximi cognomen ab auo, Q. Fabio Rulliano, accepit, ut ex Liniis, & Valerio constat: tamen cum, Q. Maximus, legitur, non ille Rullianus, sed hic Verucosus significatur, ut in libro de Sen. Multa in eo uero praeclara: sed nihil est admirabilius, quam quo modo ille mortem Marci filij tulit, clari uiri, & consularis. **M**AGNIS rebus gestis, } quarum illa fuit maxima, quod Hannibalem iuueniliter exultantem patientia sua molliuit. Arpes quoque recepit: quod opidum Hannibalis praesidio tenebatur. **L**. PAVLLVS, } Aemilius, qui Macedoniam, uicto rege Perse, ad imperium adiunxit, intulitq. ex praeda in aerarium bis millies centies H. S., ut ait Velleius, id est sexagies tricenis centena millia scutatorum. **D**VOs septem diebus, } pater historia apud Plutarchum, Lium lib. X. f. V. Velleium lib. I. & alios. **V**ESTER Gallus, } qui Sulpiciae gentis, fortasse, cum hic Cicero consularium uirorum exemplis uti uideatur, hic est C. Sulpicius Gallus, qui consul deuicit Ligures, anno urbis DCCCXVI. de quo sic in Laetio: Memineram Paululum, uideram Caium: sed hi nec comparantur Catoni. Et paullo post: Viros bonos numeremus Paullos, Catones, Caios, Scipiones, Philos. Et infra ibidem: Hac nos adulescentes beneuolentia senes illos, L. Paululum, M. Catonem, C. Gallum, P. Nalicam, Ti. Gracchum dileximus. **M**. CATO, } ille Censorius, & bellicis rebus, & doctrina clarus. **F**ILIVM } de quo sic in libro de senectute Cato ipse loquitur: O praeclearum illum diem, cum in illud animorum concilium, coetumq. proficiscar; & cum ex hac turba, & colluione discedam. proficiscar enim non ad eos solum uiros, de quibus ante dixi, sed etiam ad Catonem meum: quo nemo uir melior natus est, nemo pietate praestantior: cuius a me corpus crematum est: quod contra decuit ab illo meum: animus uero non me deserens, sed respectans in ea profecto loca discessit, quo mihi ipse cernebam esse ueniendum. quem ego meum casum fortiter ferre uisus sum, non quod aequo animo ferrem: sed me ipse consolabar, existimans non longinquum inter nos digressum, & discessum fore. Plutarchus ait a patre uirum optimum in eius libris appellari solitum: nec ab eo, sed a Salonino Catone, quem e Salonij scribae filia, post obitum prioris uxoris, censorius Cato susceperat, originem duxisse Catonem illam, qui se Veicae interfecit, quod Gellius confirmat lib. III. cap. 19. **A**DSPICERE curiam non poteram. } Curia, templum, aedes sacra, diuersa esse possunt. nam curiae, ut ait Varro, duorum generum; eae, in quibus sacerdotes res diuinas curabant, a Romulo institutae; & eae, ubi senatus humanas, ut curia Hostilia; quae neque templum fuit, nisi postquam per auguria constituta est; neque aedes sacra, quia

nulli

nulli deo dicata. sed, cum senatusconsulta non nisi locis per auguria constitutis, quae templa uocabant, haberi possent: propterea & curia Hostilia, & Pompeia, & Iulia quoque, cum profanae fuissent, per auguria constitutae sunt. quod a Varrone proditum indicat Gellius lib. xiv. cap. 7. Eadem ratione templum ab aede sacra distat. nam templum per se auguratum est, non sanctum: aedes uero sacra per se sancta, non augurata, ut aedes Vestae: sed, si augurio constituitur, ut multae, quod ait Varro; tunc & sancta, & augurata est, ideoq. & curia, & templum. Rostra in foro saepe templa nominantur, quod augurato constituta: quae tamen neque aedem sacram, neque curiam fuisse, satis constat. **INDUSTRIAE** meae fructus, } industriae fructus erat, prodesse amicis in foro, reip. in curia. **FORTYNAE** } quis est hic fortunae locus? fortasse, quia fortuna industriam adiuuat. **FRANGEREM ipse me,** } illata animo ui, ut illa grauisissima toleranter tamen ferret. **CONSENVISSE** } nihil muto, ne dissentiam sine causa ab omnibus antiquis libris, quos quidem adhuc uiderim. nec uidetur obscura sententia. Illa, inquit, quae me grauius affecerant, consenuisse iam uidebantur: nam uetustas dolorem sedat: nunc eadem, hoc tam graui uulnere, recrudescunt. Metaphora est ab ijs morbis, qui licet uetustate non omnino tollantur, quotidie tamen ex consuetudine leuiore fieri uidentur. non enim sublata ea mala Cicero significat, sed animum suum diurnitate tanquam occalluisse, ut aliquanto minus ea sentiret: nunc autem ueterem sibi acerbiter nouo esse uulnere renouatam. Accedit eiusdem Ciceronis testimonium. nam ep. 26. lib. VII. Senescitis, ait, morbi remissio. Sic Senescere laus, alibi dixit. **ET. DOMO absum,** } & foro: } erat igitur in agris. **IN. E. I. V. S. BONIS** } quae nunc nulla sunt. **LEVATIO** } Ratio, mei ueteres libri omnes: quod sententia non caret. Aliorum tamen coniectura non displicet. **TIBI amicissimi** } quia consul Sulpicius M. Marcello collegae, Caesari Gallias ante diem eripere conanti, restiterat, pacisq. semper auctor fuerat. ep. 1. & 3. & Suetonius. amicissimus etiam Sulpicio Caesar, quia suis in praefidijs eius filius ciuili bello fuerat. ep. 17. & 18. lib. IX. ad Att. & 3. lib. 10. ad eundem.

Argumentum ep. 7.

Victis in Thessalia Pompeij partibus, diuersum a reliquis Pompeianis M. Marcellus consilium cepit. nam neque ad Caesarem uictorem supplex uoluit accedere; quod fortis animi fuit: neque se ad eos adiunxit, qui bellum in Africa renouandum putarunt; arbitratus, cum integri pares non fuissent, fractos superiores esse non posse. quod ab eo factum sapienter, belli exitus declarauit. locum igitur bello uacuum Marcellus delegit, ubi, tamquam in exsilio, procul a patria seruiente, in qua nihil iam leges, nihil mos maiorum ualeret, procul ab armis, in quibus uictoriae spes nulla, exitium esset exploratum, sibi ipse uiueret. quod consilium in hac epistola nec probat Cicero, cum ipse, prostrigatis Pompeij partibus, in Italiam statim redierit; neque reprehendit, ne uirum grauem, hominem sibi amicissimum, imprudentiae damnare uideatur. utitur igitur uia quadam, & ita Marcelli factum laudat, ut modum in eo requirat. ad persuadendum colligit haec: posse Marcellum, si Romam redeat, nullo negotio fortunas suas obtinere: se quoque, cum in eadem esset causa, ad Caesaris clementiam confugisse, ueniamq. impetrasse: inimico Caesare, Marcellum nusquam fore tutum; amico, debere illum Rhodo, & Mitylenis Romam antepone; idem omnes, qui eum diligant, sentire: habendam etiam rei familiaris rationem, quae ut, ipso praesente, facile conseruari, sic, absente, diripi, ac dissipari possit. Commemorat Marcelli fratris lacrimas, & dolorem suum: gratia se non abundare, sed ad omnia, quae possit, paratum esse demonstrat. Tota moralis est epistola. C. Caesare III. M. Lepido cos. post bellum Africanum.

Cicero

Cicero S. D. M. Marcello.

7.

ET SI eo te adhuc consilio usum intelligo, ut id reprehendere non audeam; non quin ab eo ipse dissentiam; sed quod ea te sapientia esse iudicem, ut meum consilium non anteponam tuo: tamen & amicitiae nostrae uentilias, & tua summa erga me beneuolentia, quae mihi iam a pueritia tua cognita est, me hortata est, ut ea scriberem ad te, quae & saluti tuae conducere arbitrarer, & non aliena esse ducerem a dignitate. Ego, eum te esse, qui horum malorum initia multo ante uideris, consilium magnificentiissime, atque optime gesseris, praecclare memini. sed idem etiam illa uidi, neque te consilium ciuiliis belli ita gerendi, neque copias Cn. Pompeij, nec genus exercitus probare, semperque summe diffidere. qua in sententia me quoque fuisse, memoria tenere te arbitror. itaque neque tu multum interfuisti rebus gerendis; & ego id semper egi, ne interessem. non enim ijs rebus pugnabamus, quibus ualere poteramus, consilio, auctoritate, causa, quae erant in nobis superiora; sed lacertis, & uiribus, quibus pares non eramus. uicti sumus igitur; aut, si uinci dignitas non potest, fracti certe, & abiecti. in quo tuum consilium nemo potest non maxime laudare, quod cum spe uincendi simul abiecti certandi etiam cupiditatem; ostendisti que, sapientem, & bonum libentem in iuria belli ciuiliis inuitum suscipere, extrema libenter non persequi. Qui non idem consilium, quod tu, secuti sunt; eos uideo in duo genera esse distractos. aut enim renouare bellum conati sunt, hique in Africam contulerunt; aut, quemadmodum nos, uictori sese crediderunt. medium quoddam tuum consilium fuit, qui hoc fortasse humilis animi duceres, illud perimacis fateor, a plerisque, uel dicam ab omnibus, sapiens tuum consilium, a multis etiam magni, ac fortis animi iudicatum: sed habet ista ratio, ut mihi quidem uidetur, quandam modum; praesertim cum tibi nihil deesse ar-

bitrarem ad tuas fortunas omnes obtinendas, praeter uoluntatem. sic enim intellexi, nihil aliud esse, quod dubitationem asserret ei, penes quem est potestas, nisi quod uereretur, ne tu illud beneficium omnino non putares. de quo quid sentiam, nihil attinet dicere; cum appareat, ipse quid fecerim. sed tamen, si iam ita constituisses, ut abesse perpetuo malles, quam ea, quae nolles, uidere: tamen id cogitare deberes, ubicumque esses, te fore in eius ipsius, quem fugeres, potestate. qui si facile passurus esset, te, carentem patria, et fortunis tuis, quiete, & libere uiuere; cogitandum tibi tamen esset, Romae ne & domi tuae, cuiusmodi res esset, an Mitylenis, aut Rhodi malles uiuere. sed, cum ita late pateat eius potestas, quem ueremur, ut terrarum orbem complexa sit: non ne maior sine periculo tuae domi esse, quam cum periculo alienae? equidem, etiam si oppetenda mors esset, domi, atque in patria malle, quam in externis, atque alienis locis. hoc idem omnes, qui te diligunt, sentiunt; quorum est magna pro tuis maximis, clarissimisque uirtutibus multitudo. Habemus etiam rationem rei familiaris tuae, quam dissipari nolumus. nam, etsi nullam potest accipere iniuriam; quae futura perpetua sit; propterea quod neque is, qui tenet remp. pateretur, neque ipsa resp. tamen impetum praedonum in tuas fortunas fieri nolo. ij autem qui essent, auderem scribere, nisi te intelligere considerem. Hic te unius sollicitudines, unius etiam multae, & assiduae lacrumae C. Marcelli, fratris optimi, deprecantur. nos cura, et dolore proximi sumus, precibus tardiores, quod ius adeundi, cum ipsi deprecatore eguerimus, non habemus. gratia tantum possumus, quantum uicti: sed tamen consilio, studio Marcello non desumus: a tuis reliquis non adhibemur: ad omnia parati sumus. Vale.

EXPLANATIO

ET SI. EO. TE adhuc consilio usum intelligo, } monendi partes qui suscipit, uitare debet uitium arrogantiae. ideo capit initium Cicero a laude Marcelli. Porro, quia facilius impetrat amicus, quam alienus; mentionem induxit ueteris amicitiae. **NON. QVIN ab eo dissentiam;** } non enim eo, quo Marcellus, consilio usus erat; quippe qui, post Pharsalicam pugnam, desperatis rebus Brundisium se contulit. infra, De quo, inquit, quid sentiam, nihil attinet dicere; cum appareat, ipse quid fecerim. **NON anteponam** } captat beneuolentiam a molestia sua, & a Marcelli laude. **NON aliena a dignitate.** } hoc addit, quia, Romae uiuere, cum unius uoluntas pro legibus esset, contra dignitatem Marcellus existimabat. potius tamen pro tuenda salute, fortunisque conseruandis, quam pro dignitate, rationes adducuntur. nisi si ad dignitatem illud pertinet: si per Caesarem liceat in alienis etiam locis quiete, ac libere uiuere, cogitandum tamen esse, Romae ne potius, & domi, an Mitylenis, & Rhodi uiuendum esse uideatur. **E G O, eum te esse,** } aggreditur probare, fatis iam officio Marcellum fecisse: ut ostendat, debere eum aliquando cum suis in patria uiuere. **MULTO ante** } itaque Caesaris potentiam, adempta ei prouincia, minuere conatus est. in quo Sulpicium collegam habuit aduersarium. Suetonius, & ep. 3. ad Att. lib. IIX. **ITA. GERENDI,** } quod urbem Pompeius primum, deinde Italiam, stulto consilio deseruit. hoc in epistolis ad Att. saepe accusat Cicero. atque etiam ep. XI. lib. XVI. ad Tironem, Urbem, inquit, reliquimus; quam sapienter, aut quam fortiter, nihil attinet disputare. **COPIAS** } militum numerum: quem cum, ante Caesaris aduentum, maximum promississet, Caesaris aduentu nunciato, paratum exercitum non habuit: ex quo Fauonij uox illa, Nunc, Pompei, terram pede percute: quia promiserat, ubi terram pede percussisset, ilico futurum, ut adessent ingentes peditum, equitumque copiae. quod postea non praestitit. ep. 3. lib. VII. Neque magnas copias, neque bellicosas. **GENVS exercitus** } ex tironibus magna ex parte collectum. ep. 3. lib. VII. Signa, inquit, tironem, & collectio exercitu cum robustissimis legionibus contulit.

tulit. *QVA*. *IN* *sententia me quoque fuisse*, } confirmat idem in oratione pro Marcello: Nostri, inquit, sensus ut in pace semper, sic in bello congruebant. *NE interesset*, } cum bellum susciperetur, ideo dixit ep. 6. lib. VI. Susceptum bellum est, quiescente me; depulsum ex Italia, manente me, quoad potui. Et ep. XI. lib. XVI. Ego adhuc orae maritimae praesum a Formijs. nullum maius negotium suscipere uolui. & ep. XI. ad Att. lib. VII. *CONSILIO, auctoritate*, } eandem sententiam alijs uerbis enunciauit ep. I. lib. VI. *CVM*. *SPE uincendi* } idem alijs uerbis ep. 3. lib. VII. Non putauit, inquit, cum integri pares non fuisset, fractos superiores fore. *SAPIENTEM, & bonum* } bonum, quia bellum ciuile pro salute, ad dignitatem patriae suscipiat; sapientem, quia inuitus: cum exitus uictoriae maxime sit incertus. *EXTREMA libenter non persequi*. } ut ij, qui se in Africam contulerunt. Scipionem, Catonem, Labienum, aliosq. significat. quos neque Marcellus, neque Cicero secuti sunt. ep. 6. lib. IX. *IN AFRICAM* } ad Inbam regem, qui, Curione, Caesarianarum partium duce, interfecto, equitatum firmissimum, & elefantos plurimos habebat. ideo stultitiam eorum, qui ad bestiarum auxilium confugerant, carpit Cicero in ep. 6. lib. IX. *MEDIUM* } ut neque bellum renouares, neque Romam redires, sed in opidum liberum, & ab armis remotum, te reciperes. *VT*. *MIHI quidem uidetur*, } hoc interposuit modestiae causa, ne Marcelli consilium plane reprehendere uideatur. *FORTUNAS* } uertus, ne, praeter alias causas, hoc etiam nomine Marcellus exfulare statuisset, quod fortunarum suarum incolumitatem desperaret, optime Caesarem in eum esse animatum significat, nec dubitandum, quin suas fortunas obtinere possit. *PENES quem est potestas*, } qui remp. tenet, dixit paulo post: Qui locus hoc dominatu uacat? & Qui omnia tenet, in epistola sequenti: Ad quem delata sunt omnia, ep. 9. Qui plurimum potest, ep. 13. Qui rerum potiuntur, ep. 8. lib. I. *BENEFICIUM non putares*. } latenter significat, si Marcellus, ut multi, ueniam a Caesare uelit petere, eius fortunas omnes fore saluas, quod ut faciat, aperte non hortatur; ne magni animi uirum offendat: hortationis autem loco, prudenter subiungit illud: De quo quid sentiam, nihil attinet dicere: cum appareat, ipse quid fecerim. Post Pharsalicam enim pugnam, Caesar & Ciceroni, & alijs ignouerat. *COGITANDUM tibi tamen esset*, } primum argumentum sumpsit a fortunarum spe, alterum ab exemplo sui facti, tertium a Caesaris potestate, quartum hic subiungit ab honestate. nam, ut Mitylenis, aut Rhodi uiuere aequae ac Romae tutum sit, certe honestius in patria tua. Verbum autem, Cogitandum, ad honestum spectasse Ciceronem potius, quam ad iucundum, significat: quamquam in epistola sequenti, cum simili uteretur argumento, dixit, Qui locus est domestica sede iucundior? quamquam ibi statim de dignitate subiunxit. *CUIUSMODI res esset*, } quaecumque resp. esset. quod ep. 9. expressit. *MITYLENIS* } quo se contulerat a Pharsalica pugna, in Bruto: Vidi enim Mitylenis uirum. Et Valerius Max. lib. IX. cap. XI. & Seneca in libro de Consolatione ad Albinam. & hic ep. 3. lib. VII. *VEREMUR*, } minus est, quam, timemus: ualet enim: quem ne offendamus, ueremur. *CVM eius potestas orbem terrarum complexa sit*: } in epistola sequenti, Qui locus hoc dominatu uacat? *ALIENAE?* } minor enim in externis locis ad facinus uerecundia. ep. 9. *ETIAM si oppetenda mors esset*, } non modo Romae esse malim, cum in urbe minus, quam in externis locis, periculi esse uideam, sed etiam si oppetenda mors esset. *FUTURA perpetua* } in re tua familiarum non perpetuam iniuriam, sed repentinum aliquem, te absente, praedonum impetum extimesco. *QUI ESSENT*, } Caesarianos quosdam, insigni audacia, & fortasse egentes, designat. *C. MARCELLI*, } qui consul fuerat post M. Marcellum anno proximo. *FRATRIS optimi*, } patruelis, ut ait Suetonius. *TE*. *DEPRECANTUR*. } tuam salutem a Caesare precibus petunt. Deprecamur, uel cum expetimus aliquid, uel cum recusamus. prior significatio patet hic, & in oratione pro Marcello, Cum, inquit, M. Marcellum, deprecantibus uobis, conseruauit. Et ad Cornificium ep. 24. lib. XII. Senatus legatos non ad pacem deprecandam, sed ad bellum denunciandum miserat, nisi legatorum nuncio paruisset. Alterius exemplum significationis unum illud pro Balbo, cum suppetant multa, recitabimus: Quiddam de communi condicione omnium nostrum, deprecandae maleuolentiae causa, deprecandum uidetur. *PRECIBVS tardiores*, } hic locus ostendit, C. Marcellum, etsi Caesaris dignitatem, ut in Suetonio legimus, consul oppugnerat, ciuili tamen bello non interfuisse. alioqui deprecatore ipse quoque egisset: quod de se ipso Cicero subiungit. *DEPRECATORE* } in primis pro eo deprecatus uidetur gener eius Dolabella. ep. 7. lib. XI. ad Att. in oratione tamen pro Marcello, ut seruiret praesentis Caesaris auribus, eiusq. gratiam humanitatis laude colligeret, ait se, nullo deprecante, reip. redditum. *A*. *TUIS reliquis* } a reliquis Marcellis, qui uidentur de Marcelli reditu non ualde laborasse. nam & in sequenti epistola, Redeo, inquit, ad unum illud, me tuum fore cum tuis; si modo erunt tui. idq. Marcellus ipse in suis litteris significauit, in eo loco: In summa paucitate amicorum, propinquorum, ac necessariorum, qui uere meae saluti fauerent, te cupidissimum mei, singularemq. mihi beneuolentiam praestitisse cognoui. Quare interdum mihi uenit in mentem suspicari, ne de his etiam loquatur, cum scripsit, Ti qui essent, auderem scribere, nisi te intelligere confiderem. *NON adhibemur*: } ad consilium de tuo reditu capiendum. ep. 25. lib. X. Haec eadem locutus sum domi meae, adhibito Quinto fratre meo, & Caecina, & Caluissio. Et ep. 7. lib. XI. Cum adhibuisset domi meae Lupum me, et Libonem, & Seruium.

Argumentum ep. 8.

Partes huius epistolae sunt tres: in prima laudat Cicero Marcelli prudentiam, & fortitudinem, ut eius uel monendi, uel confirmandi officium ideo uideatur omittere, quia necessarium non putet: in secunda se paratum ad omnia pollicetur: in tertia, studet ei persuadere, ut omnino, quicumque status reip. sit, in patria uiuat. Eodem anno.

Cicero S. D. Marcello. 8.

NEQVE monere te audeo, praestanti prudentia uirum; nec confirmare, maximi animi hominem, uirumq. fortissimum; consolari uero nullo modo. nam, si ea, quae acciderunt, ita feres, ut audio, gratulari magis uirtuti debeo, quam consolari dolorem tuum. sin te tanta mala reip. frangunt: non ita abundo ingenio, ut te consolet, cum ipse me non possim. Reliquum est igitur, ut tibi me in omni re eum praebeam, praestemque, ut ad omnia, quae tui uelint, ita ad sim praesto, ut me non solum omnia debere tua causa, quae possim, sed ea quoque, quae non possim, putent. Illud tamen uel tu me monuisse, uel censuisse puta, uel propter beneuolentiam tacere non potuisse; ut, quod ego facio, tu quoque animum

inducas, si sit aliqua res, in ea te esse oportere, iudicio omnium, reg. principem, necessitate cedentem temporis, sin autem nulla sit, hunc tamen aprissimum esse etiam ad exsulandum locum. si enim libertatem sequimur; qui locus hoc dominatu uacat? sin qualemcumque locum; quis est domestica sede incundior? sed, mihi crede, etiam is, qui omnia tenet, fauet ingenijs, nobilitatem uero, & dignitatem hominum, quantum ei res, & ipsius causa cœcedit, amplectitur. Sed plura, quam statueram. redeo ergo ad unum illud, me tuum fore cum tuis, si modo erunt tui; sin minus, me certe in omnibus rebus satis nostrae coniunctioni, amoriq. facturum. Vale.

EXPLANATIO

HOMINEM, uirumq. } saepe utrunque coniungitur ad augendam laudem. nam, homo, commune nomen est: uir, proprium eorum, qui aliqua laude praestant. **VIRTUTII** cuius eximia uis non in secundis, sed in aduersis rebus agnoscitur. **PRAEBEAM, praestemq.** } multi enim se praebent, nec praestant. & in uerbo, Praebeam, species quaedam propensi ad iuuandum animi; in Praesto, res ipsa, & actio declaratur. **AD SIM praesto,** } in uulgatis libris, Sim praesto. ego, cum in antiquis omnibus, Ad sim, uiderem; etsi ad sententiam, utro modo legatur, parui refert; tamen, antiquitatis conseruandae causa, Ad sim, malui. **QVAE POSSIM,** } uereor, ne commenticium hoc sit: nullo quidem in antiquo libro reperitur: & abesse potest. **EA. QVO QVE,** } mei ueteres omnes libri, uno tantum excepto, addunt, Etiam. nec displicet. augeri enim quodam modo sententia uidetur, si, Etiam, auersa semicircula nota a Quoque disjungat, ut sequentibus seruiat. **PVTENT.** } & hic aliquot non recenter scripti libri habent, Putent. **VEL censuisse** } correctione utitur, quia dixerat iam, Neque monere te audeo, praestanti prudentia uirum. **REQ. principem,** } qui principem dignitate, & auctoritate locum tenebis, necessitate, qua excusantur actiones nostrae, cedes temporis, cum ad unum Caesarem referri omnia uidebis, & feres. in ep. sequenti. **AD. EXSVLANDVM** } si Romae, ut in rep. idest ut in antiquo legum, ac morum optimorum domicilio esse non potes; sis tamen ut in exsilio. **HOC dominatu uacat?** } cum eius potestas, quem ueremur, terrarum orbem complexa sit. in ep. superiore. **SED, mihi crede,** } quamquam, inquit, praeter incunditatem, uolo te etiam de tua pristina dignitate sperare plurimum. **FAUET ingenijs,** } eandem rationem, cum Caecinam spe melioris fortunae consolaretur, usurpauit. Ingenijs, inquit, excellentibus, quale est tuum, mirifice delectatur. **NOBILITATEM** } a maioribus acceptam. **DIGNITATEM** } ipsius Marcelli. **RES,** } natura bellorum ciuilium, quae non concedit, ut uictor eos, qui contra arma tulerint, uehementer ornent. **IPSIVS causa** } rationes eius, id, quod ad ipsum proprie pertinet. **SI. MODO erunt tui;** } quis non intelligit, carum suis Marcellum non fuisse? licet in obscuro causa sit. ideo in epistola superiore: A tuis reliquis non adhibemur.

Argumentum ep. 9.

ET hic refellere omnia conatur, quae reditum in patriam dissuadere Marcello uidebantur. Non libenter uides ea, quae fiunt: at eadem audis quotidie, quae maiora etiam uideri solent. Acerbum putas, si cogit aris uel dicere, quod non sentias, uel facere, quod non probes. esto: necessitas excusat. uerum nec loqui contra sententiam suam quisquam cogitur: & tacere plane licet. At unus omnia tenet. idem accidisset uictore Pompeio; qui etiam crudelior fuisset; ut ex praeteritis intelligitur. Laudem ex consilio tuo consecutus es. fateor. sed huius quidem laudis partem sibi aliquam fortuna uindicat; cuius beneficio factum est, ut honesto otio tenueris & statum, & famam dignitatis tuae. quod cum ita sit, qui tibi secundam perpetuo fortunam praestare potes? habet igitur ista ratio modum quendam. Si iucunditatem quaeris; qui locus domestica sede iucundior, aut dulcior? Adspetum patriae fugis, quia deformior est. miserere potius, nec auge miseriam eius absentia tua. Magni animi laus te delectat: ideo supplex ad Caesarem ire noluisti. potest adscribi superbiae, si aspernaris eiusdem liberalitatem. Nec tam sapientia uidetur, carere patria seruente, quam inhumanitas quaedam, non eius desiderio teneri. Publica, inquis, re non fruor, cum ad unum delata omnia sint. an ideo priuatam quoque contempnas? Quae si te non mouent, aut si tibi uita ista uidetur esse commodior, suscipe curam salutis tuae, nec eadem, quae commoda, simul tuta esse existima. Moralis tota, iisdem consulibus.

Cicero S. D. Marcello: 9.

ET SI per paucis ante diebus dederam Q. Mucio litteras ad te pluribus uerbis scriptas, quibus declaraueram, quo te animo censerem esse oportere, & quid tibi faciendum arbitrarer: tamen, cum Theophilus, libertus tuus, proficisceretur, cuius ego fidem erga te, beneuolentiamq. perspexeram; sine meis litteris eum ad te uenire nolui. Iisdem igitur de rebus etiam atque etiam hortor, quibus superioribus litteris hortatus sum: ut in ea rep. quaecumque est, quamprimum uelis esse. multa uidebis fortasse, quae nolis; non plura tamen, quam audis quotidie, non est porro tuum, uno sensu solum oculorum moueri; cum illud id ex a. uerbis percipias, quod etiam manus uideri solet, minus laborare. At tibi ipsi dicendum erit aliquid, quod non sentias; aut faciendum, quod non probes. Primum, TEMPORI cedere, id est necessitati parere, semper sapientis est habitum. deinde, non habet, ut nunc quidem est, id utriusque res. dicere fortasse, quae sentias, non licet; tacere plane licet. omnia enim delata ad unum sunt. is utitur consilio ne suorum quidem, sed suo, quod non multo secus fieret, si is temp. teneret, quem secuti sumus. an, qui in bello, cum omnium

nostrum coniuictum esse periculum suo cerneret, certorum hominum minime prudentium consilio uteretur; eum magis communem censemus in uictoria futurum fuisse, quam incertis in rebus fuisse? & qui nec, te consule, tuum sapientissimum consilium secutus esset; nec, fratre tuo consulatum ex auctoritate tua gerente, uobis auctoribus uti uoluerit; nunc omnia tenentem, nostras sententias desideraturum censet fuisse? OMNIA sunt misera in bellis ciuilibus: quae maiores nostri ne semel quidem; nostra aetas saepe iam sensit; sed MISERIVS nihil, quam ipsa uictoria: quae, etiam si ad meliores uenit, tamen eos ipsos ferociores, impotentioresq. reddit; ut, etiam si natura tales non sint, necessitate esse cogantur. MULTA enim uictori eorum arbitrio, per quos uicit, etiam inuito facienda sunt. An tu non uidebas mecum simul, quam illa crudelis esset futura uictoria? igitur tunc quoque patria careres, ne, quae nolles, uideres? non, inquis: ego enim ipse tenerem opes, & dignitatem meam. at erat tuae uirtutis, in minimis res tuas ponere; de rep. uehementius laborare. Deinde, qui finis istius consilij est? nam adhuc & factum tuum probatur, & ut

Et ut in tali re, etiam fortuna laudatur: factum, quod & initium belli necessario secutus sis, & extrema sapienter persequi nolueris; fortuna, quod honesto otio tenueris & statum, & formam dignitatis tuae. nunc uero nec locus tibi ullus dulcior esse debet patria: nec eam diligere minus debes, quod deformior est, sed misereri potius; nec eam, multis claris uiris orbatam, priuare etiam ad spectu tuo. Denique, si fuit magni animi, non esse supplicem uictori: uide, ne superbi sit aspernari eiusdem liberalitatem: & si sapientis est carere patria, duri non desiderare; & si re publica non possis frui, stultum est nolle priuata. Caput illud est, ut, si ista uita tibi commodior esse uideatur, cogitandum tamen sit, ne tuior non sit. magna gladiatorum est licentia: sed in externis locis minor etiam ad facinus uerecundia. mihi salus tua tantae curae est, ut Marcello fratri tuo aut par, aut certe proximissim. Tuum est consulere temporibus, & incolumitati, & uitae, & fortunis tuis. Vale.

EXPLANATIO

QUO . TE animo censerem esse oportere, } cum hortaretur Marcellum, ut omnino suam uoluntatem cum amicorum sententia coniungeret, ac uiuere in patria mallet, quod Caesar concessurus uidebatur, quam in externis, atque alienis locis. non enim de Caesaris clementia, quae & in ep. 7. declaratur, sed de Marcelli pertinacia dubitabat. **QUAECUMQUE** est, } ep. 7. Cuiusmodi res esset. **CVM** illud idem auribus percipias, } non est tuum, minus laborare, cum audias, quam cum uideas. **QUOD** etiam maius uideri solet, } contra in ep. 13. Nec audio solum, quod ipsum esset miserum, sed etiam id ipsum uideo, quo nihil est acerbius, eorum fortunas dissipari. Et ad Torquatum, ep. 1. lib. VI. Oculi augent dolorem, nec auertere a miseris cogitationem sinunt. Est enim hoc in oratoris artificio, ut easdem res temporis causa modo oppugnet, modo defendat. propterea in illis ad Nigidium, ac Torquatum epistolis pro auribus contra oculos; in hac ad Marcellum, quem redire in urbem cupiebat, pro oculis contra aures argumentatur. **TIBI** ipsi } tibi praecipue ob nobilitatem, & dignitatem tuam. ep. 8. **TEMPORI** cedere, } ad Att. ep. 50. lib. XII. Temporibus parere, omnes **ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ** praecipiuunt. **UT . NUNC** quidem est, } praesentem rei statum hoc loquendi genere ueteres ostendebant: quasi dicerent: quid futurum sit, affirmare non licet: sed, ut nunc quidem est, res ita se habet. ad Att. ep. 28. lib. XII. Quae si manebunt, quaerenda est excusatio ad Brutum: &, ut nunc est, manurae uidentur. Acad. lib. IV. **UT** quidem se nunc causa habet. Valet idem, **QUO** modo nunc est: quod ad Att. scripsit ep. 2. lib. XIII. **NE . SVORVM** quidem, } per quos uicit. quo aequius ferre debemus, si minus nostro utatur. Hanc sententiam plane comprobant ea, quae sequuntur. **CERTORVM** hominum } Scipionem in primis, Pompei socerum, Domitium Ahenobarbum, L. Lentulum notat. ep. 2. lib. VI. Domitium, & Lentulum nominat. eosdem significat ep. 6. eiusdem libri. **MINIME** prudentium } cum tu bellum aliter gerendum censeret: ut in ep. 7. **MAGIS** communem } magis usurum fuisse consilii nostris. **INCERTIS** in rebus } cum incerta uictoria esset: cum bellum gereretur. **SAPIENTISSIMVM** consilium } cum horum malorum initia & uideres, & cauere uelles. **FRATRE** tuo } qui consul fuit cum Lentulo, anno primo ciuili belli, biennio post Marcum consulem. placet enim hoc dici de germano potius, quam de patruelfratre: quia uerisimilius est, germanum, quam patruelem, consulatum gessisse ex Marci auctoritate: & Caesar lib. 1. bel. ci. Lentulum consulem ut inimicum suum nominans, de Marcello collega nihil inquam tale dicit: contra, iniquum fuisse Caesari fratrem Marci patruelem C. Marcellum, & ab eo traditas Pompeio duas legiones, Caesari creptas, docet Hirtius lib. IIX. bel. Gal. & Dio lib. XL. **EX . AVCTORITATE** tua } opinor C. Marcellum, de quo hic sermo est, non admodum in consulatu acerbum Caesari fuisse. nam hic certe, studiosos retinendae pacis duos fratres Marcellos fuisse, ostenditur: quorum consilia Pompeius neglexit. **VOBIS** auctoribus } tutam pacem exitioso bello praeferebantibus. **DESIDERATVRVM** } neglexisset potius, ut antea: id enim uerisimilius. **SAEPE** } quater, contentibus Sulla & Sulpicio, Cinna & Octauio, Sulla rursus & Mario, Caesare & Pompeio. Phil. 8. **IPSA** uictoria: } ep. 4. Ciuilibus bellis uictoria semper est insolens. Et in oratione pro Marcello: Quoties ego eum uidi ferocitatem ipsius uictoriae extimescentem? **EORVM** arbitrio, per quos uicit, } eadem sententia ep. 18. lib. XII. Ijs mos gerendus, quibus adiutoribus parta uictoria. **ETIAM** inuito } Caesarem culpa liberat, si quid agat, quod bonis ciuibus non probetur. uide ep. 17. lib. IX. **ILLA** } Pompeianorum: quorum crudelitatem semper extimuit. infra ep. 14. Si uicissent ij, ad quos ego, pacis spe, non belli cupiditate adductus, accesseram; intelligebam tamen, & iratorum hominum, & cupidorum, & insolentium quam crudelis esset futura uictoria. confirmat idem ep. 21. lib. V. & ep. 17. lib. IIX. & ep. 6. lib. IX. & ad Att. ep. 6. lib. XI. **OPES**, } dixi iam, Opum nomine, quidquid ualemus, totum significari. **DE . REP.** } quam crudelis Pompeianorum uictoria, quietam, ac tranquillam esse non pateretur. **QUI . FINIS** istius consilij est? } ep. 7. Habet ista ratio modum quendam. **UT . IN** tali re, } quae laudari fortuna potest, libertate amissa? sed, ut in tali re, fortuna etiam laudatur; quae simpliciter, hoc statu rerum, laudari non potest. Corrigit sententiam hic loquendi modus: ut ep. 3. lib. XV. Mihi, ut in eiusmodi re, maxime curae est, ut, quae copijs & opibus tenere uix possumus, ea mansuetudine & continentia nostra, sociorum fidelitate teneamus. Simile illud in Bruto: Clithenem multum, ut temporibus, ualuisse dicendo. Et in Laelio: Multae etiam, ut in homine Romano, litterae. **LAUDATVR**: } optatur, non laudatur, fortuna: sed hic Cicero uulgarem loquendi morem secutus est. **NECESSARIO** } non sponte: nam boni ciues bellum

nes bellum civile suscipiunt inuiti. Sic ep. 7. Ostendisti, sapientem, & bonum ciuem initia belli ciuili inuitum suscipere, extrema non libenter persequi. Cur autem necessario? quia, quibus in castris Pompeius, consules, omnesque, fere magistratus essent, in iisdem esse resp. uideretur. **EX TREMA persequi nolueris;** quia se Mitylenas contulit, multis in Africam ad Iubam regem, belli renouandi spe, proficiscentibus. **HONESTO otio;** Tacite significat; non posse Marcellum eandem sibi fortunam diu praestaturus; sed, si ideo absit, quia honesto illo otio delectetur, ualde timendum, ne casus aliquis eius confilia perturbet. **STATVM;** quod in eodem statu permanferis, nullam tibi fortuna uarietatem, ac mutationem attulerit. **FAMAM dignitatis;** cum quiete, & libere, honesto otio, uiueres. quo tuae dignitatis fama conseruabatur. nam & qui profecti in Africam sunt, statum suum non tenuerunt, uel in acie interfecti, uel incommoda, miserasque, perpessi: & eorum, qui se uictori crediderunt, dignitas est imminuta. **NUNC uero;** cum iam satis a te factum sit & boni ciuis officio, & dignitati tuae. **DVLCIOR. PATRIA;** ep. 8. Quis locus est domestica sede iucundior? **DEFORMIOR;** amissis ornamentis suis. **MVLTIS claris uiris;** consularibus septem, Pompeio, Bibulo, P. & L. Lentulis, Ap. Pulchro, Domitio Ahenobarbo, Scipione. **NON. ISSE supplicem uictori;** uereor, ne quis hunc locum ex ingenio mutauerit. nam & usitatus erat, Isse supplicem ad uictorem, quemadmodum ep. 4. Ad Caesarem supplex accederet; & in meis omnibus antiquis libris non, Isse, sed Esse, legitur. in uno tantum, Fuisse, scriptum uideo. ac mihi quidem uel, Esse, uel, Fuisse, magis placet, quam Isse. **ASPERNARI eiusdem liberalitatem;** ex hoc loco fieri coniectura potest de reditu Marcelli iam impetrato. ego tamen, non coniectam rem, sed optimam Caesaris uoluntatem, & propensam ad lenitatem naturam significari puto. magis enim, ne Marcellus beneficium Caesaris recusaret, atque omnino redire nollet, quam ne Caesar se difficilem ad ignoscendum praebere, uerebatur. quod etiam locus ille confirmat in ep. 7. Intellexi, nihil aliud esse, quod dubitationem afferret ei, penes quem est potestas, nisi quod uereretur, ne tu illud beneficium non putares. **CARERE patria;** non omni patria, sed hac, ob amissam libertatem miserrima. **CONSULERE temporibus;** ea facere, quae temporum ratio, quae incolumitas, & uita, & fortunae tuae postulant. **INCOLUMITATI;** latius patet, quam uitae nomen. nam incolumitate status rerum uniuersus indicatur. Subiunxit autem, Vitae, & fortunis, ut, quae unico nomine comprehendat, duobus exprimeret: quo magis, re ante oculos proposita, Marcellus moueretur.

Argumentum ep. 10.

DEsiderari aliquot ad Marcellum epistolas, uel unam certe, quae reditum impetratum significet, facile possum suspicari. gratulatum enim Marcello Ciceronem, quod ei Caesar ignouisset, atque ostendisse quemadmodum acta res esset, indicat ipsius Marcelli, quae proxime sequitur, epistola. Hic hortatur, ut reditum maturet; cum id ad rem eius familiaris rem ualde pertineat. *Caesare i v. cos. sine collega.*

Cicero S. D: Marcello. 10:

ET SI nihil noui, quod ad te scriberem, habebam; magisque litteras tuas iam expectare incipiebam, uel te potius ipsum; tamen, cum Theophilus proficisceretur, non potui nihili ei litterarum dare. Cura igitur, ut quamprimum uenias: uenies enim, mihi crede, expectatus, neque solum nobis, id est tuis, sed prorsus omnibus. uenit enim mihi in mentem, subnerari interdum, ne te deleat tarda decessio: quod si nullum haberes sensum, nisi oculorum; prorsus tibi ignoscerem,

si quosdam nolles uidere. sed, cum leuiores non multo essent, quae audirentur, quam quae uiderentur; suspicari autem multum interesse rei familiaris tuae, te quamprimum uenire, idque in omnes partes ualere: putauit ea de te esse admonendum. sed, quoniam, quod mihi placeret, ostendit; reliqua tu pro tua prudentia considerabis. me tamen uelim, quod ad tempus te expectemus, certiores facias. Vale.

EXPLANATIO

NIHIL. NOVI, praeter id, quod scripserat in superioribus litteris, quae non exstant: in quibus Marcello reditum gratulatus erat: ut ipsius Marcelli sequentes litterae demonstrant. **THEOPHILVS;** Marcelli libertus, qui & ante ad eum litteras attulerat. ep. 9. ex quo patet, has litteras aliquot post illas mensibus datas esse. **TARDA decessio;** ut qui non admodum libenter in hanc rem uenias. **NI SI oculorum;** tale illud in epistola superiore: Non est porro tuum, uno sensu oculorum moueri.

REI

REI familiaris } quae, Marcello absente, non diligenter ab eius procuratoribus administrabatur : uel quod timendum esset, ne in eam praedonum impetus fieret: quod scripsit ep. 7. *IN . OMNES partes* } ad omnia. ut ep. 6. lib. XI. ad Att. Brundisij iacere, in omnes partes molestum. Et in epistola Vatiniij, lib. v. Me tibi in omnes partes defendendum putes. Contrarium illud ep. 10. ad Att. lib. XIII. Hoc nullam ad partem ualet scilicet. *RELIQVA* } rationes, quae te ad celerem reditum hortentur. *QVOD ad tempus* } non, quoufque, sed, quo plane tempore. sic ep. 5. lib. IX. Ad nonas, pro nonis.

Argumentum ep. II.

DE suo reditu a Caesare impetrato Marcellus e Ciceronis litteris cognouerat. nunc se commotum Ciceronis auctoritate, ad reditum magno opere cohortantis, excusandi consilium abiēcisse demonstrat. quando tamen se daturus in uiam sit, non significat. Videtur haec epistola ante superiorem fuisse collocanda. in hac enim scribit Marcellus, commotum se Ciceronis litteris in patriam esse rediturum: in illa Cicero, certio rem se de hoc Marcelli consilio iam esse factum, ostendit.

Marcellus S. D. Ciceroni . II.

PLVRIMVM ualuisse apud me tuam semper auctoritatem, cum in omni re, tum in hoc maxime negotio, potes existimare. cum mihi C. Marcellus frater, amantissimus mei, non solum consilium daret, sed precibus quoque me obsecraret; nō prius mihi per suadere potuit, quam tuis est effectum litteris, ut uerer uestro porissimum consilio. Res quemadmodum sit acta, uestrae litterae mihi declarant. Gratulatio tua etsi est mihi probatissima, quod ab optimo sit animo: tamen hoc multo iucundius est, & gratius, quod, in summa

paucitate amicorum, propinquorum, ac necessariorum, qui uere meae saluti fauerent, te cupidissimum mei, singularemq. mihi beneuolentiam praestitisse cognoui. Reliqua sunt eiusmodi, quibus ego, quoniam haec erant tempora, facile, & aequo animo carebam: hoc uero eiusmodi esse statuo, ut sine talium uiuorum, & amicorum beneuolentia, neq. in aduersa, neque in secunda fortuna quisquam uiuere possit. itaque in hoc ego mihi gratulor. tu uero ut intelligas, homini amicissimo te tribuisse officium, re tibi praestabo. Vale.

EXPLANATIO

PLVRIMVM ualuisse apud me? quantum ex hac epistola licet conijcere, laudatam in libro de claris oratoribus Marcelli eloquentiam paullo plus, quam ueritas concederet, existimo. nam, cum ei uerborum elegantiam, & copiam, & splendorem uocis, dignitatem motus Cicero tribuisset; adiunxit, nullam oratoris in eo uirtutem desiderari. atque etiam sibi similem esse, ostendit Bruti testimonio, quem loquentem inducit. **Plurimum**, lego cum omnibus antiquis libris. alij **Plurimam**: & cum inscriptione coniungunt: ut sit: Salutem plurimam, ad sententiam utro modo legatur, nihil interest. ego ueteres libros libenter sequor. **UT . UTERER uestro consilio**. } ut in patriam, suadentibus nobis, redeundum putarem. **RES quemadmodum sit acta**, } cum a Caesare de reditu meo est impetratum. Hoc ex ep. 4. cognoscitur. **AB . OPTIMO sit animo**: } Facere gratulationem, & Cicero dixit ep. 2. lib. 4. ad Att. **PROPINQUORVM**, } quos Marcelli non ualde cupidos fuisse, indicat illud ep. 8. Si modo erunt tui. **NECESSARIO RVM**, } distinguit ab amicis, & propinquis necessarios, qui sunt artiore quadam beneuolentia deuincti. **RELIQVA** } praeter unum te, sine quo neque in aduersa, neque in secunda fortuna mihi uiuendum statuo. **UIRORVM, & amicorum** } uiuorum uirtute, amicorum beneuolentia carere non possum. **IN . HOC** } quod in summa amicorum, propinquorum, necessariorum paucitate, unum te mei cupidissimum cognoui.

Argumentum ep. 12.

Marcellum a Magio interfectum, suaq. erga mortuum officia significat.

Seruius

ET SI scio non iucundissimum me nuncium uobis allaturum: tamen, quoniam CASVS, & natura in bonis dominatur; uisum est faciendum, quo modo res se haberet, uos certiores facere. Ad x. Kal. Iun. cum ab Epidauri Piraeum nauis aduectus essem, ibi Marcellum, collegam nostrum, conueni; eumque diem ibi consumpsi, ut cum eo essem. postero die, cum ab eo digressus essem, eo consilio, ut ab Athenis in Boeotiam irem; reliquamque iurisdictionem absoluerem: ille, uti aiebat, supra Maleas in Italiam uersus nauigaturus erat. posttridie eius diei, cum ab Athenis proficisci in animo haberem; circiter horam decimam noctis Postumius, familiaris eius, ad me uenit; & mihi nuntiavit, M. Marcellum, collegam nostrum, post cenae tempus a P. Magio Cilone, familiari eius, pugione percussus esse, & duo uulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite secundum aurem; sperare tamen, eum uiuere posse: Magium se ipsum interfecisse: postea se a Marcello ad me missum esse, qui haec nunciaret, & rogaret, uti cogere medicos. coegi; & e uestigio eo sum profectus prima luce. cum non longe a Piraeo abessem; puer Acidini mihi obuiam uenit cum codicillis; in qui-

bus erat scriptum, paullo ante lucem Marcellum diem suum obiisse. ita uir clarissimus ab homine taeterrimo acerbissima morte est affectus; & cui inimici propter dignitatem pepercerant, inuertus est amicus, qui ei mortem afferret. ego tamen ad tabernaculum eius perrexi: inueni duos libertos, & pauculos seruos: reliquos aiebant profugisse metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. coactus sum in eadem illa lectica, qua ipse delatus eram, meisque lecticariis in urbem eum referre: ibique pro ea copia, quae Athenis erat, funus ei satis amplum faciendum curavi. ab Atheniensibus locum sepulturae intra urbem ut darent, impetrare non potui, quod religione se impediri dicerent: neque tamen id antea cuiquam concesserant. quod proximum fuit; uti in quo uellem gymnasio eum sepeliremus, nobis permisit. nos in nobilissimo orbis terrarum gymnasio Academiae locum delegimus; ibique eum combussimus; posteaque curauimus, ut in eodem Atheniensibus in eodem loco monumentum ei marmoreum faciendum locarent. ita, quae nostra officia fuerunt, pro collegio, & propinquitate, & uiuo, & mortuo omnia ei praestitimus. Vale. Datae pridie Kal. Iun. Athenis.

E X P L A N A T I O

QUONIAM casus, & natura in bonis dominatur; } Cum non ignoretis, etiam bonis, non modo improbis, casu, & natura uitam adimi. Hoc Sulpicius, Marcelli nece commotus, non sine quadam indignatione dixit. nam, re uera non in bonis tantum, sed in omnibus hominibus casus, & natura dominatur. Locus postulat, ut casus & natura distinguantur: quod ita commode fiet si mortis genera, quando hic de Marcelli agitur morte, persequamur. Mortis causas in duo genera diuido. aut enim intus oriuntur, aut extra: intus, uel natura, uel fato: extra, uel ui uel casu. Natura moriuntur, quibus in senectute animam e corpore quasi sua manu natura molliter educit: quod accidit, cum uitalis calor paulatim exstinguitur. Fato, qui morbo aliquo, ante illam diem, quo per ipsam naturam peruenire licuisset, uitam amittunt. non enim Peripateticis libenter assentior; qui naturam & fatum idem esse crediderunt: quos Alexander secutus in libro de Fato, nihil inter naturam, & fatum, praeter nomen, interesse, accurata disputatione probare conatur. idem sensit Macrobius, idem Gellius: qui cum recitasset illud Demosthenis ex oratione περὶ τῆς φεράνης: Ο μὲν γοῦν εὐσινομίῳ μόνον γεγενῆσθαι, τὸν τῆς ἀμαρτίας, καὶ τὸν αὐτόματον θάνατον περιμένα: ὁ δὲ καὶ τῆ πατρὶδι, καθὼς τὸ μὴ ταύτην ἐπιθεὶν δουλοῦσαν ἀποθνήσκειν ἐτέλει: subiunxit: Quod Cicero fatum, atque naturam uidetur dixisse, id multo ante Demosthenes τὴν περιπερωμένην, καὶ τὸν αὐτόματον θάνατον appellauit. αὐτόματος enim θάνατος, quasi naturalis, & fatalis, nulla extrinsecus ui coactus, uenit. Haec Gellius: quam recte, nondum statuo. mihi enim neque Demosthenis uerba, neque Ciceronis cogere uidentur, fatum, & naturam idem esse. quin, si modus loquendi, τὸν τῆς ἀμαρτίας, καὶ τὸν αὐτόματον θάνατον, attendatur; articuli repetitio, diuersas potius esse res, quam unam & eandem, significat: idque ipse Cicero, nisi fallor, ostendit, cum ait oratione prima in Antonium: Praeter naturam, praeterque fatum: Quod si quis in dubium reuocat: grauem testem citabo, principem Latinorum poetarum, Virgilium: qui cum de Didone, ipsa sibi mortem consciscente, uersum illum protulit:

Sed, quia nec fato, merita nec morte peribat: Cuius testimonio subscribere uidetur Tacitus: apud quem Germanicus, eripi sibi uitam ueneno existimans, haec loquitur: Si fato concederem; iustus mihi dolor etiam aduersus deos esset; quod me parentibus, liberis, patriae, intra iuuentam praemature exitu, raperent: nunc, scelere Pisonis & Plancinae interceptus, ultimas preces pectoribus uestris relinquo; referatis patri, ac fratri, quibus acerbissimis dilaceratus, quibus insidijs circumuentus, miserissimam uitam pessima morte finierim. Fatum appellat eam mortem, quae praemature quidem exitu, nulla tamen humana ui, contingit. praemature autem exitu a natura certe non est, sed ante illum terminum, quem ipsa natura praefecit, robustis longiorem, breuem imbecillis. nam, si quando robustus ante imbecillum decedit; non ad naturam refero, sed ad fatum, id est ad eas causas, unde oriuntur ij morbi, qui naturam uincunt, mortemque ante finem a natura praestitutum accersunt. quod euenire sibi Germanicus negat. Nec uero Chryssippi sententiam proba, qui pertinere ad omnia fatum dicebat. quod si ita esset: fato omnes, quacumque aetate, quocumque mortis genere, perirent. sed hunc firmissimis argumentis refellit Alexander: quem sequor in hac quidem

quidem parte: in altera uero, quod fatum & naturam idem esse putat, cur ei non assentiar, illa superiora demonstrant. Restat mortis alterum genus, quod in duo subiecta genera diuisimus, uim, & casum. Vis uos uoluntatem habet, casus non habet. uoluntas siue nostra sit, siue aliena, uim constituit: nostra, cum aliquis ferro, ueneno, alia ue re ipse sibi mortem consciscit: aliena, cum ab inimico, uel etiam a feris opprimitur: quarum esse uoluntas ferarum propria non sit; appetitus tamen ille speciem uoluntatis habet. Casus uoluntatem excludit. si quis enim, uel inopinata ruina, uel naufragio, uel ictu teli temere missi, a uita discedit: est illa quidem inimica naturae uis; sed quia uoluntas abest, ad casum refero, non ad uim: si modo conceditur, ut haec subtilius examinentur: sin paullo communius, et, ut ita dicam, rudiore Minerua disputamus; utrumque, siue adsit, siue absit uoluntas, ad casum referri potest: quem fortunam quoque nominemus: non quod ignoremus ea, quae scripsit Aristoteles Physicorum lib. 2. cum casum & fortunam distingueret: sed, ubi mortis genera discernuntur, concedatur alterum ab altero non differre. itaque cum necem Didonis ad fortunam retulisset Virgilius illo uersu:

Vixi, et, quem dederat cursum fortuna, peregi:

subiunxit Seruius: Humana uita

tribus continetur, natura, fato, fortuna, idest casu, qui ad omnia pertinet, quae extrinsecus sunt. Quibus uerbis primum illud ostendit, fortunam & casum idem esse: deinde, quidquid extrinsecus accidat, uel cum uoluntate, uel sine uoluntate, ad casum pertinere: quod Alexandro quoque placuit: qui fortunam & casum, ita simul nominat, ut alterum ab altero non distinguat. Ex quibus efficitur, ut mortis tria tantum sint genera, natura, fato, casu, siue fortuna: sin casum a uoluntate disjungimus, quattuor, natura, fato, casu, ui. Reliquum est, ut ostendamus, quam sententiam probauerit Sulpicius, cum in bonis casum, & naturam dominari dixit. Primum illud pono: dissentire illum a Chrysippo, qui ad fatum omnia retulit: dissentire etiam a Cicerone, & Virgilio, qui tria mortis genera fecerunt. deinde illud subiungo: Cum Peripateticis, naturam & fatum idem esse, placuerit; satisque constat, non omnes homines natura & fato, idest, (ut idem utrumque esse Peripateticis hic largiamur) naturali morte non omnes interire; necesse uideri, uisum placuisse, alteram esse, praeter naturam & fatum, interitus humani causam. ea uero nihil aliud, quam casus, idest externa uis, siue humana, cum uoluntate, siue non humana, sine uoluntate, uidetur esse posse. & Demosthenes, Cicero, Virgilius, Tacitus, aliquam causam mortis, praeter naturam, praeterque fatum, agnouere. Secutus igitur Peripateticos Sulpicius, (dederat enim operam philosophiae, ut ep. 3. lib. IV. & in Bruto) duo tantum genera mortis fecit, casum, & naturam: siue dicas, fortunam, & fatum: quoniam quidem nec differre fortunam a casu, auctoribus Virgilio, Seruio, Alexandro etiam, Peripateticorum interpretum principe, satis ostendimus: & inter naturam & fatum, nihil interesse, praeter nomen, idem Alexander ex Aristotelis mente prodidit. itaque duobus nominibus causas mortis omnes, cum perijisse Marcellum casu, non natura, significare uellet, Sulpicius comprehendit. Vos certiores facere. } pendet ab eo, Visum est uos certiores facere. quod alij quoque uiderunt. COLLEGAM } in consulatu. VT. AB Athenis in Boeotiam irem, reliquamque iurisdictionem absoluerem; } prouincia Sulpicij, uocatur Achaia non modo ep. 4. huius libri, uerum etiam ep. 26. 27. 28. lib. XIII. sed mirari aliquis possit, cur ep. 6. lib. VI. Sulpicius praefesse Graeciae dicatur. Primum, quaestionis perfoluendae gratia, illud pono: licet prouincia Sulpicij, in qua, praeter Achaiam, Peloponnesus tota cum adiacentibus insulis, praeterea, Epirus, Boeotiaque, fuit, Achaia uocaretur, uere tamen ac proprie regionem illam Achaiam dici solitam, quae tota extra Peloponnesum fuit, Bimaris dicta, quod duo maria, Aegeum & Ionium, nauigatione diuersa, fere coniungeret: de qua L. Mummius, euerfa Corintho, triumphauit. Haec modo Achaia, Augusta, inquit, ceruice Peloponnesum contigit Hellas. Corinthiacus hinc, illinc Scironius appellatur Sinus. Et paulo post, Sinum Corinthiacum LXXXV. M. pass. in longitudinem usque Isthmum transmittunt. Achaiae nomen prouinciae, ab Isthmo incipit. Idem infra. Ab Isthmi angustijs Hellas incipit, nostis Graecia appellata. in ea prima Attica, antiquitus Aete uocata. attingit Isthmum parte sui &c. Quibus ex locis, etiam ex Ptolemaei testimonio, constat, regionem illam, quae tenui ceruice Peloponnesum contingit, Helladem uocari, & eandem Graeciam; in ea uero esse, & ab Isthmo incipere, tum Achaiam, quae & Graecia, & Hellas dicta sit, quia commune regionis nomen assumpserit, tum etiam Atticam, quae ipsa quoque eodem, quo Achaia, iure, commune uel Graeciae, uel Helladis nomen usurpare potuit: cum praesertim Thessalia quoque & Graecia, & Hellas dicta sit, generali uocabulo, ut lib. IV. & VII. Plinius prodidit. Duplex igitur Achaia, uetus illa bimaris, & haec recentior Sulpicij prouincia, ueterem complexa: quam Cicero cum Graeciam appellauit, respexit ad Graeciam uniuersam, a Sulpicio administratam: quae, post captam Corinthum, in prouinciae formam, simul cum ipsa Achaia, redacta est: ut in Achaia Pausanias docet. Achaiam uero idem Cicero Sulpicij prouinciam uocat; quia reliquae eius prouinciae partes, a nobiliori nomen acceperunt; & quia, occasione deuictae Achaiae, totus ille terrarum tractus, ut diximus, in prouinciae formam est redactus. Sic & Cilicia, a Cicerone administrata, prouinciae nomen dedit: licet Asiaticas aliquot dioeceses complecteretur. Quattuor hic dubitationes, non inutiles fortasse, subiungam. prima est, utrum Athenae ad Sulpicij iurisdictionem pertinuerint, an suis legibus, ut aliae quaedam urbes, usae sint. Partem prouinciae dixerit fuisse, qui morantem in ea urbe Sulpicium animaduernerit: quod epistolae duae, prima & quarta lib. VI. declarant. Mihi tamen urbs omnino libera uidetur; non modo quia Plinius, Strabo, Dio, & alij satis id constanter asseuerant; uerum etiam, quia tutum in ea Romanis exsulis domicilium fuit. de Torquato plane constat ex ep. 1. 3. 4. lib. VI. de Memmio ex ep. 1. lib. XIII. iam Dolabella, cum Ciceronem, exorto ciuili bello, hortatur ep. 9. lib. IX. ut Athenas se conferat, argum-

to, nisi

to, nisi fallor, esse potest prouinciae partem Athenas non esse. Nec tamen prouinciae finibus excedebat Sulpicius, cum Athenas iret: sed ad liberam urbem, positam in prouincia, nec tamen prouinciae partem, uel animi causa proficisceretur, tum ut urbis ad aspectu, tum etiam ut philosophorum sermonibus, & consuetudine frueretur; uel quia conuentum Athenis agere, commodum esset. Secundo loco, uenit in mentem ambigere de Thespijs. nam Plinius, ubi Athenas, ibidem ait, opidum liberum Thespijs fuisse. At Cicero ep. 22. lib. XI. commendat Sulpicio Manlium, qui negotiabatur Thespijs. quo uidetur ostendere, intra prouinciae terminos fuisse. Sit ita, uerum tamen hoc non obstat, quin sui iuris opidum, quod Graeci uocant *ἀποικίον* fuerit: ut in eo Sulpicium, tamquam illius prouinciae proconsulem, auctoritate quidem ualuisse concedamus, iuris autem dicendi, & impetrandi potestatem habuisse nullam putemus. Occurrit tertia, non exigui sane momenti, dubitatio. Sulpicij prouincia Graecia fuit: is tamen in Asiam se profectum esse ep. 5. significat, quod mirum uideri potest. nisi si uel Sulpicium Caesar, cum omnia suo moderaretur arbitratu, soluit legibus, ut iret, quocumque publici commodi ratio postulare: uel eius imperio partem Asiae extra ordinem attribuit, item ut Ciliciensi prouinciae tres *διοικήσεις* Asiaticas a senatu attributas uideamus. quamquam id quidem uix crediderim, imminutam esse hoc tempore Asiaticam iurisdictionem, quae ad P. Seruilium, Caesaris collegam, pertinebat: ut ex epistolis lib. XIII. constat. Postrema quaestio de Achaia. quae si, Caesare uiuo, prouincia fuit: cur eam, interiectis fere centum annis, Vespasiano in prouinciae formam una cum Cilicia esse redactam, Suetonium ait? Achaiam in prouinciam reuulit Mummius: ut ex Paulania, & Strabone cognoscitur. libertatem ei Nero imperator dedit: ut scripsit Plinius lib. IV. cap. 6. eandem in prouinciae formam Vespasianus redegit. **SVpra Maleas** } ueteres libri omnes, Maias, non Maleas. quod omnino mendosum est, nec tamen contemnendum, quid enim obest, notam esse omnibus, ac testatam antiquitatem? cum saepe ex ipso mendo, mutatione aliqua litterarum, elici ueritatem constet. Maleam autem Virgilius, Liuius omnes denique nominant, Maleas uero unus, quod sciam, Plinius iunior in ep. ad Traianum lib. x. Graecis uerbis, *Μαλέας*. quod si legatur hic, supra Maleas, interpretaremur, superato Malearum promontorio, Laconicae prouinciae, nauigantibus ualde periculoso. **IN ITALIAM uersus** } antike: ut Coelius quoque ep. 15. lib. IIX. Ad Alpes uersus. & Hirtius de bello Africano: Ad Cercinam insulam uersus. Et Linius lib. 1. Ad meridiem uersus. **POSTRIDIE eius diei** } IIX. Kal. Iun. Sic, Postridie eius solutionis dixit Coelius ep. 2. lib. IIX. Postridie eius diei, Caesar lib. II. bell. Gall. **HORAM decimam noctis** } ne quis miretur, cum hic dies IIX. Kal. Iun. significetur, decimam noctis horam significari. nam, etsi mensis Maij extremi noctes non modo ad decem, sed nec ad nouem horas in Italia producuntur, tamen apud ueteres in more fuit, ut aestiuarum noctes pariter & hibernae, itemque, dies semper in duodecim horas distribuerentur, hoc modo, ut aestiuarum noctium contractiores horae essent, dierum uero longiores, hibernarum noctium longiores, dierum breuiores. ita fit, ut, extremo mense Maio, cum longissimi dies, breuissimae autem essent noctes, in duodecim tamen horas tam nox, quam dies diuideretur, sed nox in breuiores, dies autem in longiores. qua ratione hora noctis decima, erit, ut hodie noctem diuidimus, hora noctis septima, cum octauae fortasse dimidio. Vide, quae diximus ep. 30. lib. VII. **CILONE**, } cognomen est non modo Magiorum, sed etiam Flaminiorum, ut ueteres nummi declarant. Cilonis dicti, ut ait Festus, ab eminentiore fronte; uel, ut Carilius, a capite oblongo, & compresso. **PUGIONE** } breuior est, quam gladius, auctore Nonio. Suetonius in Caligula: Reperti sunt in secretis eius duo libelli, diuerso titulo: alteri gladius, alteri pugio index erat. **SECUNDVM aurem** } post aurem, exemplis abundamus. **SE IPSVM interfecisse** } quod cum commissi facinoris paeniteret, causam necis Cicero ignorat ep. 10. lib. XIII. ad Att. Valerius hanc ponit lib. IX. cap. 11. quod, cum esset Marcello Magius uetere coniunctus amicitia, eiq. in Pompeiana militia comes fuisset, indignaretur aliquos sibi amicorum ab eo praeferi. **COGEREM medicos** } in aliquot antiquis libris non est, Cogere enim: ego, cum in quinque esse uideam, approbante sententia, retinendum putauit. **PVER** } Seruus, sic enim loquebantur, ut exempla declarant. **ACIDINUS** } Manliorum cognomen fuit Acidinus. constat ex libro 2. de Orat. ex Velleio lib. 2. ex lapidibus Capitolinis, in quibus consul est L. Manlius Acidinus anno DLXXIV. **CVM codicillis** } Codicilli, tabellae ceratae erant; in quibus stylo pangebatur, a codice, id est arboris libro, nominati. pugillaria quoque dicebantur, a pungendo, quod stylus in ijs pungendo scriberet. codicillorum usum ante Troiana bella fuisse, Homerus ostendit in illo uersu *ὁδ. 2. γὰρ ἔπειθ' ἐπὶ πύλαι πικρὰ δυμαρὰ δόρα πύλαι*. quo uersu de codicillis locutum esse ostendit Plinius his uerbis lib. XIII. cap. 13. Cur & Homerus Bellerophonti codicillos datos, non epistolas, prodidit? & lib. XXXIII. cap. 1. Modo autem ipsi codicilli mittebantur, ut haec ostendit epistola, & ad Leptam ep. 18. lib. VI. Statim quaesitui e Balbo per codicillos. Et ad Q. Fr. ep. 13. lib. 2. Epistolam hanc conuicio efflagitarunt codicillitui. Modo non mittebantur, sed ex ijs litterae descriptae: unde in epistola ultima lib. IX. Harum ad te exemplum in codicillis exarauit. Codicillorum usum, post inuentam etiam chartam, festinatino tenuit, cum in omnibus locis, ut in conuiuio, in itinere, in nauis, in senatu, charta, atramentum, calamus non semper in promptu essent, moram autem res non ferret. **TAETERRIMO** } Taeter, & Clarus opponuntur. **PEPERCERANT** } Caesar enim ei reditum in patriam concesserat. **DOMINVS eorum** } seruis enim capitale erat, qui dominum non defendissent, ut ex Vlpiani uerbis, Syllanum S. C. interpretantibus, cognoscitur. Confirmat hoc historia. nam Tacitus lib. XIV. Praefectum urbis, inquit, Pedanium Secundum seruis ipse interfecit, seu negata libertate, cui pretium pepigerat, sine amore exoptati infensus, & dominum aculum non tolerans. ceterum, cum uetere ex more familiam omnem, quae

sub eodem recto manserant, ad supplicium agi oporteret, concursu plebis, quae tot innoxios protegebatur, usque ad seditionem uentum est. Idem Tacitus paullo post, eam poenam in seruos uetere S. C. decretam, ostendit his uerbis: Consulari uiro domi suae interfecto per infidias seruiles, quas nemo prohibuit, aut prodidit, quamuis nondum concusso S. C. quod supplicium toti familiae nunciabatur. LECTICARIIS; Lecticarii fuere serui, uel qui lecticam gestabant: unde, Octophorus Ancianus, ep. 9. lib. 2. ad Q. Fr. uel qui fabricarentur, ut pro Amerino: Mitto hasce artes uulgares, coquos, piftores, lecticarios, Imperatorum tamen aetate, lecticarij non serui, sed liberti fuere: quod hic lapis Romae, trans Tiberim, ad D. Caeciliae, declarat. DIS. M. TI. Claudio, Aug. lib. Tigrano, ex corpore lecticariorum, Caefaris. VIX. Annis. IXXXV. M. Licinius. Atimetus, & Sextia. Felix. Benemerenti: posuerunt. Hunc ut fabrum potius, quam qui lecticas ferret, fuisse putem, facit illud, Ex corpore; quod uidetur ad artifices pertinere. Vnde alibi:

Corpus. Lenunculariorum. Auxiliatorum; Ostiensium.

Corpus. Custodiariorum.

Corpus. Dendrophorum.

Corpus. Tignuariorum.

INTRA urbem } quod Solonis lege uetum Romani postea transtulerunt in duodecim tabulas. Cicero lib. 2. de Leg. In urbe ne sepelito, ne ue urito. Pausanias quoque sepulcra multa extra urbem posita, urbanum nullum commemorat. IN. QVO uellemus gymnasio } cum tria essent, ut ait Suidas, λυκειον, κωδοραγες, ακαδημια. GYMNASIO Academiae } in quo docuerat Plato. nomen accepit, Laertio teste, ab Academio heroe, uel, si Hesichio credimus, a lauacro prope posito. Gymnasia uero dicta, quod in ijs luctarentur nudi: quam exercitationem palaestram uocarunt. multis enim annis inuenta esse gymnasia, ante quam philosophi in ijs garrere coeperunt, auctor est Cicero lib. 2. de Orat. postea placuerunt ea loca philosophis, in quibus de quo uellent scientiae genere disputarent. Sed Academiam Plato, Lyceum nobilitauit Aristoteles. Vitruuius lib. v. cap. II. exhedras etiam constitutas ait, cum sedibus, ubi philosophi, & rhetores disputare possent. COLLEGIŌ, } collegij causa: quia consules una fuerant. PROPINQUITATE, } Propinquitas modo generale nomen est, idest, cognationis, & affinitatis commune: modo cognationem proprie significat. Commune nomen est, ut lib. de Amicitia: Ciues potiores sunt, quam peregrini, & propinqui, quam alieni. De Fin. lib. III. Velle belle audire a parentibus, a propinquis, a bonis etiam uiris. Pro Quinctio: Si pietate propinquitas colitur: qui affinem prodit, impius sit, necesse est. Cognationem designat, ut ep. 13. lib. 2. Liberis, propinquis, affinibus. Et in oratione pro Plancio: Cum illo maximis uinculis propinquitatis, & affinitatis coniunctus. Et Caefar lib. 2. bell. Gall. Propinquitatibus, affinitatibusq. coniuncti.

Argumentum ep. 13.

PRIMUM causas exponit, cur antea non scripserit: secundo loco finem ei pollicetur exsiliij sui, ducta coniectura e Caefaris animo, ex eorum sermone, & sensu, qui apud ipsum plurimum ualent, ex uulgi uoluntate, ex ipsa re. uehementer ad eius salutem propensa: tum ad eam officij partem, quam uetus amicitia, mutuaeque beneuolentiae iura postulant, conuersus, uoluntatem suam duplici promisso ostendit, in reditu primum ei consiciendo, deinde in re sua familiari communicanda. Postremo, ut secundam fortunam speret, aduersam aequo animo ferat, & hortatur, & obsecrat. *Tota moralis epistola, scripta C. Caefare IIII. & M. Aemilio Lepido cos. anno. DCCVII. De Nigidio ipso, quae legendo animaduertimus, haec sunt. Scripsit libros de animalibus, ut ostendit lib. III. Macrobius: & Plinius bis, lib. XXI. cap. 4. & 6. eius utitur testimonio: librum de extis, ut in Gellio lib. XVI. cap. 6. legimus: commentarios grammaticos, ut idem Gellius lib. XIX. cap. 14. & Nonius prodidere. interpretatus est comoedias Terentij, teste Donato. uidetur etiam scripsisse de deis, quantum ex Arnobio licet conijcere: qui eius testimonio in mentione Matris deum, Ne-*

z ptuni,

ptuni, Apollinis, & Iouis utitur lib. III. Haec de scriptis: de doctrina subiungam. Gellius Varronem, & Nigidium doctrinarum culmina lib. XIX. cap. 14. appellat; & idem lib. XII. cap. 24. in disciplinis doctrinarum omnium praecellentem nominat; & lib. IV. cap. 9. hominem iuxta M. Varronem doctissimum; Macrobius autem maximum rerum naturalium indagatorem, lib. III. idem lib. VI. hominem, omnium bonarum artium disciplinis egregium. Seruius quoque Honoratus haec de eo tradidit: Nigidius Figulus solus post Varronem: licet Varro praecellat in theologia, hic in communibus litteris: nam uterque utrumque scripserunt. Nominus quoque, Nigidius, inquit, studijs bonarum artium praeclarissimus. Nemo tamen illud melioribus extulit laudibus, quam Cicero ipse, idem eius amicissimus. nam in proemio libri de Vniuersitate, Fuit, inquit, un ille cum ceteris artibus, quae quidem dignae libero essent, ornatus omnibus, tum acer inuestigator & diligens earum rerum, quae a natura inuolutae uidentur. denique sic iudico, post illos nobiles Pythagoreos, quorum disciplina extincta est quodam modo, hunc exstitisse, qui illam renouaret. Suetonius ait illum, cognita hora, qua natus erat Augustus, affirmasse, dominum terrarum orbi natum.

Cicero S. D. P. Nigidio Figulo. 13.

QVAERENTI mihi iam diu, quid ad te potissimum scriberem, non modo certa res ulla sed ne genus quidem litterarum usitatum ueniebat in mentem. unam enim partem, & consuetudinem earum epistolarum, quibus secundis rebus uti solebamus, tempus eripuerat: per seceratq. fortuna ne quid tale scribere posses, aut omnino cogitare. relinquebatur triste quoddam, & miserum, & his temporibus consentaneum genus litterarum. id quoque deficiebat me: in quo debebat esse aut promissio auxilij alicuius, aut consolatio doloris tui. quod pollicerer, non erat. ipse enim, pari fortuna abiectus, aliorum opibus casus meos sustentabam: saepiusq. mihi ueniebat in mentem, queri, quod ita uiuerem, quam gaudere, quod uiuerem. quamquam enim nulla me ipsum priuatim percussit insignis iniuria; nec mihi quidquam tali tempore in mentem uenit optare, quod non ultro mihi Caesar detulerit: tamen nihilo minus eis conficior curis: ut hoc ipsum, quod maneam in uita, peccare me existimem: careo enim cum familiarissimis multis, quos aut mors eripuit nobis, aut distraxit fuga; tum omnibus amicis, quorum beneuolentiam nobis conciliarat per me quondam, te socio, defensa resp. uersorq. in eorum naufragijs, & bonorum direptionibus: nec audio solum, quod ipsum esset miserum, sed etiam id ipsum uideo, quod nihil est acerbius, eorum fortunas dissipari, quibus nos olim adiutoribus illud incendium exstinximus: & in qua urbe modo gratia, auctoritate, & gloria florimus, in ea nunc ijs quidem omnibus caremus: obtinemus ipsius Caesaris summam erga nos humanitatem: sed ea plus non potest, quam uis, & mutatio omnium rerum, atque temporum. itaque, orbis ijs rebus omnibus, quibus &

natura me, & uoluntas, & consuetudo assuefecerat cum ceteris, ut quidem uideor, tum mihi ipse displiceo. natus enim ad agendum semper aliquid dignum uis, nunc non modo agendi rationem nullam habeo, sed ne cogitandi quidem: & qui antea aut obscuris hominibus, aut etiam fontibus opiculari poteram; nunc P. Nigidio, uni omnium doctissimo, & sanctissimo, & maxima quondam gratia, & mihi certe amicissimo, ne benigne quidem polliceri possum. Ergo hoc ereptum est litterarum genus. Reliquum est, ut consolet. & asseram rationes, quibus te a molestijs coner abducere. at ea quidem facultas, uel tui, uel alterius consolandi, in te summa est, si umquam in ullo fuit. itaque eam partem, quae ab exquisita quadam ratione, & doctrina proficiscitur, non attingam, tibi totam relinquam, quid sit forti, & sapienti homine dignum, quid grauitas, quid altitudo animi, quid actus tua uita, quid studia, quid artes, quibus a pueritia floruisi, a te flagitent, tu uidebis. ego, quod intelligere, & sentire, quia sum Romae, & quia curo, attendoque, possum, id tibi affirmo, te in istis molestijs, in quibus es hoc tempore, non diutius futurum; in ijs autem, in quibus etiam nos sumus, fortasse semper fore. uideor mihi perspicere, primum ipsius animum, qui plurimum potest, propensum ad salutem tuam. non scribo hoc temere. quominus familiaris sum, hoc sum ad inuestigandum curiosior. quo facilius, quibus est iratior, respondere tristis possit, hoc est adhuc tardior ad te molestia liberandum. familiares uero eius, & ijs quidem, qui illi iucundissimi sunt, mirabiliter de te & loquuntur, & sentiunt. Accedit eodem uulgi uoluntas, uel potius consensus omnium. etiam illa, quae minimum nunc quidem potest, sed

sed possit necesse est, resp. quascumque vires habebit, ab ijs ipsis, quibus tenetur, de te propediem, mihi crede, impetrabit. Redeo igitur ad id, ut iam tibi etiam pollicear aliquid: quod primo miseram. nam & complectar eius familiarissimos, qui me admodum diligunt, multumq. mecum sunt: & in ipsius consuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi clausit, insinuabo: & certe omnes vias persequar, quibus putabo ad id, quod uolumus, peruenire posse. in hoc toto genere plura faciam, quam scribere audeo. Cetera, quae tibi a multis prompta esse certo scio, a me sunt paratissima: nihil in re familiari mea est, quod ego meum malim esse, quam tuum. hae de

re, & de hoc genere toto hoc scribo parcius, quo te, id quod ipse confido, sperare malo, te esse usurum tuis. Extremum illud est, ut te hortor, & obsecrem, animo ut maximo sis; nec ea solum memineris, quae ab alijs magnis uiris accepisti, sed illa etiam, quae ipse ingenio, studioq. peperisti. quae si colliges; & sperabis omnia optime; & quae accident, qualiacumque erunt, sapienter feres. Sed haec tu melius, uel optime omnium. Ego, quae pertinere ad te intelligam, studiosissime omnia, diligentissimeq. curabo; tuorumq. tristissimo meo tempore meritorum ex ga me memoriam conseruabo. Vale.

EXPLANATIO

NON MODO certares ulla, salijs, Nulla, mihi, Vlla, placet, sequor. n. & meos ueteres noue libros, & sententiam ipsam, atque et consuetudinē latinae linguae. Non modo certa res ulla, dixit, pro, Nedū certa res ulla: ut ad Lentulum ep. 9. lib. 1. Non modo praemijs, sed ne periculis quidem compulsus ullis, ad eorum causam me adiungereim. Quo loco plura huius generis exempla collegimus. Tantum, inquit, abest, ut mihi certa res ulla, ut ne genus litterarū usitatū uenerit in mentē. **VNAM partem,** genus litterarum familiare, & iocosum, ep. 4. lib. 2. **AVT promissio auxilij alicuius, aut consolatio doloris tui,** eandem sententiam repetiuit ep. 10. & 13. lib. 6. **PARI fortuna** uterque enim, Pompeij partes secutus, Caesarem offenderat. Atque hoc ipso quaedam uidetur esse consolatio: leuat enim dolorem fortunae societas. **CASVS meos sustentant abim:** exciderat statu illo, in quo cum industria sua, perpetua 9. in remp. merita collocarent: nunc sustentari se dicit aliorum opibus, id est eorum auctoritate, & gratia, quos, ueteri sibi necessitudine coniunctos, plurimum, ob uictoriae societatem, posse apud Caesarem intelligebat. hi porro erant, potissimum, Pansa, Hirrius, Balbus, Oppius, Matus, Postumius. ep. 12. lib. 6. Eadem translatio est, sustentare casus, & sustentare cadentem. **QUERI, quod ita uiuerem,** eadem sententia in ep. 3. lib. 6. Ita uiuere, ut non sit uiuendum, miserimum est. Et in ep. 3. lib. 7. Vbi non sis, qui fueris, non esse, cur uelis uiuere. **PRIVATIM** publica enim Cicero concidit calamitate. **EIS conficior curis;** quas significauit in eo, queri quod ita uiuerem: ob exitium reip. **HOC, IPSVM,** non modo in alijs rebus, sed in hoc ipso, quod maneam in uita: in quo peccare tamen mihi uideor. cur enim, cum occideret resp. ipse uiuam? Querit diuus Augustinus in libro, sane non contemnendo, quem tamen pauci legunt, de Grammatica, cum Istud, & Illud in genere neutro dicimus, non item dicamus Ipsud, sed Ipsum. Quaestionem soluit hoc modo. antiqui enim magis, Ipsus, dicebant in nominatio singulari, generis masculini, quam Ipse. hanc antiquitatis rationem attendentes artis scriptores pronomen hoc ad formam nominis transulerunt: ut, quo modo in nomine, iustus, iusta, iustum, dicimus, & perfectus, perfecta, perfectum, sic & hoc pronunciarerur pronomen, ipse, ipsa, ipsum, non ipsud, quo modo istud, & illud. **PECCARE me existimem.** ep. 1. lib. 16. Peccasse mihi uideor, qui a te discesserim. **MORS** perierant, Pompeius, P. Lentulus, M. Cato, alij praeterea multi, Ciceronis familiarissimi. **EVGA;** fugerant, post Africanum bellum, in Hispaniam ad Pompeij liberos multi. Potest & de M. Marcello accipi, qui se, uicto in Pharsalia Pompeio, Mitylenas contulerat: atque etiam de ipso Nigidio, deq. alijs, qui, desperata uictoria, exulare maluerant, quam belli civilis extrema persequi: ad quos exstant in his libris consolatoriae Ciceronis epistolae. **AMICIS,** licet non familiarissimis. **QUONDAM,** ipso consule, cum patefacta, & oppressa Catilinae coniuratio est. **TE. SOCIO,** tribus causis Nigidium diligit, ob studium in remp. ob doctrinam, ob eius in se merita, quae memorat in epistola clausula: idq. Plutarchus in Ciceronis uita comprobat his uerbis: *ὁμοίως γόπιος Νιγιδίος ὡτὰ πλέσα, καὶ μέγιστα παρὰ τὰς πολιτικάς ἐχρήστο πράξας.* Idemq. in opusculo, *Εἰ περὶ βυτέρα πολυβυτέον,* sic ait: *Κιέρον αὐτὸς ἐμολόγη, τὰ κάλλιστα, καὶ μέγιστα συμβουλευμάτων, οἷς ὁδεὼς ἐνυπαθῶν παρὶ διαδίσωσε, μετὰ Ποπίλις Νιγιδίς φιλοσόφῳ συνθέναι.* **RESP.** quae ciues omnes, sui studiosos, beneuolentia coniungit, licet non omnes familiaritate. **NAUFRAGIIS,** fortunarum. subiunxit enim, Eorum fortunae dissipari. sic ad Lentulum ep. 9. lib. 1. Naufragia rei familiaris: pro Rabirio perd. reo, Naufragia fortunarum. **QVO. NIHIL est acerbius,** sic ad Torquatum ep. 1. lib. 6. Oculi augent dolorem, qui ea, quae ceteri audiunt, intueri coguntur, nec auertere a miseris cogitationem sinunt. Et ad eundem ep. 4. In omnibus malis miserius est uidere, quam audire. **EORVM fortunae dissipari,** Naufragia, dixit proxime. **ILLVD. INCENDIUM** Catilinae coniurationem: qua, tamquam aliquo incendio, nisi nos opem tulissemus, resp. deflagasset. **VIS,** cum, in summa Caesaris humanitate, frui tamen uetere gratia, auctoritate, gloria non liceat. Notanda Ciceronis prudentia, qui, cum euerfam remp. queratur, Caesarem culpa liberat. quo etiam uitur artificio. ep. 4. Nec id, inquit, uictoris uitio, quo nihil moderatius, sed ipsius uictoriae uitio, quae civilibus bellis semper est insolens. Et ep. 9. Multa uictori eorum arbitrio, per quos uicit, etiam inuito facienda sunt. Et ep. 10. lib. 6. Iniuriam temporum, non Caesaris, appellat. **IS. REBUS omnibus,** quas agere, cum florere gratia, auctoritate, gloria, consueueram.

VT. QUIDEM uideor, } ideo ceteris uideor displicere, quia careo rebus ijs omnibus, quibus &c.
 SONTIBVS } nam & nocentibus opem interdum tulit eius eloquentia. QUID sit forti & sapienti
 homine dignum, } in laude latet admonitio. IN IIS autem, } in communibus: quod quidem con-
 solationis genus quoddam est: nam propriae magis angunt. propria uero Nigidij miseria erat, carere pa-
 tria, suorumq. conspectu: de quo dixit Cicero, In quibus es hoc tempore. FORTASSE semper } ue-
 re uaticinatur. numquam enim postea libertatem resp. recuperauit. QUI plurimum potest, } Caesar,
 quem significauit iisdem uerbis ep. 10. lib. VI. aliter autem ep. 7. huius libri, Penes quem est potestas: &
 aliter quoque ep. 8. 9. NON scribo hoc temere, } sic ep. 7. lib. 2. QUIBUS est irator, } propter
 bellum in Africa renouatum. ep. 13. lib. VI. Africanas causas irator, diutius uelle uidetur eos habere sol-
 licitos. RESPONDERE tristius } ueniam peccantibus negare. POSSIT necesse est, } non
 enim iacere perpetuo potest: & omnino uires aliquas recuperabit. ep. 10. lib. VI. QUI me admodum di-
 ligunt, } idem scripsit ad Caecinam lib. VI. ep. 7. ad Balbum ep. 12. eiusdem libri, ad Ligarium ep. 14.
 ibidem, ad Gallum ep. 24. lib. VII. ad Paetum ep. 20. lib. IX. MEVS pudor } & hic superbiae cul-
 pam remouet a Caesare. INSINUABO: } pro, insinuabor: arte quadam aditum mihi aperiam ad in-
 timam eius familiaritatem. In Verrem lib. III. Videtis, ut moneat Apronium, quibus rebus, ac muneri-
 bus insinuet in familiaritatem Metelli, quem locum esse deprauatum nonnulli, fortasse hoc loquendi genere
 offensi, existimant. De orat. lib. I. Quod ita nati essemus, ut & blandiri, & suppliciter insinuare ijs pos-
 semus, a quibus esset petendum. Et Liuius lib. XL. Fraudis humanae insinuauerat suspicio animis. Quae
 si quis omnia mendosa putat, Virgilium ita canentem audiat:

Tum uero tremefacta nouus per pectora cunctis

Insinuat pauor.

Quo loco, Insinuat, pro insinuatur, ait Seruius.

PERVENIRE posse. } Me, subauditur. TVIS. } fortunis. VT te hortet, & obsecrem, } nihil
 muto, sic enim in octo uetustissimis exemplaribus inueni. aliorum tamen lectionem non improbo: et si
 in libris scriptis ipse quidem nondum inueni. ACCEPTISTI, } cum eorum scripta legeres. TRI-
 STISSIMO meo tempore } cum eiectus a Clodio exfularem.

Argumentum ep. 14.

VICTO in Pharsalia Pompeio, Cicero, desperata reip. causa, in Italiam
 reuertit; ueniatq. a Caesare impetrata, non illa quidem pristinam di-
 gnitatem, ac libertatem loquendi recuperauit, sed humanissime tamen ac
 liberalissime cum ab ipso Caesare, tum uero ab eius maxime amicis, ac fa-
 miliaribus tractatus est. eo tempore, dimissa Terentia, Publiliam uirginem
 uxorem duxit. utrumque igitur binis litteris gratulatus erat Plancius, de
 dignitate recuperata, deq. nouis nuptijs. ijs litteris Cicero respondens, nul-
 lam sibi pristinae dignitatis relictam esse partem ostendit, eoq. redactam es-
 se resp. ut uel seruitus impendeat, si Caesar in Africa Pompeianos uincat,
 uel caedes, si uincatur. De nuptijs autem, quod, absente se, rem domesticam
 Terentia male curasset, sibiq. a suis insidiae tenderentur, ideo se cogitasse
 ait, ut nouae necessitudinis fidelitatem quasi praesidium haberet contra ue-
 rum perfidiam. Tertio loco, ut exsulantem consoletur, nihil ei, praeter com-
 munem fortunam, timendum confirmat: se quidem opera, consilio, studio,
 eius rei, famae, saluti praesto futurum. Postulat in extremo, ut de suo statu,
 suisq. consilij diligentissime significet. Moralis epistola, scripta Caesare
 M. Lepido cos. cum in Africa bellum gereretur.

Cicero S. D. Cn. Plancio.

14.

BINAS ate accipi litteras, Corcyrae datas: qua- uelle, quae egissem, bene, ac feliciter euenire. Ego autem,
 Brum alteris mihi gratulabare, quod auisisses meam si dignitas est bene de rep. sentire, & bonis uiris probare,
 me pristinam dignitatem obtinere; alteris dicebas, te quod sentias; obitico dignitatem meam. sin autem in ei
 dignitas

dignitas est, quod sentias, aut re efficere si possis, aut denique libera oratione defendere: ne uestigium quidem ulium est reliquum nobis dignitatis: agiturque praeclare, si nosmet ipsos regere possumus; ut ea, quae partim iam ad sunt, partim impendent, moderate feramus: quod est difficile in eiusmodi bello, cuius exitus ex altera parte caedem ostentat, ex altera seruitutem. quo in periculo non nihil me consolatur, cum recordor, haec me tum uidisse, cum secundas etiam res nostras, non modo aduersas, pertimescebam; uidebamque, quanto periculo de iure publico disceptaretur armis: quibus si ij uicissent, ad quos ego, pacis spe, non belli cupiditate adductus, accesseram; intelligebam tamen, & iratorum hominum, & cupidorum, & insolentium quam crudelis esset futura uictoria: sin autem uicti essent, quantus interitus esset futurus ciuium partim amplissimorum, partim etiam optimorum: qui me haec praedicentem, atque optime consulentem saluti suae, malebant nimium timidum, quam satis prudentem, existimari. Quod autem mihi de eo, quod egerim, gratularis: te ita uelle, certo scio: sed ego tam mi-

sero tempore nihil noui consilij cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas, quam temp. offensissem. quibus enim pro meis immortalibus beneficijs carissima mea salus, et meae fortunae esse debebant; cum propter eorum scelus nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil insidijs uacuum uiderem; nouarum me necessitudinum fidelitate contra ueterum perfidiam muniendum putavi. Sed de nostris rebus satis, uel etiam nimium multa. De tuis, uelim, ut eo sis animo, quo debes esse, id est ut ne quid tibi praecipue timendum putes. si enim status erit aliquis ciuitatis; quicumque erit, te omnium periculorum uideo expertem fore. nam alteros tibi iam placatos esse intelligo, alteros numquam iratos fuisse. De mea autem in te uoluntate sic uelim iudices, me, quibuscumque rebus opus esse intelligam, quamquam uideam, quis sim hoc tempore, & quid possim, opera tamen, & consilio, studio quidem certe rei, famae, saluti tuae praesto futurum. Tu, uelim, & quid agas, & quid acturum te putes, facias me quam diligentissime certiozem. Vale.

EXPLANATIO

OBTINERE; cum in urbem, post Pharfalicam pugnam, reuertisset. **EVENIRE;** de Publiliae matrimonio, quam sexagenarius uirginem duxit, dimissa Terentia, quia rem domesticam, ipso absente, negligenter administrauerat; praeter alias causas, quae commemorantur a Plutarcho. **Quintilianus lib. VI. cap. de risu,** cum Cicero obiurgaretur, quod uirginem iam senex duxisset, respondisse ait, Cras erit mulier. **Hoc & Q. Fufius Calenus ei,** ut lib. XLVI. Dio narrat, in oratione sua obiecit. Sed & hanc, quia Tulliae morte laetari uideretur, ab eo dimissam, ijdem Plutarchus, & Dio prodiderunt. **Publiliae nomen fuisse,** ex epistolis ad Att. accepimus. **REGERE;** ne tantis oppressi malis concidamus. apta translatio, ob ea, quae sequuntur. **ADSVNT;** quae nunc sustinemus. **IMPENDENT;** quae uitari non uidentur posse. sic ad Varronem, ep. I. lib. IX. Et ea, quae premant, & ea, quae impendant. **BELLO;** Africano: quod Scipio, Pompeij focer, & M. Cato, freti Iubae regis auxilijs, renouauerant. **CAEDEM;** caedem a Pompeianis timet, a Caesare seruitutem. ep. 9. An tu non uidebas mecum simul, quam illa crudelis esset futura uictoria? ep. 17. lib. IX. Si timor uestrae crudelitatis non esset; eiecti iam pridem hinc effemus. ep. 6. lib. IX. Si essent nostri potiti, ualde intemperantes fuissent. Ad Att. ep. 6. lib. XI. & Caesar lib. I. bell. ci. **SECUNDAS etiam res nostras;** ep. 21. lib. V. Quamquam multum interit inter eorum causas, qui dimicant: tamen inter uictorias non multum interfuturum puto. ep. 6. lib. IX. Extremum malorum omnium esse ciuiliis belli uictoriam: quam quidem ego etiam illorum timebam, ad quos ueneramus. **DE IVRE publico;** uter regnaret, Caesar, an Pompeius. **DISCEPTARE TUR armis;** sic locutus ep. 4. **PAGIS spe;** ut agerem de reconciliatione Caesaris, & Pompeij. **CUPIDORVM;** ep. I. Incideram in hominum pugnandi cupidorum insanias. ep. 6. lib. IX. Vidi nostros amicos cupere bellum. ep. 10. lib. XVI. Incidi in ipsam flammam ciuiliis discordiae: cui cum cuperem mederi, & ut arbitrator, possem, cupiditates certorum hominum impedimento mihi fuerunt. & ep. 11. ad Att. lib. IX. Ego me in hac omni causa facile intelligebam pugnandi cupidis hominibus non satisfacere. Et in eadem, in extremo: Ego condicionibus, illi armis disceptare maluerunt. **INSOLENTIUM;** notam insolentiae Pompeianis inurit, & in oratione pro Marcello: Quoties, inquit, ego eum, & quanto cum dolore, uidi cum insolentiam certorum hominum, tum ipsius uictoriae ferocitatem extimescentem? **CRUDELIIS;** dictum est proxime de crudelitate Pompeianorum. **AMPLISSIMORVM;** hoc refertur ad honores, & dignitatem; nam & consules, & consulares, & magistratus fere omnes Pompeij in castris fuere. **MALEBANT;** significat maxime L. Domitium, Scipionem, Metellum, L. Lentulum consulem, & alios pugnandi cupidos. ep. 6. lib. IX. Caesar lib. I. bell. ci. **DE EO,** quod egerim, de Publiliae nuptijs. **TAM misero tempore;** cum, uictis in Pharfalia Pompeij partibus, in urbem redijt. **RES domesticas;** dimissam ab eo Terentiam ait Plutarchus, quia rem familiarum, ipso absente, male traessasset, aerisq. plurimum alieni contraxisset: quod ut dissolueret, uirginem Publiliam, admodum diuitem, in tutelam sibi traditam, suadentibus amicis, uxorem sibi duxit. **MEA salus, & meae fortunae;** in fortunis uxorem accusat, in salute Quintum fratrem, fratrisq. filium: qui uehementer illum, post Pharfalicam pugnam, apud Caesarem oppugnarunt, cum se dicent auctore Marco aduersus illum arma cepisse. ad Att. lib. XI. ep. 5. 8. 9. 10. 13. 14. 15. 16. 21. **SCELYS;** & hoc in fratrem potius, fratrisq. filium, quam in uxorem, confertur. Scelus Quinti fratris nominat etiam in ep. 21. lib. XI. ad Att. **NOVARVM;** ob nouas nuptias. **VETERVM;** notat uxorem, fratrem,

trem, fratris filium. PRAECIPVE *timendum* } in ep. sequenti, Ne quo periculo te proprio existimares esse. ALTEROS } Caesarianos, quos oppugnasti. QUIDEM certe } si opera, & consilio minus ualebo, studio quidem certe non deero.

Argumentum ep. ult.

Hortatur, ut communem fortunam fortiter ferat: petit, ut ueterem beneuolentiam conseruet: & quod petit, idem de se ipso pollicetur. *Moralis. eodem anno.*

Cicero S. D. Plancio. 15.

ACCEPI per breues tuas litteras: quibus id, quod scire cupiebam, cognoscere non potui; cognoui autem id, quod mihi dubium non fuit. nam, quam fortiter ferres communes miseras, non intellexi; quam me amares, facile perspexi. sed hoc scieram; illud si scissem, ad id meas litteras accommodassem. sed, tamen etsi antea crispisi, quae existimaui scribi oportere: tamen hoc tempore breuiter commonendum putavi, ne quo periculo te proprio existimares esse. in magno omnes, sed tamen in communi sumus. quare non debes aut propriam fortunam, & praecipuam postulare, aut communem recusare, quapropter eo animo sumus inter nos, quo semper sumus: quod de te sperare, de me praestare possum. *Val.*

EXPLANATIO

COMMUNES miseras, } ex interitu recip. TAMEN ET SI } pro, tamenetsi. illud enim productum, hoc uero contractum. sic locutus in ep. 17. lib. v. ad Att. Nos, tamenetsi hoc te ex alijs audire malo, sic in prouincia nos gerimus. Cicero de petitione consulatus: Quae tamenetsi ita scripta sunt. lib. 111. de Orat. ex uetere poeta:

At Romanus homo, tamenetsi res bene gesta est,

Corde suo trepidat. Catullus:

Quae tamenetsi uno non est contenta Catullo,

Rara uerecundae furta feremus herae.

Terentius quoque in Andr. Tamenetsi hoc uerum est. & apud Paullum l. v. Interdum, tit. quod falso tutore auctore gestum esse dicatur: Interdum, tamenetsi scientia noceat, tamen restitutio facienda erit. Carisius quoque, diligens Latini sermonis obseruator, Tamenetsi, inquit, nulla possit esse regula certior. **NE**. QVO periculo te proprio existimares esse. } in proxima dixit, Ne quid tibi praecipue timendum putas. **OMNES**, } qui Pompeium secuti sumus. **IN COMMUNI** } communia uero mala feruntur leuius, quam propria. **EO animo sumus inter nos**, } sic amemus inter nos, ut antea. **PRAESTARE** } re ipsa efficere.

IN . EPISTOLARVM

M . TVLLII . CICERONIS

QVAE

FAMILIARES

VOCANTVR

LIBRVM . QVINCTVM

AD . METELLVM . ET . ALIOS

PAVLLI . MANVTII

COMMENTARIVS

Argumentum ep. I. lib. V.

VERITVR Metellus Celer, qui praetor anno superiore fuerat Cicerone consule, & in Galliam ex praetura proconsuluerat, Metellum Nepotem, fratrem suum, a Cicerone in senatu oppugnatum. Moralis est epistola, D. Iunio Silano, M. Licinio Murena cos.

Q. Metellus Q. F. Celer procos. S. D.

M. Tullio Ciceroni. I.

IVALES, bene est. Existimam ram. pro mutuo inter nos animo, et pro reconciliata gratia, neque me absentem ludibrio laesum iri, nec Marcellum fratrem, ob diffidum, capite, ac fortunis per te oppugnatum iri. quem si parum pudor ipsius defendebat; uel familiae debebat nostrae dignitas, uel meum studium erga uos, remq. pub. satis subleuare. nunc uideo illum circumuentum, me desertum a quibus minime conueniebat. itaque in luctu, et squalore sum, qui propiniciae, qui exercitui praesum, qui bellum gero. quae quoniam nec ratione, nec maiorum nostrorum clementia administratis: non erit mirandum, si uos paenitebit. Te tam mobili in me meosq. esse animo, non sperabam. Me interea nec domesticus dolor, nec cuiusquam iniuria a rep. abducat. Vale.

EXPLA-